

Politikai
törvények.

133.

133
1163

NAGYMÉLTÓSÁGÚ
GOROVE ISTVÁN

MAGYAR KIRÁLYI FÖLDMIVELÉS, IPAR ÉS KERESKEDELMI
MINISZTER URHOZ

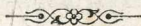
J E L E N T É S E

A DOHÁNYÜGY TANÚLMÁNYOZÁSA VÉGETT,

TEKINTETTEL ANNAK

FÖLDMIVELÉSI, GYÁRIPARI, NEMZETGAZDA-
SZATI ÉS FINANCIÁLIS OLDALAIRA,

NYUGOTEURÓPA DOHÁNYTERMELŐS GYÁRTÓ ORSZÁGAIBA
1868. ÉVI AUGUSTUS VÉGÉN KIBOCSÁTOTT HÁROM TAGÚ
KÜLDÖTTSEG TÖBBSÉGÉNEK.

KÖZREBOCSÁTJÁK

BELICZEY ISTVÁN ÉS MOLNÁR GYÖRGY,

A KÜLDÖTTSEG TAGJAI.

5.

DEBRECZEN,

Nyomatott a város könyvnyomdájában.

1869. 0.

6:578200565492

NOROVÉSTAN

HELENTRE

DE BALLAGI GÉZA

ELŐSZÓ.

Mióta 1492. Colomb Kristóf emberei, Cuba sziget lakosai szájában meglátták a füstölgő tüzet, s később a flamandi kereskedők, az amerikai bentszülöttekkel pipát cseréltek s a dohánynak leveleit és magvát behozván Európába, ezekkel Nicot Jánost, Franciaország portugalli követét megajándékozták, ez pedig azokból a lissaboni nagy perjelnek és Medici Katalinnak nyújtott kedvesen fogadott ajándékot: a dohány Portugall- és Franciaországból csakhamar elterjedt Olasz és a többi európai országokba, — sőt Ázsiába, és azóta igen nevezetes szerepet játszik az emberi nemzet földmivelési-kereskedelmi és gyári iparának s az államok finanziajának történetében.

Annak daczára, hogy használata eleinte kedvetlen érzést okoz, és az emberi szervezet működéseiben nem épen diszes tüneteket hoz létre, mohon kaptak az emberek e sajátságos ingerű ujságon. Annak daczára, hogy a vele élőket eleinte kinevették, majd gúnyolták, később pénzre birságolták, sőt némely tartományokban testileg is fenytették, — utóbb pedig érzékenyen megadóztatták: a dohányyali élés különböző alakjaiban, mint portubák, bagó, pipa és utoljára szivar és papirszivarka, oly általánossá vált, miszerint nincs egyetlen egy az élet fentartására nem szükséges ingerczikk is, mi annyi millio embert tett volna rabszolgájává, mint Amerikának e mérges növénye.

Épen ezen általános használtatás és fogyasztásának minden nyomás ellenére is folyton terjedése, csak hamar magára vonta a pénzügyérek figyelmét.

A francziáké az első érdem e téren. — Mert a míg Angolországban Jakab király 1619. könyvet irt e vészes és kiirtandó gyom ellen, VIII. Orbán pápa 1624. kiátkozta az egyházban dohányzókat, a persa király és Moskau nagyhercege a dohányzók órait levágatták, Erdély fejedelmei pedig kítiltották a dohányt, hogy pénz ne folyjék ki az országból, sőt 1689. törvényt hozattak, e vészes növény termelésének jószágvesztés terhe alatti eltiltására : addig Franciaország királyai jövedelmi alapúl használták föl.

Az adó legelsőben XIII. Lajosnak 1629. nov. 19-ről kelt rendeletével bevételi vám alakjában és azon indokból hozatott be, mert ő felségének kötelessége alattvalóinak annyira szíven fekvő egészségéről gondoskodni. — Azonban a Provenceben Lanquedoc és Artois megyékben lábrakapott a dohánytermelés, mi a vámjövédelmet érzékenyen csökkentette. — E közben Spanyol- és Angolországok s több olasz államok absolut uralkodói, egyedáruságot vittek be népeik boldogítására. A példák gyorsan hatottak s Franciaország is bevitte a monopoliumot 1674.

Az osztrák örökös tartományok pénzügyőrei sem voltak ügyetlenek észre venni és restek követni a példákat. Már 1670. kizáró szabadalmat adott I. Lipót császár gr. Khevenhüller Lipótnak az Inn fölötti Ausztriába dohányt vinni be; — 1676. Geiger Jánosnak gyártásra engedtetett szabadalom, azon kötelezettséggel, hogy az Innen felüli és aluli Ausztriában termett dohányt olcsó áron beváltsa. — 1678. gr. Königsberg-Rottenfels Wilhelm kapott szabadalmat Alsó-Ausztriában, kirekesztő dohányüzletre.

Ezen egyelőre csak inkább kegybeli szabadalmazások, valódi pénzügyi szabadalmakká fejlődtek ki későbben és kiterjeszkedtek több örökös tartományokra. Az 1701. május 20-ról kelt patens rendszerezte a dohányegyedáruságot, melynek jövedelmei haszonbérlet útján 1703. évben 61,100 frtot tettek.

De már ez évben feladatott az egyedáruság és dohányadó

hozott be, melyet sorzat szerint a kereskedők tartoztak fizetni. Ezen adók behoztak

1705	150,000
1706—9	100,000
1710	83,000
1711—1721	66,000
1722	84,800
1723	175,750 frtot.

1723. évben márt 11-ről kelt patens visszaállította s közvetlen az állam kezelésére bizta a monopoliumot, gyárak építettek s eladási tőzsdék állítottak. De az eredmény 300,000 forint, nem felélvén meg a várakozásnak, visszatértek a haszonbérrendszerhez. A haszonbérlők annyi kellemetlenséget okoztak, hogy 1736. a csehországi rendek indítatva érezték magukat, megváltani a dohányjövédéket és azt dohányadó útján szedni be. E példát 1758. követték a többi örökös tartományok is. — Azonban az államjövédellel, mely 1738-dik évben 665,000 frt., 1763-dik évben 778,000 frt. volt, a pénzügyőrőség, az adókivetés egyenetlensége és igazságtalanságával meg a nép elégedetlen lévén, 1763. évben újra elővétellett a haszonbérleti rendszer, mely is tartott 1784. évig. Eredménye az utóbbi évben 2.838,108 forintra hágott.

1784-dik évben a május 8-ról kelt nyilt parancs óta a dohány monopolium közvetlenül az állam igazgatása Regieje alá helyeztetett, s az óta megszakasztás nélkül ottan hagyott. — Az államjövédelem volt

1784	3.125,391
1794.	3.891,790
1804.	5.574,423
1814.	7.485,898
1824.	4.362,405
1834.	7.543,734
1844.	12.160,118.

Magyarországra korán behozták az olasz kereskedők s fő-

leg a csak hamar erősen pipázó törökök igen általánossá tették a dohány használatát. Itt annak élvezetét — ellenkezőleg az erdélyi részek példáival — nem gátolta semmi. Csupán tűzrendőri czélú helyhatósági és községi szabályok tiltakoznak a szabadban pipázás ellen. De országos törvény sem tilalmat, sem adót nem vetett annak használatára s termelésére ellen.

1732. az udvari kamara elhatározta ugyan, Magyarországra is behozni az egyedáruságot, és azt bizonyos Dominico Gáspárnak 10 évre bérbe adni. De gr. Battyányi Lajos udvari alcancellár írásbeli fölterjesztése folytán az intézkedés elmaradt. S nálunk bent az országban a dohány forgalom szabadon maradt egész 1851. évig, midőn az osztrák monopolium hazánkra is kiterjesztetett.

A háborítatlan élvezet és termelési szabadság oly hirtelen általánossá tette nálunk a dohány művelését, hogy már 1728 körül nem csak a belfogyasztás fedeztetett, de jókora mennyiség külföldre is vitetett.

Schwartner szerint (Statistik des Königreichs Ungarn Ofen. 1809.) 1728-dik évben, a császári raktárakban 408,604 font magyar dohány leltározatott, mely 6 frt. 12 dénár értékben számított az átvevőnek. A kivitel Ausztriába, Olasz- és Lengyelországba évről évre nőtt. A Lengyelországba kivitelt ugyan 1778. érzékeny csapás érte, mennyiben keleti Gallicziába is egyedáruság hozatott be. De bőséges kárpótlást talált azon nagy keresletben, melynek ez időtől fogva egész 1783-ig, t. i. az amerikai szövetséges államoknak Angolország ellen folytatott függetlenségi háborúja alatt, örvendett. Ez időszakban ugyanis a virginiai levelek kimaradván, az európai kereskedelemben igen keresett volt a magyar dohány. — 1779. Trieszten keresztül 100,759 font burnót, 3.273,136 font pipadohány; 1780. Fiumén és Buccarin keresztül 24,905 mázsa vitetett ki.

Az 1783. évben kötött béke, mely által az észak-amerikai szövetséges államok függetlensége elismertetett, megnyitván útját az amerikai dohány leveleknek, dohány kivitelünkre bénító-

lag hatott, annyivalinkább, mivel az angol-amerikai háborúval beköszöntött szükség által hirtelen beállott nagy kereslet, az alacsonyabb minőségű dohányt is jobb áron fizetvén, mint a mennyit az elébb gondosan kezeltért Bécsben kapni lehetett, sokan vetették magokat a dohánytermelésre, kik a talajt meg nem választották, jó magot nem szereztek, a zöld munkát roszul végezték, a levelek szárasztását napon és így a dohány nemesebb tulajdonainak elrontására eszközölték, — a külön minőségű leveleket el nem osztályozták, de mindent összehánytak, sokszor meg is nedvesítették, s mind ezen, sokak által szándékosan, többek által tudatlanságból tett hibák által, dohányunk hitelét a nyugoteurópai piacokon tönkre verték, — minek természetes eredménye lőn, hogy a jobban kezelt virginai és más amerikai levelek által, mihelyt ezek ismét megérkeztek, a piacokról leszorították.

E körülményhez járult azon nevezetes intézkedés, hogy 1784. évben, az osztrák örökös tartományokban érvényben lévő dohány egyedáruság, közvetlenül az állam Regieje alá helyezettvén, a magyar dohánybeli szükséglet összevásárlása végett Pesten az ugynevezett cs. kir. Appalto állíttatott fel, melynek későbbben, az ország több városaiban is lettek beváltó hivatalai.

Ezen Appalto több természetével szerződésre lépett, sokaknak pénzt előlegezett, s ily úton a dohánytermelés kiterjedését, mennyiségileg nagyon elősegítette. De minőségileg arra igen hátrányos befolyást gyakorolt.

Ezen Appalto azon nagy mennyiségnél fogva, melyet évenként összevásárolt, azon pénzerő által, melylyel rendelkezett, azon mindenféle előnyök által, melyet az országban, a cs. kir. udvari kamara által pártolt kivételes állásánál fogva magának megszerezni és felhasználni tudott: csakhamar monopoliumot teremtett magának, a dohány bevásárlásánál.

Magyarországnak Mármárostól kezdve északkeleti, északi és nyugoti határait, mindenütt osztrák tartományok környezik, melyek, azon felül, hogy tőlünk vámvonalak által választottak

el, Bukovina és nyugoti Galliczia kivételével, dohány egyedáruság alá voltak vetve; — déli és keleti határai pedig mindenütt katonai lábon szervezett határőrségi gyűrű által választottak el úgy a szomszédos tartományoktól, mint magától az ország testétől. — A dohány kivitel az örökös tartományokba, hol monopolium volt, eltiltatott, az átviteli kereskedés a német tartományokba és Lengyelországba, oly, a monopolium természete által diktált nehezítések, költségek és veszélyekkel volt összekapcsolva, hogy a magánosak által elébb virágzóan űzött kereskedésnek, mihamarább össze kellett roskadnia. Annnyival inkább, mert a cs. dohány Regie, leveleinek a hainburgi gyárban kiválogatott jobb részével külföldre is jelentékeny kereskedést űzven, a magánosak ellenben, kik azt is kénytelenek voltak az útlevel kieszközlése alkalmával, bejelenteni, hogy mely külföldi vevő részére eszközlik a szállítást, s ez úton legfőbb versenytársul — az Appalto előtt egyengetni a kiviteli piacz utját — oly döntő concurrentiát hozott létre, melynél a magán vállalkozók meg nem állhattak.

A vásáron majdnem egyedül maradt Appalto, melynek tisztviselői 1807-dik évig az ország törvényein és bíróságain felül voltak helyezve — olyan árakat szabott, minőket akart — a hozzá bevitt dohányt tetszés szerint osztályozta s a termelőt erősen nyomta. — Ily körülmények között a termelő, nem lévén ösztönöztetve sem jutalmazó árak, sem igazságos beváltás által, — olyan a milyen számítást csupán a mennyiségben tartált. Minőségre csupán azok törekedtek, kik az azon időben még nem igen nagy számmal találtató kényesebb izlésű belfogyasztók számára termeltek, vagy kik, mint a muraköziek, Fiumén át a tengeri kivitel közelebb érték.

Az Appalto 1784. évben állítottatott fel, s eredményei már 1793. a fentebbiekben nyilatkoztak, mint ezeket az 1791: 67. t. cz. által kiküldött országos küldöttség 1793. január 29-én beterjesztett kereskedelmi munkálataiban olvashatjuk. Az Appalto elbánásai és a kivitel nehézségei és akadályai elleni pa-

naszok 1793 után még megsokasodtak, mint ezeket az 1802. évi országgyűlés irományai között, a tárnok elnöklete alatt működött küldöttségnek jegyzőkönyveiből, a pozsonyi, pesti és győri kereskedők folyamodásaiból tudjuk. Igen érdekes a győri kereskedőknek velős rövidséggel szerkesztett következő véleménye: (Országgyűlési iratok 1802. 143. lap.)

„A dohány Magyarhon egyik legnélkülözhetlenebb termé- nye, egyikét fogná tenni, az ország szorgalmát kiválóan eleve- nitő és a kereskedést, kivánt virágzásra kitünően elősegítő tár- gyaknak, ha hogy a bécsi dohány Appalto által a külföldre ki- vitel elébe, oly sokféle, és mindig újabb nehézségek nem vet- tetnének; ha hogy a kivitelre vonatkozólag oly változhatatlan átviteli rendszer (transito system) hozatnék be, melyhez magát a kereskedő mindig alkalmazhatná; ha hogy a kivitelhez szük- séges kísérő vagy átviteli okmányt az Appaltótól, kevesebb fá- radtsággal és költséggel lehetne kinyerni. A büntető törvények, azon esetben, mikor az örökös tartományokon átvitel közben, a dohány nedves időjárás folytán megnehezedik, vagy hőség és szárazság folytán megkönnyebbszik, — nem elrettentő eszkö- zök-e a magyar kereskedelemre; nem eshetik-e meg, hogy a bevallott suly a nedves időben felpakolt, és külföldre szánt do- hánynál — az örökös tartományokon keresztülvitálás alatt — a bejelentéstől lényegesen különbözzék? méltányos-e nem tőle függő okból eredett különbségért megbüntetni a magyar keres- kedőt; az ország lakosaira nézve nem volna hasznosabb, ha az Appalto tisztjei vásárlásaikat illetőleg, épen úgy az ország tör- vényei és hatóságai alá lennének vetve, mint a többi kereske- dők? ha nem merésznének, bizonyos magokhoz ragadott elő- jogoknál fogva, minden más dohánykereskedő felett előnyt sze- rezni; ha azon piacokon, hol ezen czikk fővásárai vannak, mint p. o. sz. kir. Debreczen városban az ott találtató beváltó hivatal által, nem merésznék a többi minden kereskedőre hát- rányos előjogot bitorolni, hogy egyedül és kirekesztőleg vásá- roljanak, — nincs-e ezen főpiacon a vásárlás minden másnak

felsőbbségi tilalom által a legszigorubban eltiltva; nem kénytelen-e mindenki megelégedni, hogy az Appaltónak illető engedelméből, vidéken vásárolhasson; ha ezen Appaltónak, ekint követelt és különböző tekervényeken magához ragadott monopoli-uma és külföldre egyedüli kereskedése hatályosan meggátoltatnék; ha oda lenne útvalva, hogy ne másfelé menő speculatióra, de csupán az örökös tartományok szükségletére előjog nélkül vásárolja ezen czikkeket, és ezen jótékony, a szegény adófizetőkre igen hasznos, a kereskedőket illetőleg pedig a külkereskedés emelésére bnzditólag ható korlátozás által, a többi kereskedők sorába helyzetetnék?“

Az országgyűlésnek ez értelemben tett felírására azonban csak 1807-dik évben érkezett annyiban megnyugtató válasz, hogy az Appaltó tisztjei az ország törvényei és hatóságai alá rendeltettek, — hogy a külföldre kereskedők részére a kísérőlevél nem csak a bécsi, de más tartománybeli dohányfelügyelőség által is 3 nap alatt kiadatni megrendeltetett.

A szárazföldi rendszer tartama alatt ismét nehezebbé válván az amerikai leveleknek Európába hozatala, — ismét felénk fordult a nyugoteurópai gyárosok figyelme és ez időben dohányunk újra keresett cikk volt az olasz, belga és német gyárosok előtt. — De nem soká örvendhetett dohány mivélésünk ez emelkedő jóllétnek, mert a kivitt dohány mázsájára 12 frnyi vám vetttévén, a kivitel lehetetlenné vált, s egész termelésünk belfogyasztásunkat meghaladó feleslege az osztrák egyedáruság szabad kényének esett osztályrészü.

E magas kiviteli vám ugyan fokonkint lejobb szállittatott, úgy hogy 1824-dik évtől fogva már csak 20 pengő krajczár vétetett. De az osztrák tartományokon keresztüli átvitel még mindig a régi nehézségekkel kinlódott, sőt azon ujabbal szaporodott, miszerint az 182⁵/₇ 8. t. cz. által kiküldött országos kereskedelmi küldöttség munkálatának tanúsága szerint a dohány kivitelhez szükséges kísérőlevelek, magyar kereskedők nevére nem állittattak ki; miért is ezek kénytelenek voltak osztrák tartománybeli kereskedők nevével takarózni.

Ily szomorú, kereskedőt és termelőt elkedvetlenítő, minden elébbre törekvést leverő körülmények között, dohánykivitelünk a külpiacokra igen mérséklett mennyiségű lehetett. 1816-dik év előtti időről semmi megállható adattal nem rendelkezhetünk. Schwartner említi, hogy 1802. külföldre 17,000 mázsa, az osztrák tartományokba 170,338 mázsa vitetett ki, a belfogyasztás pedig mintegy 68,000 mázsa lehetett.

Az 1816. évtől kezdve 1826-dik évig bezárólag eszközlött kivitel, tett a fent érintett országos küldöttség által az illető hatóságoktól nyert hivatalos adatok alapján készített összeállítás szerint, az osztrák örökös tartományokba 12.567,086 frt. 5 krt., a külföldre 4.411,323 frt. 42 kr. értékűt. És mivel, annak dacára, hogy az Appaltó a természetőknek harmadrésznyit sem fizetett azért, egy mázsa dohány értéke a vámhivataloknál 1820. évig 9, azontúl pedig 10 frt. értékben vétetett föl; a fent irt értékre számított 11 év folytán kivitt dohány mennyisége tett 1.3000,280 mázsát, miből esett az örökös tartományokra 847,720 mázsa, a külföldre 452,560 mázsa. Egy évre jött átlagosan Ausztriába 77,065 $\frac{1}{2}$, a külföldre 41,141 $\frac{3}{4}$ mázsa.

Az érdeklett országos küldöttség munkálkodása után csak hamar történt az 1830-dik évi juliusi forradalom Franciaországban, melynek hatása kiterjedt Európa valamennyi hatalmasságának kormányelveire. Az alkotmányos eszmecsere, pénzügyi téren is, addig ismeretlen általánosságban és elevenségben ragadta meg nemzetünk egész intelligentiáját. — Az 1791. és 1827-dik évi országos küldöttségek által készített reform munkálatok, a törvényhatóságok által vizsgálat és tárt ajtók mellett nyilvános megvitatás tárgyává tétetvén: az ily módon kifejlett eszmemozgalomnak, a dohányügyre is kiterjedő azon hatása lett, hogy az Appaltó eljárásai törvényszerűbbekké váltak, a kivitelnek békói is egyre tágultak, úgy hogy 1830-dik évtől fogva az 1848-dik évben ránk erőszakolt forradalmig, mint valamennyi terén nemzeti munkásságunknak, úgy a dohány ügy mezején is, évről évre emelkedő cultura gyártási ipar, bel és kül

kereskedés fejlett ki. — Fájdalom, a közbejött forradalom gyászos következményei s ezek között az 1851-dik évben hazánkra is kiterjesztett dohányegyedáruság, haladásunkat e téren is megszakasztották. — Az 1860-dik évvel dohány kivitelünknek újabb korszaka nyílt meg, mely az amerikai dél- és észak közötti gyilkos háború alatt, az amerikai dohányok kimaradása miatt, nagyszerű mértékre emelkedett. De a nevezett háború bevégezte után, az amerikai dohánynak Európába jöttével, azonnal elébbi szerény mértékére süllyedt vissza.

Ki ne emlékeznék vissza azon vérmes reményekre, sőt számításokra, melyekkel dohánytermelőink 1864-dik év körül dohány kivitelünk óriás mértékbeni emelkedéséről beszéltek, írtak, s ennek teljes hitében tervezgettek? — Ki ne tudná azon 1865-dik évben hirtelen beállott válságot, mely dohánykivitelünket egy csapással agyonsujtotta.

Már ez időben sok hazafi, aggódó kebellet vizsgálta a jelenség okait. De akkori politikai körülményeink vaskapcsai és a hadi törvényszékek oltalma alá helyezett monopolum nyűgei között, gyökeres javításról álmodni sem lehetett.

Ennek lehetősége 1867-dik évben a magyar felelős parlamenti kormányzat visszaállításával köszöntött be.

Akkor nem csak művelési, de pénzügyi és nemzetgazdasági sőt politikai értelemben is, azonnal közfigyelem és gondoskodás tárgyává lett dohányügyünk. A nép hangosan követelte a monopolumnak — mint dohányügyi teljes calamitásunk szülő anyjának eltöröltetését. Nép képviselői jelölteink legtöbbje, határozottan megígérte, hogy annak eltörlésére fog működni, igen kevés mellőzte a kérdést, vagy tért ki általános frázisokban előle.

Azonban a törvényhozásnak nem jutott elég ideje e nagy kérdés tüzetes megoldására. — Az 1868. XIV. t. cz. által felhatalmazta pénzügyminiszterét, a dohányjövedék iránt fennálló szabályokat 1869. évi december 31-dik napjáig érvényben tarthatni, egyszersmind megrendelte, hogy e kérdés szakbizo-

mányi tárgyalás után tanulmányoztassék, s a tanulmány után teygen a miniszter törvényjavaslatot.

Finanzialis szempontból e kérdés közvetlenül a pénzügy-miniszterre tartozik, de földmivelési, gyártási és kereskedelmi tekintetben nem kevésbé érdeklí a földmivelés- ipar és kereskedelemnek miniszteriumát. Hiszen jó pénzügy is csupán akkor gondolható, ha földmivelésünk, iparunk és kereskedelmünk virágzanak.

Feladatául tekinté azért a kereskedelmi miniszter ur, e kérdést „földmivelési, gyáripari, nemzetgazdasági és finansialis oldalaira tekintettel, külföldön is tanulmányoztatni.

E célra, mult 1868-dik év augusztus végén Mandis János pénzügyi tanácsos urat, az aradi dohánybeváltó kerület főfelügyelőjét, — Beliczey István békésmegyei földbirtokos és országos képviselő urat — kiknek a magyar dohány művelés terén, mint úttörőknek és jelentékeny sükert fölmutatóknak kitűnő érdemeik vannak — és alulirottat, mint kit legalább jó akarat vezérlett valamicskét lendíteni ez ügyön, Európa nyugoti tartományaiba kiküldötte.

E bizottmányt tisztán tanulmányozni s a végett küldötte ki a miniszter ur, hogy tapasztalatainak és reflexioinak eredményét jelentés alakjában mutassa be.

Ezen jelentés az, melyet kötelességünknek tartottunk Beliczey István barátommal, nem csupán a küldő miniszter urnak, de a közönségnek is bemutatni.

Annyivalinkább, mert a pénzügyminiszter ur is, az országgyűlés által megrendelt Enquetet ez év tavaszára összehivta, s ez Enquete tagjaiul minket is meghivott. Ez Enquete a nagy közönséghez, hatóságokhoz, gazdasági egyletekhez, kereskedelmi kamarákhoz és egyes szakértőkhöz kérdéseket intézett. E kérdésekre begyűlt feleleteket és jelentéseket mostanában fogja az Enquete vizsgálát alá venni s véleményt mondani a fölött, mi történjék a dohányügyben.

A kérdés sarka kétségkívül az, hogy eltöröltessék-e, fenn-tartassék-e s ha igen, mily módosításokkal a monopolium. Erre jól, hazánk javára felelni meg, hoc opus hic labor. Alig találunk tárgyat, mely iránt, eltérőbb nézetei volnának a legnemesebb lelkületű s legtisztább honszeretetet által vezérelt hazafiaknak.

Némelyek tisztán finansialis ügynek, mások egyszersmind nemzetgazdászati, erkölcsi és politikai ügynek is tekintik. — Ez utóbbiak közül sokan azon meggyőződésben élnek, hogy monopolium mellett e magasabb czélok is elérhetők. Mások éppen ennek ellenkezőjéről vannak meggyőződve. Részünkről, főleg termelő országban s különösen hazánk viszonyai között, az egyedáruságot országos calamitásnak tekintjük, és annak eltörlését egyik feltételül találjuk arra, hogy hazánk nemzetgazdászati, erkölcsi és politikai téren regeneraltassék. Sőt azon hitben élünk, hogy az osztrák császárság népeivel leendő barátság és szívélyes szövetségi viszonyok megszilárdításának nincs hatalmasabb eszköze, mint a monopoliumnak mind két államterületen leendő megszüntetése. — Az osztrák császárság részére, egyedáruság nyügei és beváltásai melletti, — amannak kegyétől föltételezett termelés, oly függő viszonyba hozza amattól agriculturánkat, mely örökös politikai agitatiokra nyujt alapos okot és alkalmat.

Már az 1827-dik évi országos küldöttség abban vélte üdvét a két országterületnek feltalálni, hogy egymással vámszövetségbe jöjjenek. Most már a szövetség megvan. De míg a dohányügy a magántevékenység szabad iparának át nem engedte-tik, e szövetség szárnyaszegett s a monopolium által minduntalan megrázkódtatásnak van kitéve. Miért ne mentse magát a két törvényhozás e vésztől? — Az 1867. XVI. törvény a szövetség idejére visszaállíthatlanoknak határozta a közbeneső vámokat, egyszersmind azt rendelte, hogy a dohányjövedék mindkét területen egyenlő elvek és szabályok szerint kezeltessek.

Elég sokat szenvedett mindkét terület a közös elnyomás alatt, elég sokat 1848 és 1849-dik évben, midőn a reactio Magyarországot forradalomra, a Lajtántúli oldalt pedig az orosz

segély kérésére szoritotta. Eléggé sinli mindkét fél azon események következtetését. Emelkedjék föl egyszer már mindenik oldal az igazságosság magaslatára. Ne kívánjon egyik is a másik kárával mesterségesen gazdagodni. Legyen szabad verseny mindenben. Legyen a dohány ügyben is. Így mind két oldal hamar megértendi egymást. Minden differentiát könnyen kiegyenlítend és a szabad tevékenység pályaterén, egymást ösztönözve viendi elő az állam általános boldogulását.

Gondolják meg a kormányférfiak, miszerint a fegyveres béke háborunál is pusztítóbb terhei alatt legörbedt népek egy szép reggel félre dobhatják a burnótot, pipát és szivarokat, s kimarad a roppant jövedelem, melynek alapja füst.

A dohányjövédék egyik leglényegesebb eszközét nyújtá az absolut kormány kezébe az osztrák-magyar birodalmat, a végelmerülés örvényébe sodortatni. Az alkotmányosságra jutott népek parlamenti kormányai változtassák meg a dolgot. Kövessék példáját az amerikai egyesült államoknak. Mig Európában a dohányjövédék az elnyomás és háboru eszköze : Amerikában az a háboruk okozta államadósságok törlesztését s így az állam nagy betegségének orvoslását eszközli. Ily értelemben és célra igazolva is, de a népek által is elfogadva lesz a dohányzásra vetett nagy teher. De nem monopolium alakjában. Ez ellenmondás a szabadsággal, megörökítése a két állam közötti pénzügyi surlódásnak s innen eredhető számtalan bajnak, s e monopoliumhoz kötött corruptioknak.

Beliczey István barátomat és engem körülbelől ez elvek juttattak azon meggyőződésre, hogy viszonyaink között a monopoliumnak eltörülése még politikai okokból is szükségesség. Ezen meggyőződést, volt utitársunk Mandics János pénzügyi tanácsos ur nem osztja. Miért is jelentésünket, bár annak a dohány cultura emelésére vonatkozó részeivel egyetért, alá nem írhatta.

Eltaláltuk-e a kiküldő miniszter ur nézetét, nem tudhatjuk. Még eddig jelentésünk irányában ítéletét ki nem mondotta. —

Hogy mit és mennyit fogad el abban lefektetett nézeteinkből : azt teljes jogához képest, akkor hozza nyilvánosságra, mikor jónak itélendi. Az általunk lefektetett elvek és a kiküldő miniszter ur nézetei között, még eddig semmi solidaritás nincs. — Miért is kérjük a tisztelt közönséget, azokat tisztán, mint tanulmányainkból kifolyt egyéni meggyőződéseinket s mint olyanokat tekinteni, melyek a miniszter „imprimatur“-jával ellátva nincsenek.

Örömet láttuk volna, hogy a miniszter ur hozza nyilvánosságra jelentésünket, bármily birálat kíséretében, melylyel azt ellátni jónak itéli. De miután ez mind eddig meg nem történt, az országgyűlésnek, valamint az Enquetnek is pedig ülési mostanában megkezdődnek: tartozó kötelességünknek ösmertük azt nyilvánosságra bocsátani, hogy a törvényhozás és kormány, úgy szintén az Enquete tagjai s a közönségből mindazok, kiket e bármennyire napi renden levő, de mégis leginkább számokból álló s ezekre épített száraz tárgyalás érdekel, — addig olvashassák, mielőtt a dohányjövédék kérdése felett törvényhozásunk véglegesen határozna.

Bármennyire hézagos és hiányos legyen is munkálatunk : találni fognak főleg az e tárgyban járatossággal nem birható, nem szakemberek abban dolgokat, melyek a szőnyegen forgó dohány ügynek úgy földmivelési, mint ipar és kereskedelmi, úgy nemzetgazdászati mint finanszialis oldalaira némi világot derítenek. S ha csupán ennyit elértünk is: már fáradalmaink eléggé jutalmazva lesznek.

Debreczen, okt. 12. 1869.

Molnár György.

Nagyméltóságú földmivelés- ipar- és kereskedelmi-
Miniszter Ur!

1868-dik évi Augusztus 22-ről 13,040. szám alatti megbízó levelében ezen szavakkal jelölte ki Excellentiád megbízatásunk körét.

„Felajánlva Uraságtok felhívásomra abeli hazafias készségeiket, miszerint nyúgot Európa dohánytermelő s gyártó tartományait beútafván, a dohánytermelésnek és gyártásnak, különben e cikk elárúsításának mozzanatait beható figyelem és tanulmány tárgyává tenni s nyerendő tapasztalataikról, tekintettel a dohány ügy földmivelési, gyáripari, nemzetgazdasági, és finánciális oldalaira, kimerítő jelentést szerkeszteni szivesek leendenek:

„Azon biztos reménnyel bocsátom Uraságtokat, mint a dohány iparterén dicséretesen ismert szakférfiakat útkra, hogy nagy fontosságú feladatuk megoldása érdekében, szem előtt tartva a tőlem nyert utasításban foglaltakat, a hazánkra nézve oly nevezetes dohány ipar ügyét, oly részletekig ható figyelmes szemle alá veendik, hogy nyerendő tanulmányaik nyomán, biztosabb irányt és lendületet vehetend a magyar dohány termelés, s összeható törekvéseink folytán, képesítve lesz becsülettel megállani helyét, szemben a naponként erősebben fejlődő concurrentiával, s a kor magasra emelkedett követelményeivel.“

A föladat ily nagysága sok időt kívánó előleges tanulmányt tett volna szükségessé, főleg pedig azt, hogy saját honi dohányainkat minden különlegességeikben (specialitas) figyelmes

szemle alá vegyük, — s a külföldön látandókkal élénkebben összehasonlithassuk.

Azonban az utazás egyik fő czélja, a dohánykezelés körüli tapasztalatok szerzésére lévén irányozva, — a már e tekintetben igen előre haladt időben t. i. augusztus végén sietni kellett, hogy még lábán találjunk külföldi dohányokat, s így láthassuk: minő földekben, miként vannak azok ültetve, és miként járnak el külföldön a dohány törés, — és szárasztás körül.

Igyekeznünk kellett mindenek előtt azon országba, hol a déli éghajlat miatt legkorábban érik a dohány, t. i. Olaszországba és Dél-Tirolba: Olaszországba azért is, mivel ott legál-landóbb és biztosabb piacza volt még eddigelé a magyar dohánynak.

Mi tehát a pesti Ferenczvárosi dohány gyárnak, s az abban találtató úgy bel- mint külföldi dohányok megvizsgálása után, siettünk mindenek előtt Fiuméba a magyar birodalom tengeri kikötőjébe, hol egy igen szép s nagy jövőre képesíthető dohánygyár létezik, — mely most is átvételi helye minden az osztrák-magyar dohány egyedárúság részére behozott török dohánynak, — s főleg az alföld Fiumei vasut megnyilta után, legfőbb kiviteli útja lehet, a magyar dohánynyali külkereskedésnek. Fiuméből Velenczébe menvén, az ottani Olasz királyi dohánygyárt vizsgáltuk meg. Innen felúttaztunk Dél Tirolba, a saccoi gyárba, s az ennek körében dohányt termelő vidékekre, — s itt tanulmányoztuk, a portubák készítésre termelt, a cs. kir. saccoi dohány gyár által a termelőktől zöldön beváltani szokott, nagy hirű „dél tiroli“ és „nostrau“ dohány termelésének és a zöldön beváltott dohány „maceratiójának“ azaz izzasztás és zöld forralás (fermentatio) utjáni kiképzésének módját. A saccoi gyár áttekintése után, az Észak-Tirolban fekvő Schwattzi cs. kir. dohány gyárat vizsgáltuk meg. Mind ezen megtekintett gyárakban tanulmányoztuk, a Magyarországon termelt dohányokat, — összehasonlítván azokat, az ugyanazon gyárakban felgyártatni szokott külföldi, és pedig úgy Európában, mint

Európán kívül termett dohányokkal. — Schwattzból, mentünk Délnémetországba Nürnberg vidékére, — onnan az ottani dohánykezelés és gyártás megtekintése után, a bádeni és bajor Pfaltzba, — főleg Heidelberg, Schwettzingen és Mannheim vidékére, — mint hol a pfaltzi úgy pipa- mint szivardohány termelés, legmagasabb kulturáját érte el, — s a mannheimi piacon legfőbb eladási helyét találja. — Itt a dohányt a földeken a letörésnél, — a pajtákba szállításnál, — a zsinórra felfűzésnél, a pajtákba beakgatásnál, — továbbá félig száradott sőt néhol már egészen kiszáradott állapotjában is találtuk.

E vidéken megnéztünk egy falusi szivar készítést, minő, mint házi ipar itt sok találkozik, — továbbá Mannheimban a jól berendezett Mayerféle szivargyárat, és több dohányraktárt, — melyekben a dohány forralása (fermentációja) eszközöltetik. A Pfaltzból útba ejtvén, s megvizsgálván Bingenben, Graff Károly urnak czélszerűen rendezett és kezelt kitünő dohánygyárát, Hollandiába útaztunk a Guelder Landba, hol közhit szerint, az európai dohány kezelés, culminációját érte el. — Itt a szép és nemes Arnheimből — hol a közjólét és biztonság oly nagy, hogy a legdrágább ékszerekkel gazdag boltok üveg kirakatai éjeken át sem záratnak be — vas vagy faajtókkal, — bejártuk a híres burnót dohánytermő Amerforst-Nykerki, — továbbá a jeles pipa és szivar dohánytermő Weluvi, — s a nagy hirü szivar leveleket előállító betuvi és maasvali kerületeket, Nymvegen- és Utrecht vidékeit, s a dohány iltetésének, lábán kezelésének — letörése és szárasztásának, valamint a már kiszáradt dohánynak a raktárakbani kiforrásának — s ugy szintén az angol piaczkrai mesterséges fűtött szobákbani kiszáraztásának módját tanulmányoztuk. Arnheimből Amsterdámba, mint egyik legnevezetesb világpiaczára a dohánynak, útaztunk, — és az itt találtató főleg Jáva — dohányt, valamint többféle észak és dél amerikai, — ugyszintén az itten találtató magyar dohányt, vizsgálódásunk és összehasonlításunk tárgyává tettük.

Amsterdamból, Rotterdámon át Belgiumba, — az antwerpi kikötőbe, és Bruxellesbe, mintsintén nevezetes dohánykereskedési helyekre, — innen északi Franciaországba, a híres Pas de Calaisi dohánytermelő vidékre utaztunk. Azonban az idő már annyira őszre vált, hogy a Franciaországi dohányból többé lábán nem láthattunk semmit. Különböznél is tudtuk, hogy Franciaországnak úgy a Rajna körüli vidékein, mint Pas de Calaisban, a dohánykezelés azon módja divatozik, mi a bádeni és bajor Pfaltzban. Azért itt több időt nem vesztvén, — siettünk a londoni világ piacra, — tanulmányozni a vásárt, — és összehasonlítani az ott lévő magyar dohányokat, más ottani dohányokkal, — tanulni az angol piac fogyasztási ízlését és gyártási módját. A dockok és több gyár szorgalmas tanulmányozása után, mentünk Párisba, az ottani két gyárt megtekinteni, — s onnan Bordeauxba, — a dél Franciaországi azon dohányt vizsgálni meg, melyről azon hit van elterjedve, hogy a magyar dohányt kirekeszti a francia gyárakból, — és így a magyar dohánynak ez idők szerint legjobb vevőjét, a francia egyedáruságot is elvonja tőlünk. A bordeauxi dohány kézművet, s a vidékeni legkitünőbb langoni dohánytermelés- és száraztási s forralási kezelést áttekintvén, Lyonba utaztunk, — onnan a gyár megtekintése után a Schweiczba, — hol a híres vevayi szivarokat készítő genfi szivargyárat néztük meg, s a piacot tanulmányoztuk. — Önként értetik, hogy valahol magyar dohány föltalálható vala: azt a külföldiekkel szorgalmasan összehasonlítottuk. A Schweiczból Münchenen át — Linczbe, az itteni gyár- és sikerült próba-termelés megtekintése után Bécsbe jöttünk. Bécsben megnéztük a két gyárat, a havanna szivarok nagyszerű tárát, és vizsgáltuk gyártási alkalmazhatóságaikban azon 1868-dik évben termelt többféle dohányleveleket, melyek az osztrák Regie Igazgatósága által, az örökös tartományok különböző részein termeltettek, s melyek Feldbinger Károly urhoz, a cs. kir. Dohánygyárak aligazgatójához zöldön küldettek be, és melyeket ezen szakférfiu saját szobájá-

ban, nagy gonddal és értelemmel képzett ki. — Ezen mintákból meggyőződünk, hogy jó kezelés mellett, az örökös tartományokban hasznavehető dohányt lehet előállítani — Bécsből a pozsoni és haimburgi gyárak áttanulására utaztunk, — honnan végre november végén hazaérkeztünk.

Mielőtt ez utazásban tett tapasztalatainkat, s reflexióinkat előadnánk: egyszer mindenkorra fölemlítjük, hogy a külföldi országokban divatos úgy tér-, mint súlymértékeket, a nálunk szokásos bécsi mértékekre, — a pénzeket pedig osztrák értékre vezettük át, hogy a magyar közönség az általa ismert mennyiségekkel találkozzék mindenütt. Azért midőn külföldi dohányról emlékezünk; egy hold alatt mindég 1600 □ bécsi ölet; egy mázsa alatt 100 bécsi fontot, — és forint alatt mindég osztrák értékü, de ezüst forintot értünk s kívánunk értetni.

Ezen széles körben tett utazás folyamában, a dohányügyre vonatkozólag, mindenkifölött azon nagy tapasztalást szereztük, „miként a dohányismerés egyike a legnehezebb, legtöbb tanulmányt, legfolytonosabb vefelfoglalkozást igénylő szakismereteknek, — és hogy e téren, még a legavatottabb is könnyen csalatkozhatik, miért is a dohányismerő egyének külföldön nagy elismerésben részesülnek, s a nagy dohány-üzletekben csak ilyenek találhatnak alkalmazást. Ugyanis a dohányfogyasztás: ízlés, még pedig az orr és iny nagyon szeszélyes ízlésének tárgya lévén, — kitalálni, hogy mi tetszik a fogyasztó közönségnek, s az ezen ízlésnek megfelelő dohányt termelni, vagy bevásárolni és összeelegyíteni tudni, oly ismeret, mely csak hoszas tanulmány és gyakorlat által szerezhető. A tanulmányt azonban megérdemli, mert igen jutalmazó, mivel a fogyasztó közönséget megnyeri, és biztosítja a termelő és gyártó számára, s így annak vállalatját gyümölcsözővé teszi.

Külföldön, de főleg azon országokban, hol a dohánytermelés, gyártás és kereskedés egyedárúságok által megszorítva nincs, termelő, kereskedő és gyártó folyton a fogyasztó közönség ízlését tanulmányozza, és minden igyekezetét oda fordítja,

hogy annak kívánatait kielégithesse. Így képződnek a szakférfiak, és ezek által azután emelkednek a termelés, gyártás és kereskedelem egyaránt magas tökélyre.

De Németországban, főleg pedig a Pfaltzban és Hollandiában a termelő, kereskedő és gyártó állandó viszonyban vannak egymással. A kereskedő raktárait — melyekben a termelőtől átvett nyers dohányt, a sok vigyázatot, nagy gondot és a dohányfajok- és fajták különbségéhez alkalmazandó kiforrálás (fermentatio) útján további képzésnek veti alá, — a termelőkhöz közelfekvő városban, igen sokszor a legnevezetesebb termelő falukon állítja fel, s a természetöt folyton figyelmezteti a dohánykiképezés folytán észrevett hibákra és előnyökre, melyek a zöld dohánynyali tévesztett vagy helyes elbánásnak következményei; — a gyártó is legtöbbször a vidéken működik, s tettelegesen bemutatja a természetőnek és kereskedőnek, hogy a vett dohányból mit és mily becsüt állithat elő. Ily út és módon minden természető és kereskedő tisztába jönnek, mindaziránt, hogy mi célja van a dohányynak, — mindaziránt, hogy melyik vidék, vagy éppen mindegyik darab föld, miféle specificus használatra alkalmas dohányt képes teremni, s egyszersmind alaposan megtanúlják, hogy ezen különleges célra miféle eljárás által állithatják elő az ama célnak megfelelő legökéletesebb dohányt.

Hazánkban a köznép általában, de igen sok diplomaticus ember is azt hiszi, hogy a dohányból előbb festéket sajtólnak ki, azután adják el a közönségnek fogyasztásra, — nálunk még tehetős s jó módhoz szokott uri ember is van, ki szent meggyőződés útján állítja, hogy a világon nincs jobb dohány a magyarnál, s hogy az annyira finom és drága havannah szivarokat is, tőlünk Havannába vitt dohánynyal javítják s teszik a finom világ oly méregdrágán fizetett fényüzési cikkévé.

A nyugot-európai dohánytermelő igen jól tudja: miszerint a dohányynak nincs más célja, mint:

1. fűszeres mártásokkal beitatva, s vékony tekercsekbe fonva, mint bagót (Kau Tabak) fogyasztatni el;

2. porrá zúzva, s vagy teljes egyszerűségében, vagy pedig különböző páczlével átítatva, mint burnótot szivatni fel a tubákos közönséggel;

3. elfüstöltetni pipában; papirszivarkában és szivarban.

Továbbá a nyugot-európai dohánytermelő ismeri azon amerikai, továbbá kelet- és nyugot-indiai finom dohányokat, melyek a nálunk lévő gyárakban, úgy a bagózók és tubákolók, mint a pipázók és szivarozók számára előkészítettnek és eladatnak, s bir elég önmehtagadással és értelemmel, elfogulatlanúl összehasonlítani saját termelését az Európán kívüli finom dohányokkal, és felitmerni azon fokozatot, melyet azok mellett saját dohányja elfoglalhat, — s a használhatóságnak azon módját, mely azt a finomabb külhoni termelvények mellett is, értékessé teheti.

Nyugot-Európának dohánytermelői tisztára belátták, hogy az általok termesztett európai dohány, íz, illat és fűszer tekintében, meg sem közelíti a tengerentúliakat, és hogy a nagy világereszkedelem és gyártás, — tulajdonképeni dohányoknak csak a tengerentúlit ismeri el, az Európában termetteket pedig — a finom török kivételével — csak mint pótszert (surrogatumot) tekinti.

Ugyanazon termelők megtanúlták, hogy az amerikai dohányok között finom burnótnak legkellendőbbek és nagy értékkel bírnak a kövér és erős virginiai s kentucky levelek. Azért, hol nehéz agyaggal vegyes nedves talajjal bírnak, mint Hollandiában, Amérforst és Nykerk vidékén: ott a virginiaihoz közelítő, kövér, vastag, sötétbarna és erős levelekre törekesznek, s e céljukbani boldogulás végett, kövér juhtrágyával javítják földeiket.

Megtanúlták, hogy a nagy fogyasztó közönség az olcsóbb dohányok között pipában, a világos színű, t. i. szép aranysárga, vagy világos veres színű, jól égő és gyenge könnyű dohányt szereti, s e tekintetben a marylandit különbözteti meg.

Azért, hol könnyű, homokos és fentfölddel bir a termelő, mint a Pfaltznak több községében és Nürnberg vidékén, ott

jól égő, könnyű, világos sárga, vagy piros dohányt igyekszik előállítani, s ily czélra használt földeit nem juh-, hanem szarvasmarhatrágyával javítja.

Megtanulták, hogy a szivarfogyasztás napról-napra erősbülő kiterjedés e mellett, a szivarbélnek alkalmas, jól égő, jó ízű és illatú dohány jóval becsesebb, mint a hason jóságú pipadohány; — a szép fehér hamuval, egyaránt éles körben égő, jó ízű és illatú, finom szívós és nyúlékony, egyenlően világos barna, vagy egyenlően sötét-barna színű, szivarboritéknak alkalmas levelek pedig három, négy-, sőt ötször annyit érnek, mint a szivarbélnek való levelek. Azért, hol alkalmas minőségű és fekvésű talajt bir; mint például úgy a bajor, mint badeni Pfaltznak több helységekben és Hollandiának főleg Betuwe, Veluwe és Maaswal nevezetű vidékein, — főtörekvését oda irányozza a termelő, hogy minél több szivarboriték-levelet nyerjen; a mi pedig az erre szükséges magas finomságot és szint meg nem üti, az vagy szivarbélnek legyen alkalmas, vagy minél értékesebb pipadohánynak.

És miután tudja, hogy a szivarnál a jó égésen, jó izen és jó illaton kívül, leginkább a szín egyenlőségére, meg a levél finom vékonysága- és szívós nyúlékonyosságára s épségére tekintenek: az e tekintetben legkitünőbb Havanna-, Manilla- és Jáva-dohányokat kívánja megközelíteni.

Teljes tudomásával birván így a czélnek, mire törekednie kell: mind a föld megválasztásánál, mind az ültetés, mind a zöld munka, mind a törés és száraztás, mind az összeválogatás és kiforrálás körül azon módokat alkalmazza, melyek eredményezik, hogy termésének egy jó része legyen

legfinomabb és legszebb színű, szivar külső boritékra alkalmas, vagyis hajlevél; — másik már nem oly finom és nem oly szép színű, de azért jól égő és nyúlékony része szivar belső boritékára alkalmas, vagyis búrlevél,

harmadik része pedig legyen jól égő szivarbél, a többi részből pedig, a nehezebb, vastagabb, zsirosabb és

sötétebb színű levelek, — tekercsdohány fonásra (Rollen) legyeknek alkalmasak;

a könnyebb, gyengébb aljlevelek pedig szép világos egyenlő színűek s pipázni kellemesek legyenek.

Mindenekfelett pedig tudják a nyugot-európai szabadon termelő országok természetói, hogy az elfüstölésre szánt dohány semmit sem ér, ha mindjárt Havannából, a Vuelta Abajából származott lenne is, mihelyt nem ég: az oly földben, mely biztosan jól égő dohánnyt nem terem, a dohányültetéssel azonnal felhagy, s csak olyan téreken üzi ez iparágot, melyek a tapasztalás szerint jól égő leveleket teremnek;

sőt odáig ment ez országok termelőinek önmegtágadása, jobban mondva gazdálkodó ildomossága (Klugheit), hogy belátván, miszerint az ő dohányaiknak íze, illata nem oly jó, mint a tengerentúli dohányoké; sőt beismervén, hogy dohányaik bizonyos keserű ízzel és kellemetlen bunda-, vagyis inkább szaruszaggal bírnak, és így nem pótolhatják ki ama finomabb dohánnyokat: tudomásyszerűen folytatott gyakorlat útján oda vitték a dolgot, hogy az ő dohányoknak ne legyen se íze, se szaga, hanem legyen indifferens vagy negatív — mint kifejezik magokat — azért, hogy ha összevegyítették a varinas vagy marylandi vágott dohánnyal, ezeknek ízét, illatját ne rontsa, azokban egészen elmerüljön; ha beborítják a pfaltzi, vagy hollandi szivarlevélbe; a Portorico, Cuba vagy épen Havanna dohánybelet, ezen nemes fajok fűszerében semmi zavart ne okozzon; ellenben külső szín- és égés tekintetében azokat kipótolhassa, vagy, mint kifejezik: „imitalhassa“.

Nem azzal kényeskednek tehát ezen gyakorlati termelők, „hogy az ő dohányuk legjobb a világon“, hanem azzal, hogy ők az ő „negatív, vagy indifferens“ dohányaikért igen jó árakat raknak zsebre, és pedig nemcsak saját honfitársaiktól, hanem a külföldiektől is.

Jelesen a Pfaltz, mely alatt a Baden, Hessen és Bajorország rajnavidéki részeit kell érteni, 1866-ik évi mintegy 312,494

bécsi mázsa termelvényéből, mely esős, nedves időjárás mellett könnyű, finom és szivargyártásra főleg alkalmas vala, 1867. év végéig kivitt, a mannheimi kereskedelmi kamarának 1866- és 1867-ről tett jelentése szerint:

a német vámszövetség országaiba	160,811	mázsát
Angolországba	35,713	„
Spanyolországba	13,492	„
Portugal	4,464	„
Olasz	4,464	„
Algierba	13,492	„
Holland-, Belga-, Svéd- és Dán- országokba	13,492	„
	<hr/>	
	246,928	mázsát.

Eladatott pedig ezen már a kereskedők kezén lévő 1866-dik évi termésű dohány a kereskedők által 1867-ik évben a következő árákon:

- szivarhajlevél bécsi mázsája 28—38 frton,
- vegyes szivarhaj- és burlevél (Aufarbeiter) 18—25 frton,
- burlevél $14\frac{1}{2}$ —22 frton,
- vegyes szivarbur- és szivarbéllevél $12\frac{1}{2}$ —19 frton,
- pipadohány 11—16 frton.

És pedig nem ágiós, de csengő ezüst frtokat tessék érteni.

Az 1867-ik év a szivargyártásra korántsem oly alkalmas, az 1866-ikinál durvább, mintegy 223,200 bécsi mázsa dohányt, a termelőktől megvették a kereskedők következő árákon:

bécsi mázsánként osztr. ért. pengő ezüstben:

szivarhajlevél	mintegy 18 frton,
vegyesen haj- és burlevél	„ 16 $\frac{1}{2}$ frton,
burlevél	„ 13 $\frac{1}{2}$ „
bur- és béllevél	„ 12 „
pipadohány	„ 12 „
burnótnakvaló	„ 10 $\frac{1}{2}$ „

És mivel az összes termelvényből a szivar-statiókon 40%, haj 20%, vegyes haj és bur 15% béllelet számítottak: az

összes termelvény átlagos ára ez évben is, szivarvidékeken mintegy 14 1/2 frt volt.

Találkoznak itt közönséges paraszt gazdák, kik évi bevételük- és kiadásaikról pontos könyvet vezetnek. A legnevezetesebb dohánytermelő és legnagyobb jóllétben élő gazdag falvak egyike Seckenheimban, hol legalább 50 paraszt gazda vasárnaponként fényes fogatú hintókon kocsikáztatja meg fiait és leányait, kik egész héten át a dohányban sajátkezüleg dolgoznak, — találtunk oly szives gazdára, ki készséggel kitárta előttünk gazdasági könyvét, miből kiirtuk, hogy ő 1833-ik évtől 1867-dik évig bezárólag, következő árakon adta el saját termelt dohányát, és pedig egymásra szivar- és pipadohányt, átlagosan:

	egy vámmázsája		egy vámmázsája
1833-ik évben	10 frt 45 kr.	1851-ik évben	23 frt
1834 „ „	9 „	1852 „ „	20 „
1835 „ „	15 „	1853 „ „	24 „
1836 „ „	12 „ 30 kr.	1854 „ „	24 „
1837 „ „	13 „ 45 „	1855 „ „	24 „
1838 „ „	13 „ 30 „	1856 „ „	25 „
1839 „ „	18 „	1857 „ „	40 „
1840 „ „	19 „	1858 „ „	20 „
1841 „ „	20 „	1859 „ „	26 „
1842 „ „	21 „	1860 „ „	11 „
1843 „ „	21 „	1861 „ „	20 „
1844 „ „	19 „	1862 „ „	16 „
1845 „ „	19 „ 15 kr.	1863 „ „	23 „
1846 „ „	17 „	1864 „ „	22 „
1847 „ „	17 „	1865 „ „	20 „
1848 „ „	12 „ 30 kr.	1866 „ „	17 „
1849 „ „	16 „	1867 „ „	20 „
1850 „ „	20 „		

Miből 35 évi átlagban, a mennyiséget bécsi mázsára, s az árakat osztr. ért. vonva, mázsánként mintegy 18 frt 24 kr. jár ki ércz ezüst pénzben.

Ezen gazda, ki az amerikai consul Goundie ur által 1848-dik évben Amerikából küldött széles lándzsás levelű virginiai dohánymagból elterjedett, s küldője nevére Goundinak nevezett dohányfajt termeli, — évi átlagos termésül egy 1600 □ bécsi öltre, vagy holdon szokott nyerni 13 bécsi mázsa körül. Tehát egy hold után nyers bevételül mintegy 240 frtot.

Dossenheinban egy másik kitünő termelő az úgynevezett Dutten dohányt termeli, mely Ohio-magból származott, s mely a legfinomabb és széles alakú dús (blattreich) pfaltzi szivarhaj-leveleket szolgáltatja. Van rá eset, hogy ezen dohányfajból a finom szivarlevelek mázsája 40 frton, — kicsumázva, vagyis az oly dohány, melyből a gerincz kiszakasztatott, a leggondosabban, szin, finom vékonyság és szívósság tekintetében összeválogattatott, 60 frton is eladatik.

A nevezett gazdának évi átlagos termése egy 1600 □ bécsi öles holdon 11 és fél bécsi mázsa. Ebből $\frac{3}{4}$ -rész eladatik egyremásra több évi átlag szerint 28 frton, $\frac{1}{4}$ -rész 14 frton, és így egy mázsának ára egyremásra 24 frt, 50 kr. Egy cat. hold évi átlagos nyers jövedelme eszerint mintegy 280 frt.

Megjegyzendő azonban, hogy ezen termelők dohányjaikat magok osztályozzák és forralják ki, s kiképezett állapotban szokták a fentirt áron eladni.

Heddesheimban trágyázott homokos földben leginkább pipadohányt termelnek. Egy catastralis hold átlagos termése jobb természetűknél ilyforma arányt mutat:

10 cat. hold terem átlagban 175 bécsi mázsát. Egy holdra jön $17\frac{1}{2}$ mázsa. Ezen 175 mázsából 50%, vagyis $87\frac{1}{2}$ mázsa 1-ső oszt. világos színű szivarbél- s pipadohány, melynek	
ára	14—16 frt,
30%, vagyis $52\frac{1}{2}$ mázsa 2-od osztályú zsirosabb, barnább, nehezebb	10—12 frt,
5% azaz 875 π apró szelid pipadohány	10—12 frt.
15% azaz 26, 25 π levél	2—4 frt.

Miből átlagos ár gyanánt minden mázsára 11 frt 80 kr. egy hóld évi nyers jövedelmére 206 frt 50 kr. jön ki.

Azonban egy nagy vidék dohánytermelésének általános értékét nem egyes kitünőbb termesztők, de az egésznek egyetemes fölvétele után lehet megítélni. Miért is a lehetőségig összehasonlítván, dél Németország legkitünőbb dohánytermelő tartományainak termelését, következőképen mutatjuk be.

1. Baaden termesztett 1855—66-dik évek alatt, és így 12 évben 150,155 cat. hóldon 2.345,738 bécsi mázsát, —

miért 27,027,702 frtot vett be osztrák értékű ezüst pénzben. E szerint egy hóldra jön átlagos termésül 1562 bécsi font, egy mázsa dohányra átlagos árúl 11 frt 52 kr. és így egy hóld föld, nyers jövedelmére 12 évi átlagban mintegy 180 forint. Egyremásra évenként dohány alá műveltetik 12,500 hóld, miután ezen kis ország mezőgazdászata, a kereskedőknek további nyereségét ide nem értve bevesz évenként mintegy 2.252,309 forintot.

Az osztrák dohány Regie 1851-dik évről 1858-dik évig vett a Pfaltzból összesen 161,592 mázsa dohányt, melybe a haza szállítás költségét is bele értve, mázsánként 16 frt 3 kr., 19 frt 22 kr., 19 frt 36 kr., 20 frt 9 kr., 22 frt 14 kr., 24 frt 41 kr., 24 frt 53 krba, átlagosan pedig mázsánként 19 frt 34 krba került, s 3,162,615 frttal terhelte a birodalom dohány behozatali rovatát. Ugyan innen 1864-dik évben 9583 mázsa hozatott be 23 frt 83 krjával.

2. Bajorország az 1853, 57, 59, 63, 64, 65, 66-dik években termelt 66,434 cat. hóldon 867,386 mázsa dohányt. És így hét évi termés átlaga tesz hóldanként 13 mázsát. Ezen mennyiségnek $\frac{2}{3}$ -mad része a bajor Pfaltzra esik, hol a dohánynak termesztése és kezelése a baadeni Pfaltzéval egyenlő. Ugyanazért a dohány jósága és ára is ugyanaz. De már a hóldak átlagos termése nem üti meg a 15 mázsa 60 fontot, hanem 13—14 mázsa között állapodik meg. Miért is a bajor Pfaltzban egy hóld átlagos nyers jövedelmét 150 forint körül lehet fölvenni.

A bajor dohánynak többi része leginkább közép Frankoniából Nürnberg és Erlangen vidékéről kerül, mi azonban nem egyéb, hitvány és többnyire kénnel sárgított pipadohánynál, — ebben is tetemes rész legközönségesebb és rosz kapa dohány. Még is azonban az aljdohány — 4—6; az anyadohány pedig 10—12; — a hegydohány 10—16 frt között adatik el, — sőt a kapadohánynak leszedett virágát, kacsait és sarjút — minden töremoráját is, vólt eset, hogy eladták az osztrák Regiének 4 forintjával.

Az osztrák Regie 1851-től 1858-ig 62,589₉₆ mázsát hozott be Nürnbergből minek mázsája a beviteli költségeket hozzáértve egyre másra 8 frt 52 krba került.

3. A Hesseni nagyhercegség több évi átlaga hóldanként tesz 14 mázsát. De már itt a dohány nehezebb, vastagabb, durvább, nem szivarnak, hanem inkább csak közpipázásra és burnótnak való. Ugyanezért, a baadeni és bajor Pfaltzbeli árakat nem éri föl, úgy hogy itt egy mázsának átlagos ára 8 frtban, — egy hóld föld évi nyers jövedelme 110 frtban vétethetik föl.

Hogy a szakismerettel bíró természetőknek értelme, kitarító szorgalommal és a legapróbb részletekre ható ügyességgel párosítva, — mit képes előhozni: azt főleg a szélmalmok, — az állandó szelek, — hazájában, a tengerek és a Rajna vízszineik alatt fekvő német alföldön Hollandiában bámulhatjuk leginkább.

Itt a termelésre szükséges földet, legtöbb helyen, sűrűn ásott vízemésztő árkok segedelmével, szükséges a posványból kiemelni, — a folytonos szelek romboló hatályát, az árkok két oldalára sűrűn ültetett fasorok, vagy pedig karókra felfuttatott paszuly sövények által mérsékelni. A szerint miképen a föld fentebb vagy alacsonyabb fekvésű, szükséges a földeken 1-2-3 láb magas és 2 1/2 láb széles ágyakat ásóval felhányatni, a szükséges trágyát az ágyakba ujak között elaprózva, kézzel berakosgatni, és a posványból így fölemelt ágyakba ültetni, s itt kifejleszteni a dohányt. A szárasztás alkalmával pedig megküzdeni az ottani állandó nedvességgel és igen gyakori köddel, mi a do-

hány kellő kiszáradását oly nehézé teszi. De a hollandinak a tárgyak mélyeibe ható esze, gyakorlati értelme, rendkívüli ügyessége és kitartó szorgalma, győzött minden természeti akadályon, s oda emelte dohány kezelését, mind itthon európai házájában, mind a kelet Indiákon Jáva szigetén levő gyarmataiban, hogy bátran ellehet mondani, miként az egész világ összes dohányja között, a hollandi és jávai dohány van legjobban kezelve, s a különböző gyári czélokhoz képest, legrendesebben és használhatóbban osztályozva.

El is érték a hollandiak ez úton azt, hogy az európai dohányok között (a legfinomabb török dohány kivételével) általában ők adják el legmagasb árakon termelvényeiket. Jelesen:

a hollandi odáig vitte kezelését, hogy a szerint, a mint földjének fekvése- és tartalmához képest szivar- burnót,- vagy bagó dohányra törekszik: termelvényéből legfeljebb 25% megy ki, mint magasabb czélokra nem alkalmas, s csupán pipába vágandó dohány, a többi és így 75%-ból pedig 40% ad a szivarstatiókon teljesen egyszínű, finom erezetű igen vékony szivos nyúlékony hajlevelet, 35% szivar búr és bél levelet; a búrnot statiókon pedig 50% nehéz lisztes vastag burnótnak való, 25% pedig tekercsbe fonásra még mindég alkalmas szines pipa dohányt.

Innét következik, azután hogy több évi jelesen az 1860—1868 9 évi átlagot felvéve, hivatalos adatok szerint a hollandi ültetvényesek, összes termelvényeikért átlagban kaptak a kereskedőktől: burnót dohány állomásokon 10. 11. 15. 18. 19. 20. 21. 22 frtot, — a szivar termő állomásokon pedig 10. 13. 14. 15. 16. 18. 19. 20. 22. 25 frtot. A különböző állomások árait pedig összevonva egy közös összegbe: a hollandi termelők eladták 9 évi dohány termésüket egyremásra 16 frt 48 krt o. ért. ezüst pénzben hécsi mázsánként; és mivel szinte több évi átlag szerint egy cat. hóld közép termése mintegy 19—20 bécsi mázsát tesz; jut egy hóldra nyers jövedelmi átlagul 320—330 forint ezüst pénzben.

A termelőktől forralatlan állapotban a termelés őszen átvett, okszerű forralási eljárás útján kiképzett dohányt pedig, ugyan 9 évi átlag szerint eladták külföldre, a kereskedők a pipázni valót 8. 10. 13. 16. 20. 24 frtig; a szivar haj és burleveleket egyremásra 15. 18. 20. 22. 25. 26. 28. 30. 36. 40 frtig; a szivar bél- burnót és bagó leveleket 14. 16. 18. 20. 22. 24. 27. 28. 30. 33. 36. 38 frtig is.

Felvévén azon általánosan létező arányt, hogy a termelvény 25% pipa, 40% szivarhaj, 20% szivarbur és bagó, 15% szivarbél és fonódohányra oszlik fel: több évi árak átlagául mintegy 24. 25 frt jön ki.

És így Hollandia, melynek évi közép termelése 1907 bundersen=3313. cat. hólodon mintegy 65—66 ezer mázsára megy: ezen kicsiny terület után bevesz évenként mintegy 1,600,000 frtot. És pedig ennek legalább $\frac{3}{4}$ -gyed részét a kivitt dohány után külföldről.

Az osztrák Regie is sokat adózik Holland dohány iparának. Behozott ugyanis 1851—1858 évek alatt 167,634 mázsát, fizetvén azt a beszállítási költségekkel együtt mázsánként 22 frt 47 krtól 32 frt 40 krig — átlagban 25 frt 29 krral — 1859-behozott 2482 mázsát 31 frt 25 krral, 1865-ben 3334 mázsát 44 frt 3 krjával.

Hasonlitsuk össze most már saját dohánytermelésünket a leirtakkal — szomorú eredményekkel találkozunk.

Találjuk nevezetesen :

hogy nálunk egy hólód átlagos termése mázsa számra is csekély, minőségre meg értéktelen,

hogy általunk oly igen nemesnek tartott dohányunk mellé külföldről még egyszer annyi, sőt némelyik évben nagyobb értékben hozunk be idegent, mint mennyit saját termésünkéből fogyasztásunk ér.

hogy ez idők szerint dohányunk a külföld előtt becstelen, dohánykivitelünk a végelhalás válságában kinlódik.

Álljanak e szomorú tények fölvilágosítására, a kérlelhetlen számok.

Hány hóld földön, hány mázsa átlag termett, s mi áron adatott el 1851-dik év mint az osztrák egyedárúságnak magyarországra is kiterjesztése előtt, hazánkban, azt meghatározni az adatok elégtelensége miatt pontosan igen nehéz. Hivatalos adatok szerint az örökös tartományokba kivitetett:

1831—1840 év alatt 2.410,622 mázsa.

1841. évben 228,134

1842 „ 129,309

1843 „ 158,824

1844 „ 214,535

1845 „ 211,625

1846 „ 363,675

1847 „ 267,552

1848 „ 337,422

E számok mutatják, hogy az 1849-dik évi események előtt mily terjedelmet nyert az örökös tartományokbai kivitel. 18 évi átlagban ez, mintegy, **240,000** mázsára ment évenként.

Külföldre kivitetett

1831—1840 évek alatt 571,417

1841 „ „ 72,832

1842 „ „ 76,111

1843 „ „ 83,458

1844 „ „ 54,423

1845 „ „ 55,571

1846 „ „ 77,447

1847 „ „ 56,402

összesen 1.047,661 mázsa. És így 17 évi átlagban, évenként mintegy 61,000 mázsa.

Itthon elfogyasztott legalább is annyi, mennyi a Regie által a magyar korona tartományokban 1851-dik év óta eladatott összes dohány évi átlagául kijön: kerek számban 190,000 mázsa

És így összes termés volt 491,000 mázsa.

Egy hóld termés átlagát alig vehetjük fel több mint 8 és fél mázsára. Tehát 1851-dik év előtt a dohány termelés elfoglalt mintegy 57,000 hóld földet. Az árak ezen időben igen különbözők voltak. A közönséges pipadohány azon felül, mit az osztrák Regie bevásárolt, alig talált vevőre. Ellenben a finom kerti levelek, a csetneki, verpeléti stb. igen magas árakon keltek. Van rá példa, hogy az ily dohányok mázsánként 25—30—40 sőt 100 frtig is találtak vevőkre. Az osztrák Regie a jobb stációkon három osztályban fizette a dohányt, a rongyos és sarju leveleket 2 frt 30 krjával, az apróbb sarju nélküli érett leveleket 5 frt 40 krajczárjával, a legjobb ép és színes anyaleveleket 7 frt 45 krjával. Ellenben ugyan a Regie a finom kerti leveleket mázsánként szinte magas árakon fizette. Az 1841—50 évek alatt Ausztriába kivitt dohány értéke, mázsánként 10 conv. frt. értékre becsültetett hivatalosan. A külföldre kivitt dohányok értéke a vám hivatalok által egyremásra mázsánként szintén 10 frt becsben vétetett föl. A belföldi s a külföldről is 47 év felé már gyakran jelentkező gyárosok által, a szivargyártásra alkalmas jól kezelt dohány mázsája 20—30 forintot is vétetett meg.

Ha már vesszük, hogy a gyártásra alkalmas közönséges dohány mázsája azon időkben 5—10 frt között — a finomabb és szivar gyártásra alkalmasé s végre a finom kerti szép leveleké csak 10—25 frt között állott is egyremásra; s ha fölveszünk, hogy az 1848-dik év előtti pénz értéke, legalább is ugy viszonylott a mostanihoz, mint 2:1 azon időben az értelmesebb és a dohányt okszerűen kezelő gazdák, fáradságaiknak igen illő jutalmát találták.

És ezen jutalmat annyival magasabbnak kell beismerni, mennyivel bizonyosabb az, hogy azon időkben még, vasutak hiányában búzakivitelünk, a mostanihoz képest csekély lévén, a gabnaneműek alacsony árához mérve, a dohány árak annyira magasak voltak, hogy a jól művelt dohány gazdagabban fizette a művelőt ugyanazon földben, mint a jól művelt gabnavetemény.

Mint bizonyost lehet állítani, hogy az 1848–49-iki események, és az arra következett monopolium közbejötté nélkül, Magyarország dohány kultúrája, ipara és kereskedése, a vasúti közlekedésnek bekövetkezett kiterjedése és több magán gyáraknak keletkezése s a szivargyártásnak, mint házi iparnak több dohánytermő vidékeken már meghonosodni kezdett kifejtése mellett nagy mérvű kifejlődést és virágzást vett volna föl.

A dolog természetes menetét azonban ketté vágták az 1848—49-diki események, és az 1851-dik évben behozott monopolium. Ennek rendszabályai ugyan a 47—49 és 50—53 §§-okban megengedték, hogy a termelő, ha tetszik, dohányát a külföldre vigye ki, vagy dohánykereskedésre engedélyezett kereskedőnek adja el, vagy a kincstári raktárakba helyezze. De a nyílt parancs ezen §§-sai 1853-dik évben visszavonattak, s a külföldrei termelés ujonnan csak az 1860-dik évi márczius 27-diki nyíltparancs által engedtetett meg.

Az 1851-dik évtől kezdve a Regie számára tett termelés eredményét, a nyert árakkal együtt szükségesnek találjuk ide igtatni.

Termelő év	Termelők száma	beültetett		beváltott összeg mázsa	beváltási összege frt.	egy mázsa átlagos ára		egy hold átlagos termése font	egy hold átlagos jöv. ft. kr.	
		hold	öl			ft.	kr.		ft.	kr.
1851	40489	35145	253	271649	1742414	6	24	770	49	4
1852	56200	41415	1223	213937	1698713	7	56	516	41	
1853	72115	44961	387	481477	3836474	7	58	1070	85	3
1854	79941	49898	256	518352	4349678	8	23	1038	87	2
1855	78142	50145	1154	529352	4592550	8	40	1055	91	5
1856	85578	60244	328	489916	4425761	9	2	813	73	4
1857	108031	89463	1598	704068	6326063	8	59	787	70	7
1858	124495	125712	151	1479941	11619795	7	51	1177	92	4
Összesen	644991	496986	550	4688692	38591448					

Ezen nyolcz évi termelésből, átlagul esik egy hold földre 9 mázsa 42 font, — ár egy mázsára 8 forint 13 krajczár, nyers jövedelmi átlag egy hold földre 77 frt. 6 kr. conventiós pénzben.

Az 1858-dik évben 125,712 holdon termett 1,479,941 mázsa nagy mennyiségétől a kincstár annyira megijedt, hogy 1859-dik évre, a termelést 67,842 holdra szoritotta, azon termelőket pedig, kiktől a termelési engedélyeket bevonta, a dohány termeléshez többé nem használható szárító épületekért, s egyéb felszerelésekérti kárpótlás fejében, holdanként 20 forinttal kifizette. E megszorítás folytán volt a dohány cultura eredménye:

1859	54175	67842	1088	670461	4704048	7	1	988	69	3
1860	51844	66769	515	594814	4680476	7	86	891	70	1
Összesen	106019	134612	3	1265275	9384524					

De már ez oszt. ért. Adjuk ez összeghez, az 1851—58-diki eredményeket, azonban a pénzt osztrák értékre vonva, az 1851—60-dik évek eredményei lesznek:

Összes. ||751010||631598| 553|| 5953977||49905546 ft. És így egy

egy hold 10 évi átlagos termése 9 mázsa 42 font; egy mázsa 10 évi átlagos ára 8 ft. 38 kr., egy hold 10 évi átlagos nyers jövedelme 79 forint.

1860-dik évben megnyilván a külföldrei kivitel: sok és pedig többen a jobb és nagyobb termesztők között, átléptek a kiviteli termesztők sorába. — 1861—65-dik évek alatt a Regie részére lett termelés eredményei ezek:

Termelési év	Termelők száma	beültetett		beváltott öszveg mázsa	beváltási ár öszvege forint	egy mázsa átlagos ára		egy hold átlagos termése	egy hold átlagos nyers jövedelme
		hold	öl			ft.	kr.		
1861	52191	58351	518	366386	2674912	7	30	628	45 8
1862	40556	55974	839	405550	3519101	8	67	724	62 9
1863	38392	49752	1073	165890	1524013	9	72	313	30 5
1864	53268	84247	439	750899	6678552	8	89	891	79 1
1865	60464	108302	790	1123315	9384348	8	35	1026	86 6
Össze.	244877	356628	459	2812040	23780926	Ezen öt év a-			

latti átlagos eredményül, egy holdra 7 mázsa, 88 font; egy mázsa ára 8 ft. 45 kr., és így egy holdra nyers jövedelmül 66 ft. 70 kr. mutatkozik.

1866-dik évben 57334 termelő 105128 h. és 545 ölön termelt 608796 mázsát. Beváltási ára 5,307947 frt. Egy hold termés átlaga 579 ft, egy mázsa dohány közép ára 8 ft. 71 kr., egy hold nyers jövedelme 50 ft. 49 kr.

1867-dik évben 58205 termelő 112093 hold 839 ölön előállított 888790 mázsát. Beváltási ára 761976 ft. Tehát egy mázsa közép ára 8 ft 58 kr., egy hold átlagos termése 792 font, — nyers jövedelme 68 ft 8 kr.

1868-dik évben 51236 termelő ültetett 95339 holdat. Mi eredménnyel: még nem tudatik. Ez utóbbi évek átlagai, látni való, hogy nem emelik, de lejjebb szállítják egyetemes termelésünk közép számait.

Kimondhatjuk tehát, miszerint, — ha vannak is egyes dohány culturát felsőbb értelem- és gonddal művelők, kik jóval

nagyobb termés átlagot és magasabb árakat érnek is el, mint a mennyi átlag gyanánt kimutatkozik: Egyetemes dohány termésünk átlaga:

holdanként nem nagyobb, mint 7—8 mázsa;

az áráké mázsánként nem több, mint 8 1/2 forint;

egy hold átlagos nyers jövedelme nem több, mint 60—70 ft. és pedig mindezek nem folyó ezüst, de egyremásra 15—20% ár folyam alá eső bankó pénzben.

Pedig midőn a Regie a szivarleveleket 22—18—16 forintjával, a válogatott leveleket 12 ft. 50 krjával, — az 1-ső osztályu közönséges leveleket 10 frtal, a 2-dik osztályút 8 frtjával fizette; ha termelésünk megközelítette volna a Pfalcziaiak minőségét, — hogy t. i. lenne szivarlevél 40%, válogatott 20%, 1-ső osztályu 15% és kihányás 2-od osztályú 25%, s a szivardohány egyremásra csupán a 22—18 és 16 ft. árak közép számával 18 frttal számíttatnék: következő árakat lehetne a szivar állomásokon kihozni:

40% szivar	18 ftral	7 ft. 20 kr.
20% válogatott	12 frt. 50 kr.	2 ft. 50 kr.
15% 1-ső osztályú	10 frt. — kr.	1 ft. 50 kr.
25% 2-od osztályú	8 frt. — kr.	2 ft. — kr.

100 font után összesen: 13 ft. 20 kr.

Miután továbbá a finom kerti levelek 22, 18, 17, 16, 14, 11 ft. 50 kr., 12 ft. 50 kr. 9 és 7 frtjával fizettettek, azoknál is ellehetett volna érni ugyanazon árakat.

De fájdalom, 1851-től 1865-dik évig termelt, és a Regie által beváltott összes dohány mennyiségünkben, 1860-dik évig csupán 6%, 1860. év óta pedig csupán 2% szivardohány szerepel, — a kerti levelek legfelsőbb t. i. 22 és 18 frtos osztályai-ban majd semmi sem találkozik, — a 17, 16, 14 és 12 fél ftos osztályokban is az összes termelvények csak mintegy harmadrésze foglal helyet! Ezért esnek ki azután az árak oly alacsonyra.

Hol állanak átlagaink a pfalctziaktól, — melyek egy hóldnál 15—16 mázsa termés után 12, 13 forintjával, 150—180 ezüst forint nyers jövedelmet érnek el?

Hol maradnak Holland átlagai mellett, melyek egy hóld után 19—20 mázsa termés után, 16 s fél forinttal, 320—330 ezüst forint nyers jövedelemig emelkednek?

De hagyjuk e boldog termelőket. Hisz az ő culturájok a teljesen szabad ipar éltető levegőjében, és a folyton nyílt világverseny buzdító hatása alatt fejlett ki. Forduljunk hasonlításainkkal, egyedáruság alatti tartományokhoz.

Nézzük azokat, melyek az osztrák monopolium alatt állottak.

Olaszország Brenta völgyének átlagai, egy hóld után 1850 1860-dik évek alatt, 14 mázsa 67 font, 11 ft. 67 krral, — 171 ft. 20 krt, — 1860—65 évek alatt, 12 mázsa 57 font, 10 ft. 67 krjával 134 ft. 20 krt mutatnak.

Gallicziának átlagai 1850—60 évek alatt 13 mázsa 82 font, 6 ft. 85 krral 94 ft. 66 kr., — 1860—65 évek alatt 14 mázsa 2 font, 7 ft. 57 krral, 106 ft. 10 krban állanak.

Dél Tirol átlagai voltak 1850—60 évek alatt 7 mázsa 24 font, 12 forint 83 krral, 92 ft. 88 kr., — 1861—65 évek alatt 9 mázsa 23 font, 14 ft. 67 krral 165 ft. 10 kr. — De Tirolban a dohány zöldön vétetvén át a termesztőtől: ez a szárasztás költségeitől menekül, — s így amaz átlagok, ezen elesett költségekkel, melyek a kiszáradt dohány mázsájától mintegy 4 forint körül járnak, — emelkednek.

Még ezektől is hol járnak a mi 7—8 mázsa terméseink 8—8½ ftos áraink, — s 60—70 ft. nyers jövedelmi átlagaink?

Lássuk Franciaországot, hol az egyedáruság nyögös és zaklató rendszabályai vas kezekkel tartatnak fen és vitetnek keresztül. — Itt a Regie zöldjében megsemmisítetteti az alj, a kaes- és sarju dohányt, — csupán az anya leveleket váltja be, ezek között is a penészeset, megfeketedettet, és csalási szándék-

kal megnedvesítettet, mely a beváltásnál folyton alkalmazott kitünő termesztők hozzájárulásával alakított szakértő bizottmány által gyártásra méltatlannak ítéltetik, irgalom és fizetés nélkül megégetteti. Mégis az átlagos termés hektáronként 1200 kilogrammot, vagyis holdanként 12—13 mázsa termést mutat fel.

A Regie az árakat úgy szokta kiszabni, hogy a termelőre nézve jutalmazóbb legyen földjében dohányt, mint búzát termesztetni.

Jelesen mintegy 20 évi különböző árakból vont közép-mérték szerint fizet mázsánként

az 1-ső osztályú dohányért	30	frtot
a 2-dik „ „	22	„
a 3-dik „ „	16	„
az ezekből különösen kiválasztott igen szépért (surchoix) pedig	33	„

Többször az árak feljebb is emelkednek.

A közönséges dohányért, mely ott „nem kereskedelmi nek“ (non marchands) neveztetik, fizet minőségéhez képest 3, 5, 7, 9, 11, 13 frtot.

Mivel már a francia termelők, a felsőbb osztályok arányosan magasodó árai által, terményeiknek magasabb minősítésére elég ösztönt, s a kifejtett gond és ügyességért azokban elég jutalmat találnak; az ország egyetemes termésének osztályai, — több év középszámításai szerint, következőleg ütnek ki:

Legfinomabb választék az összes termelésnek	0,5	%-ka,
1-ső osztályú „ „ „	6,5	„
2-ik „ „ „	18	„
3-ik „ „ „	35	„
az utolsó, vagyis nem kereskedelmi osztály		
az összes termelésnek mintegy	40	„

Mivel alj-, kacs- és sarju-dohány nincs: az utolsó osztálynak is 3, 5, 7, 9, 11, 13 frt áraiból a középár rendszerint 8—

10 frt körül; az egyetemes termés átlagos árai pedig 14, 15, 16, 17, 18 ezüst frt. körül szoktak bécsi mázsánként kiütni.

Hasonlitsunk össze egy évet a miénkből a francziákéval. Vegyük az 1864-ik évet. Ez a francziáknál közepes volt. Mert a termés átlaga 12 mázsa 73 π , egy mázsának ára 16 frt 56 kr, egy hold nyers jövedelme 210 frt 80 kr. volt. — Nálunk ezen 1864-ik év a jobbak közé tartozott. Mivel az átlagos termés 8 mázsa 91 fontot, az ár 8 frt 89 krt, a hold nyers jövedelme 79 frtot adott ki.

Ezen év termése volt Franciaországban 17281 hektaron = 29404 holdon 20,971,923 kilogramm = 374,558 mázsa 55 font.

Ezen összeg beváltatott 15,503,250 frank és 76 centimen, vagyis 6,278,816 frt 56 kron. És így egyremásra kilogrammonként 73 frank 92 centimen, vagyis mázsánként 16 frt 56 kron. Kijött pedig ezen ár oly módon, hogy az egész összeg körülbelül következő osztályokra oszlott fel:

	mázsa	font		százalék
1) Választék volt	2.082	43	=	0,55
2) 1-ső oszt.	24.849	11	=	6,65
3) 2-ik „	66.361	80	=	17,85
4) 3-ik „	130.986	04	=	34,95
5) nem keresked.	150.279	17	=	40.
	<hr/>			
Összes	374.558	55	=	100.

A dohánynak a 34 beváltási helyeni különböző áraiból vont átlaga tett bécsi mázsánként:

a választéké (surchoix)	32 frt 97 krt
az 1-ső osztályé	30 „ 70 „
a 2-ik „	23 „ 36 „
a 3-ik „	17 „ 10 „
a nem kereskedelmié	10 „ 93 „

A Regie részére ültetett összes magyar birodalmi termés ugyanazon 1864-ik évben tett 750,899 mázsát; — beváltási

ára 6.678,552 frtot; tehát egy mázsa dohány átlaga 8 frt 89 krt. Igen de miként oszlott el ezen mennyiség az osztályokra

1) szivar volt	2,46 ‰,
2) 14—16 frttal beváltott kerti levél	7,32 „
3) 11—12 1/2 frttal beváltott dohány	3,56 „
4) 11 frt 15 kr, 9, 8, 7, 6, 4, 3 frt 50 kr, 3 frt 45 kr, 2 frt 50 krnyi árákon beváltott dohány	86,66 „
	Összes 100 ‰.

Midőn az összes termelésből ily sok a közönséges olcsó, — és oly kevés a finomabb s jobban fizetett dohány: természetesen igen alacsony átlagnak kell kijönni.

De hogy tanúságos legyen ez összehasonlítás, számítsuk ki, hogy az 1864-ik évi egyetemes francia termés, a mi alacsony áraink mellett, mi átlagot nyerne. 100 mázsa dohányban volt ott:

1) Választék (surchoix)	0,55 π.	Ezután kapna legnagyobb áraink 22 frttal	12 frt 10 krt
2) 1-ső osztályú	6,65 π.	Jönne érette 18 frttal	119 frt 70 kr.
3) 2-ik osztályú	17,85 π.	Jönne érette 16 frttal	285 frt 60 kr.
4) 3-ik osztályú	34,95 π.	Ezért jönne 14 frttal	489 frt 30 kr.

5) Végre közönséges dohány 40,00 π.

de melyben alj és sarju s penészes, fekete és rothadt levelek nincsenek, — tehát egyremásra

számított 9 frttal	360 frt —
Össz.	1266 frt 70 kr

Egyremásra tehát a francia termés kijárna, a mi alacsony áraink szerint is, egy mázsától 12 frt 66 krt.

Már most a mi átlagos osztályainkra alkalmazzuk a francia magas árakat.

Tudjuk, hogy a szivarlevelek között 1-ső osztályú majdnem semmi — 2-ik is minél kevesebb, — s leginkább csak 3-ik

találthatik, mindamellett is tekintsük a találató szivart, mint 2-ik osztályút, s számítsuk, a francziák 1-ső osztálya szerint 30 frt 64 krral, jön ezen	2.46	ø-ért	75 frt 37 kr.
számítsuk a 14—16 frtos kerti leveleket, a francziák 2-ik osztályában 23 frt 04 krral — jön	7.32	„	168 frt 65 kr.
a 11—12 1/2 frtos leveleket, a francziák 3-ik osztályában 17 frt 37 krral — jön	3.56	„	61 frt 82 kr.
Végre a közönséges dohányt, mivel ebben alj-, sarju- és hibás is elég van, — átlagban 9 frtjával	86.66	„	779 frt 94 kr.
Összes			1085 frt 78 kr.

Tehát az általános magyar termés mázsája, rossz kezelés folytáni osztályaink miatt, a francia magas árak szerint is csak 10 frt 85 krra jönne ki.

Nagy baja termelésünknek az, hogy az egytetemes termés átlaga egy hold után csekély, — de még nagyobb baja, hogy ebben is aránylag túlnyomó a csak pipázni való közönséges; és igen kevés a magasabb gyártási czélokra alkalmas, értékesebb „minőségteljes“ dohány.

Ezen minőségbeli hátramaradásunk ezután nem csupán a termelőt bünteti, de az egész országot is. Miért? Azért, mivel fogyasztó közönségünk is megköveteli mind a jó pipadohányt, mind főleg a jó szivarokat. És hogy a közönség ezen el nem utasítható követelése kielégíthetessék, — azonfelül, mit a magánosak, külön engedély mellett hozatnak be külföldről; a Regie kénytelen évenként finomabb pipadohány-, szivarbél-, bur- és hajlevél, úgyszinte burnót szükségletének fedezésére, — nagy mennyiséget, és pedig nagy árakon, tehát sok az országban megmarasztható pénz kifolyásával, — külföldről hozni be.

E behozatal történik részint Európa különböző tartományai-ból, részint Európán kívüli tájakról. Rövid táblázatban bemutattjuk ezen behozatalt 1851-től 1865-ig.

Dohány-faj	1851—58 évek alatt be- hozott összeg		Összes ára	Mázsán- kénti ára	
	mázsa	fl		frt	kr.
Havanna	16.234	75	1,245.256	76	42
Cuba	47.701	84	2,552.212	53	30
Maryland	144.996	64	3,799.284	26	12
Virginai	344.353	75	10,975.905	31	52
Kentucky	65.272	59	1,297.505	19	53
Domingo	7.464	57	240.459	32	13
Portorico	126.045	27	3,696.186	29	19
Brasil	78.465	98	1,895.198	24	9
Florida	1.247	73	157.948	126	35
Varinas	1.225	63	54.755	44	40
Jáva	43.250	69	3,332.619	77	3
Akyab és Arakan	10.904	88	321.357	29	25
Különféle amerikai	21.958	77	649.569	29	34
Európán kívüli vagy tengeren- túli dohányok összesen	909.122	77	30,218.248	33	14
Hollandi dohány	167.634	39	4,272.220	25	29
Märker	168.106	53	2,799.858	16	39
Nürnbergi	62.589	96	555.034	8	52
Pfaltzi	161.592	92	3,162.615	19	34
Adrianopoli	4.070	91	111.328	27	20
Albaniai	16.314	69	347.605	21	18
Drama	25.979	54	639.366	24	36
Jenidze és Demirli	47.336	46	1,609.776	34	—
Orosz	32.271	46	767.909	23	47
Chiara valle	21.076	41	398.020	18	53
Különböző európai	18.935	54	481.822	25	21
Dohánykocsán és hulladék	272.917	95	2,905.676	10	38
Európai dohány összege	998.826	76	18,051.229	18	4
Együtt a két összeg	1,907.945	53	48,269.477	25	17
Ugyanezen 1851—58. évek alatt az osztrák Régie összes területein termelt, Dél-Tyrol kivételeivel, hol zöldön ve- szik be	5,396.300				
mázsát, és azért fizetett be- váltási díjat — 45.086.299 frtot — a fuvar és átvételi költségekkel együtt			45,851.984	frtot	

Miből látni való, hogy a behozott dahány értéke meghaladta a saját termelte dohány értékét 2,417,493 frttal.

1859 és 1860-dik években behozott az osztrák Regie, tengerentuli különféle dohányokat, összesen 123,344,₀₇ mázsa mennyiségben és 5,588,459 frt értékben. Ezek között legolcsóbb volt a Virginai és Maryland 25-26 frt 50 kr. legdrágább a Havanna 127—132 frt és a Florida 156 frttal, átlagos ára volt az egésznek 45 frt 31 kr.

Ugyan e két év alatt európai dohányt hozott be Hollandiából 2482,₅₈ mázsát 31 frt 25 krral 77,604 frt értékben, dohány kocsanýt és hulladékot 2,011,₄₉ mázsát 9 frt 6 krral 18,249 frt értékben; különféle török dohányt 16,606,₂₇ mázsát 22—24—60 frttal mázsáját, összesen 541,113 frt értékben, és így mázsáját 30 frt 14 kr. átlaggal fizetve.

A tengerentuli és európai dohányok együttes behozatala tett ezen két év alatt 144,444,₃₈ mázsát 6.225,425 fr. értékben.

Ez időszakban a Regie alá vetett tartományok összes termése 1,265,275 mázsa beváltás fuvar és átviteli ára tett 9.570,803 forintot.

1861—65-dik év alatt tett a behozatal, tengerentuli do-			
hányból	368,888, ₉₈	mázsa	18.237,082 frt értékben,
az európaiból	98,741, ₆₀	"	2.507,422 " "
együtt	467,630, ₆₀	"	20.744,504 frt. értékben.

Ez idő alatt belföldi termelésből a Regie számára beváltatott 2.812,040 mázsa 24,282,961 forinttal.

Mi hozatott be 1866—67 és 1868-dik év alatt, fájdalom meg nem tudhattuk, pedig már ez évek annyival érdekesebbek, mivel 1867 év óta hazánk pénzügyi állása el van az örökös tartományokétól választva. De annyit még is tudunk, hogy az osztrák birodalmi pénzügyminiszter törvényjavaslataiban tervezett:

1. Külföldi nyers dohány és gyártmányok vételére

	1866-dik évben	1867-dik évben
	10.024,364 frt	7.217,620

2. A belföldi dohányok

beváltására 11.620,700 frt 8.321,573 frt.

Tehát majd nem annyi a behozatal, mint a belföldi termékek beváltására.

A magyar pénzügyminiszternek államköltségvetéseiben tervezetett 1868-dik évre belföldi beváltásra 7,564,500 frt. De ebből az örökös tartományoknak az 1867-dik évi egyezményhez képest átmenvén 5.522,085 frt áru marad itthon 2.042,415 forint értékű.

külföldi és gallicziai dohány anyag beszerzésre tervezetett	1.959,900 frt.
1869-dik évre belföldi beváltásra	7.735,100 frt
átvesznek az örökös tartományok	6.145,810 frt árut
marad e szerint itthon	1,589,290 frt értékű.
külföldi, gallicziai és csempészett dohány beváltásra	1,710,000 frt.

Tehát az első évben a behozott külföldi nyers dohány értéke megközelíti, a második évben meghaladja azon ár összeget, melyet a Regie hazánkban eladott beltermékekért a mezőgazdaságnak fizet.

Hogy a magasabb minőségű és árú dohánylevelek behozatalát hazai dohányunk mellett nélkülözni nem lehet; azt épen úgy nem kell szégyenelnünk, mint a nálunk nem termő kávé- thearizs stb. behozatalát, mert a Havanna- Cuba- Java- Varinas, finom Virginiai és Kentucky, Manilla finom török stb. dohányok ízét, illatát és füszerét talajunk és égaljunk meg nem adhatja.

De hogy az amerikai közönségesebb és olcsóbb, s a világkereskedelem és gyártásban is csak surrogatumnak ismert és tekintett, annyival inkább, hogy közönségesebb török- orosz- és nyugoteurópai surrogatumokat, még nürnbergi kapadohányt is oly nagy mennyiségben és áron, és annyi millióknak külföldre vándorlása mellett, kénytelen a Regie behozni; az dohányculturánknak szánandóan és szégyenletesen alacsony állását kiáltóan bizonyítja.

Csuda-e ezután, ha dohánytermelő vidékeinken, a dohányból felvirágzott pfaltzi falvak helyett, elpusztult kertészszégekkel, és minden évben más gazdát kereső, rongyos és eladósodott kertész családok vándorló csapataival találkozunk.

Ha volna még oly elfogult hazánkfia, kire az eddig felhozott számok meggyőző erővel nem hatottak: kénytelen lesz még az is magába térni, ha figyelemmel kíséri dohánynyali külkereskedésünk történetét.

1851-dik év előtt vasutaink alig voltak, országutaink s hajózásunk annyira se fejlesztve, mint jelenben, szállító kereskedőink minél kevesebb számmal, külfölddeli egybeköttetéseink igen gyérek, ezen felül a dohányt mázsánsként 1824-dik év óta 20 ezüst kr. előbb pedig két frt kiviteli vám terhelte. Mind e nehézségek daczára kivetett, mint fentebb láttuk

1831—1847. évig terjedő időszak alatt 1.047,661 mázsa

1848-ban kivetett 101 mázsa

1849	”	”	—	”
1850	”	”	79,914	”
1851	”	”	190,686	”
1852	”	”	75,000	”
1853	”	”	28,664	”
1854	”	”	24,669	”
1855	”	”	6,844	”
1856	”	”	29,264	”
1857	*	”	14,682	”
1858	”	”	14,593	”
1859	”	”	31,003	”

Az 1841—50 évi 556,259 mázsa kivitelből 363,767 m. Fiumén 5507 m. Trieszten át ment ki, leginkább az olasz államokba, kisebb részben Franciaországba és német alföldre, 31,104 mázsa dél Németországokba 29,834 m. porosz 15,076 m. szász, 20,295 m. pedig Lengyelországba.

A cs. kir. kezelőség az 1851. évi kivitelnél csupán 10 mázsaig, az 1852. évinél 1412 m., az 1853. évinél 2887 mázsaig

részesült, a többi magánosok vitték ki. 1854. évben a kivitelnek több mint felét 1855—59. években már majd nem az összes kivitt a Regie eszközölte.

1860-dik évtől fogva tett a kivitel

összesen. — Miből a Regie kivitele tett

1860.	65,765 mázsát	39,278 mázsát
1861.	51,726 „	20,805 „
1862.	38,614 „	46,087 „
1863.	71,501 „	45,283 „
1864.	81,983 „	5,929 „
1865.	156,989 „	14,248 „
1866.	123,113 „	141 „
1867.	91,646 „	— „
1868.	87,858 „	— „
összeg	769,195 „	171,771 „

Az 1860-dik év óta kivitelre megengedett dohány termelésre nézve, csak épen az utóbbi napokban, következő hivatalos adatokat vettünk.

Termeltetett

év	hóld	□ öl	mázsa	hóld átlag
1860.	475	1200	285	0,60
1861.	1,805	1350	1,421	0,79
1862.	4,465	500	29,418	6,58
1863.	16,266	1,550	40,439	2,48
1864.	25,586	1,250	156,825	6,12
1865.	47,579	1,550	277,983	5,84
1866.	20,191	—	73,615	3,68
1867.	11,000	750	42,137	3,83
1868.	2,084	1,000	10,938	5,24

9 év alatt 129,456 1,150 633,061 4,88

Az 1860. év óta tett kivitelből a fentebb közölt hivatalos adatok szerint esik a kincstár kivitelére . . . 171,771 m.

marad a magánosok kiviteleül 597,424 „

összeg 769,195 m.

A kivitelre termelt dohányból átvett a Regie 53,585 mázsát, van még részint a kincstári, részint pénzügyőri ellenzárlat

alatt magánraktárakban eladatlanul a termelők kezén m. e. 11,976 mázsa. A kiviteli kereskedőknél m. e. 116,000 mázsa.

Ezeket az 594,424 mázsa kivitelhez számítva, lett volna 9 évi export termelvényünk 788,916 mázsa. Látni való, hogy az adatok sehogy sem találhatnak. A hóldak számához képest az export termés igen kevés. Messze marad az évi átlag a kincstár részére tett termelés átlagai megett. Hogy az 1860—61-dik bődög években 60 és 79 font átlagot termett volna egy hóld: hihetetlen. Hogy mind elcsempészték volna a többit az is képtelenség. A kereskedők privát adatai szerint 1860-dik évben megvásároltatott a termelőktől 4000 mázsa, 1861-ben 8000 mázsa dohány. Ama hivatalos jegyzékekben sok hibának kellett becsúszni. Számítási hiba is van. P. o. az 1862-dik évi összes 38,614 mázsa kivitelből, a Regie osztaléka 46,087 mázsának mondatik.

Fájlaljuk, hogy éppen ezen téren, t. i. a kivitelre tett termelésünk és ebéli kivitelünk terén, nem juthatunk teljes bizonyosságú adatokhoz. Mert hiszen dohány culturánknak jövő irányára nézve, szemben a világpiaczkon küzdő versenyzőkkel, ezen adatokból vonhatnánk legbiztosabb következtetéseket. — Amnyival inkább sajnáljuk ez adatok elégtelenségét, mert éppen az ezek utáni várakozás késleltette mind e mai napig, jelentésünknek beterjesztését.

Azon árakra nézve, melyeket a kereskedők, kiviteli terményeikért a termesztőknek, a kereskedők pedig a külföldiektől kaptak, magán uton szerzett következő adatokkal szolgálhatunk:

Megvették a termelőktől a kereskedők, az 1860—61—1862-diki terméseket, egyremásra 10, 15, 20 frttal, 1863—1864-dik évben már szaporodván a dohány, 7, 10, 12, 15 frttal. A 65-diki nagy összeg árai már leszállottak 5, 7, 9, 10 frtra. 1866-dik évben bár kevés termett, még lejjebb szálltak az árak, sőt sok termelő vevőt sem kapott. Több termelőtől a Regie árainál alantabb árakon a kincstár vette át; ki oda bé nem adhatta, az vagy potom áron vólt kénytelen elvesztegetni, vagy tartja

ma is. Így áll a dolog a 1867-dik és 1868-dik évi külföldre engedélyezett termékkel.

Ha haszonnal eladhatnák a kiviteli kereskedők: bizonyosan nem maradna a termesztő nyakán.

De mert ott maradt, mert a kincstári raktárakban 11,976 a kiviteli kereskedőknél, még mindig mintegy 126 ezer mázsa van eladatlanul, a 9 évi export termelvényből, ez azt tanúsítja, hogy külföldön vagy épen nem vagy oly olcsó áron keresik a magyar dohányt, mely az előállítás költségeit sem fedezi.

És e tanúság annyival meggyőzőbb, mert a magyar dohánynak megszaporodott kivitele az amerikai háboru miatt előállott dohány szükség idejére, tehát igen kedvező conjuncturákra esett. Ha valaha épen ily körülmények között hódithatta volna meg a külföld izlését és piaczat, azonképen mint a minden concurrentiát fényesen kiálló, külsőleg szép és tiszta, bensőleg magas minőségű búzánk és lisztünk, megnyerte tetszését valamennyi piacznak, hova az 1867-dik évi szükség utat nyitott számára. Ha megfelelt volna dohányunk azon várakozásnak, melyet vérmes reményeinkben hozzákötöttünk, mely hazánk sok nagy tekintélyű gazdáját 1864-dik évben egy nagy mérvű de halva született dohány kiviteli társulat alakítására csábította, bizonyosan meg is nyerte volna a külvilág tetszését. De mert kelendő csak az amerikai háború alatt vólt, s csak addig ért el jutalmazó árat, míg ama háború meg nem szűnt, azóta pedig a kivitel, majd nem egészen megállott, vagy csak potom árak mellett lehető: mind ebből egyenesen az következik, hogy dohányunk a világ piaczn versenyképességgel nem bír.

Imé itt állanak az erre vonatkozó irgalmat nem ismerő számok.

1861—62—63 és 64-dik években, midőn a magas agio is jutalom vólt a kivitelre, de főleg az észak amerikai háború miatt, az olcsóbb amerikai surrogat dohányok megfogytak s magas árakon keltek az európai piaczon; a beállott szükség elfogadta a magyar dohányt is és pedig jutalmazó árakon. Jelesen

1862-dik évben az olaszországi Regiek fizettek két vámmázsáért 110 frankot, vagy is egy bécsi mázsáért 24 frt. 64 krt. 1863-ik évben a francia Regie fizetett két vám mázsáért 128 1/2 frankot vagy is egy mázsáért 28 ft. 70 krt. Ugyanezen Regie az 1865-ik évben vásárolt D. E. F. mintájú (type) közönséges, 59612 mázsa 95 font dohányt már csak 21 ft. 60 krral fizette. (Francia hivatalos kútfőből.)

Alig, hogy megszűnt az amerikai háború, az Európába érkezett amerikai surrogat dohányok, a magyar dohányt majd nem egészen leszoritották a piacokról.

1868-dik évben vittek ugyan a francia és olasz Regiek ismét magyar dohányt. De mily árakon!

Az olasz Regie fizetett két vámmázsáért 51 1/2 frankot, azaz egy bécsi mázsáért 11 ft. 54 krt., — a francia Regie két vámmázsáért 58 1/2 frankot vagy is egy bécsi mázsáért 13 ft. 10 krt. És pedig ez áron mily dohányt vett! A vett öszvegben van:

Type A. 20%, minő az osztrák-magyar Regie által 16 ftban beváltani szokott 3-dik szivarlevél.

Type B. 40%, minők a 12 ft. 50 krral beváltani szokott válogatott levelek.

Type C. 40%, minők a 10 forinttal beváltott 1-ső közönséges levelek, és pedig becsomagolva, és Franciaországba, Páris, Havre, Bordeaux, és Marseillebe szállítva.

Ily árakon csak kárral adhatni túl a már kiforralt dohányon, ily kárral összekötött kivitel csak addig tarthat, míg a beleúnt jelen tulajdonosok készleteiktől megszabadúlnak. De a további e célra termelés, és kereskedés mulhatatlanul megszűnik.

Európa szabad dohány piacán, ez idő szerint már most sincs eladás magyar dohányból. A hamburgi, amsterdami és londoni piacokon találtató, bár csekély öszvegeknek vevője nem akad. Nem a legalantabb árakon sem

Mind ez kézzel foghatólag mutatja, hogy ezen czikk a külföld előtt nem kedves.

S miért nem?
 Sok elfogult hazánkfia ezen kérdésre azzal felel, hogy a külföldi roszhoz van szokva, meg se képes itélni a magyar dohány becsét.

Ámha úgy lenne, ámha jobb volna dohányunk, még a Varinas és Havannánál is, mit érnénk vele? ha nem találkozik a külföld tetszésével? Az eladó, a vevő izlésétől függ. De nem is úgy áll a dolog. Nagyon előre jutott a külföld, mindennemű szép és jónak ismerése és élvezetében. A föld kerekiségének minden terménye fölkeresi ama gazdag nyugoti nemzetek vásárait, és kifejt minden elérhető tökélyt, hogy azoknak pénzét meghódítsa. Előttünk majdnem hihetetlen azon vesztegető luxus, mi a különféle fűszeres délövi dohányokkal üzetik. Bizonyára azon külföldi fogyasztó, annyival inkább kereskedő és gyáros, kinek napenként módjában áll látni, izlelni és összehasonlítani a világ leghiresebb dohányait; kiképezte ínye és orrának izló- és itélő képességét, hogy biztosan meghatározhassa a fokot, melyet a magyar dohány a világ e nembeli termelvényeinek concurrentiájában elfoglal.

Fájdalom! a külföldi fogyasztás amaz itélő széke, — honnan nincs fölebb vitel, — a magyar dohányt, azon minőségében, mint most a világ piaczkon megjelenik, — elítélte.

A szabad dohány iparú országok gyáraiban úgyszólván nem is találkozunk magyar dohánnyal, — a francia Regie azt sem a burnót, sem a szivar gyártáshoz nem használja, csupán a pipa dohányhoz elegyíti. — Az olasz Regie keresne belőle valami szivar búr levelet, ha találna, de az is csak pipába vágatja, — sőt saját Regienk is csak alárendelt gyártási czikkekre alkalmazhatja, t. i. a legnagyobb részt pipába: közönséges vágott dohánynak, valamint közönséges burnótnak; a legjavából fonat keves bagót, válogattat a legolcsóbb fajta, legközönségesebb szivarokhoz búr és hajleveleket.

De mily keveset talál úgy a magyar, mint az osztrák Regie magasabb gyártásra alkalmast, az utóbbi némelyik évben már

egy millió mázsát is meghaladó évenkénti termelvényünkből; azon roppant mennyiségű európai és amerikai surrogat dohány igazolja, melyet főleg a szivargyártáshoz kénytelen behozni.

Eljutottunk azon pontra, mellyen elő kell adnunk, hogy miért nem kelendő külföldön, s általában miért nem alkalmazható itthon is, — főleg magasabb gyártási czélokra a magyar dohány.

A külföldön megjelent magyar dohány nincs jól válogatva. Egy és ugyanazon kötegben sőt csomóban is alj-, anya-, és hegydohány, ép és rongyos, érett és éretlen, száraz és penészes, egészséges és rothadt együvé van hányva. Igen természetes, hogy a vevő mindig a rosszat látja, s ha szüksége volna is rá, nem ítélheti meg, hány százalék jó, és használható, hány % rosz és hasztalan van a kötegben. De továbbá még jobban osztályozott dohányaink is rendesen igen durvák, — vastag levelűek, száraz időjárásban porlékonyak, vízbe mártva szétmállanak, — a mellett tarka egyenetlen színűek, széleiken rendszerint napégettek, hegyeiken megfeketedettek, és a penésztől egymáshoz ragadtak, a levél közepén pedig többnyire vagy egészen kocsány égettek, vagy félig rothadásba jutottak, erőtlenek, s mind ez okok miatt vagy épen nem, vagy igen nehezen és e mellett bűdösen égők, s kellemetlen keserű levelet bocsájtók.

Ez idők szerint a pipadohányban túltermelése van az egész világnak. A pipázás mindenütt gyérül, a szivar fogyasztás emelkedik. Tehát a szivar gyártásra alkalmas levelek kapósak. — Úgy de a magyar dohányt épen e célra lehet legkevesbbé használni. Ugyan is, midőn a szivarfonáshoz használatra vízbe mártják, mint a szítató papír, szétmállik, szívósságát, nyulékonyágát nem tartja meg, a mellett vastag teste, durva kérges erei, és tarka egyenetlen színe miatt, még azon levélből is csak egyetlen szivarokat lehet fonni, mely különben erejét, szívósságát annyira megtartá, hogy a gyártáskori megnedvesítést megbirná.

Másik baj, hogy a magyar dohány száraz állapotban elveszti szívósságát, törékennyé s porlóvá válik. E miatt azután a

szivar hajlevele kiszáradás után szétszakadozik, leporlik, mint azt zsebében hordott hazai szivarainkon bárki elég bosszúsággal tapasztalhatta. Ehhez járul az is, hogy azon szivarok nem kereken, nem éles körben, hanem félöldalt felszaladó és elszenesedő tüzzel, s nem elég szép fehér hamuval, s nem épen bundaszag nélkül égnek, sőt sokszor épen nem is égnek, hanem meggyújtatván, elszenesednek és a szívó tüdők erőlködése dacára is kialusznak, továbbá szívás közben fellágyúlnak, kellemetlen levét eresztenek, s az ajakra csipősen kellemetlenül tapadnak, s füstjeikkel a torkot reszelik.

Az angol piacon még ezeken felül egy saját az angol viszonyok között nagy fontosságú hibája is van dohányainknak. Az t. i. hogy sejt szövetjeik hibás szárazítás miatt félig elégye lévén, igen kevés nedvet képesek felszívni. Már pedig az angol piacon, pipábani használatra csak oly dohányt vehet meg a gyáros, mely legalább is 35% vizet képes magába fölvenni. — Ugyanis az angol gyárosok olcsóbban árulnak egy font dohányt, mint mennyi beviteli vámot azért fizetnek. T. i. egy font dohány beviteli váma tesz 1 ft. 58 $\frac{1}{3}$ krt, a dohány fontjáért is csak fizetni kell például 30 krt, a felvágatása is kerül legalább is 1 $\frac{2}{3}$ krba, s így jön a gyárosnak egy font dohányja 1 ft. 90 krba, s képes 1 font vágott dohányt eladni 1 ft. 50 krért. Hogy ily üzlet haszonnal járhasson, legalább is 35% vizet kell a dohányba mesterségesen beitatni. Ekkor ő minden 3 font dohányba egy 4-dik font vizet ad. Kap 4 ftért 6 frtot. — Van neki 3 font dohányja 5 ft. 70 krban, és így nyer fontonként 10 krt. Van is hozzá az angoloknak igen elmés készülékük: dohánynyá változtatni a vizet, s elérni, hogy a dohányt ingyen, s csak a vizet adják pénzért fogyasztóiknak. Mivel pedig a magyar dohány 15%-nál több vizet föl nem vesz: az angol gyáros azon föltét alatt, hogy Angolországban adja el, azt ajándékba sem fogadhatná el. Durva vastag dohányaink e piacon csak úgy foglalhatnának tért, ha mint a hollandiak szokták, az elébb árnyékban, okszerűen szárazított a növény szurok és nedv feleslegétől

megszabadított levelek fűtött szobákban csontig kiszáríttatnának, hogy így bevitelnél minél könnyebbek legyenek s annál kevesebb vámot fizessenek, — az ország belsejébe érve pedig, mint a szivacs, sok vizet legyenek képesek fölszívni, és eredeti súlyuk egyharmadán túl megterhesedni. A szivargyártóknál főtekintet érdemel a dohányleveleknek nemcsak teljes épsége, egyforma jó színe, vékony erezetje és finomsága, de könnyüisége is. Mert ha száz egyenlő kiterjedésű levél 20 latot, egy másik száz pedig 40 latot nyom: az előbbiből éppen két annyi szivart fon a gyáros finom hajjal, mint a másiktól durva hajjal. És így ha az elsőt 30 frttal, a másikat 15 frttal veszi, az elsőnél nyereségesebb üzletet csinál, nemcsak a súly fuvarján és vámján, de főleg, mert az elsőből finomabb s így értékesebb szivart képes gyártani. Már pedig azon magyar levelek, melyek eddigelé mint szivarborítékra alkalmasok a külpiaczkon megjelentek, mind igen vastagok és nehezeknek találtattak, s a különben gyártásra alkalmazhatók is e miatt nem bírnak kelettel.

Mindazon hibák, hiányok és hátrányok, melyek a külföldiek előtt dohányunkat becstelenné teszik, — azon módon tapasztalhatók az osztrák-magyar Regienek gyáraiban. Az ezekben felhasznált magyar dohány semmivel sem jobb, mint a külföldre került. Itt is csak a legközönségesebb vágó dohányban van túlbőség. De már a finomabb kerti leveleknek, vagyis értékesebb pipadohányoknak oly szükségét látja a Regie, hogy azok pótlására kénytelen sok olyan közönséges török dohányt hozni be, melynél hazánk tudott 1851. év előtt, s tudna most is jobbat, ízletesebbet és értékesebbet előállítani, — továbbá finomabb burnótnak való termelvényünk annyira nincs, hogy nemcsak az amerikai, de a gallicziai e célra sokkal jobban képezett leveleket sem nélkülözhetik hazai gyáraink. Hogy az egyetemes termelvényben mily megdöbentően kevés a szivartakárásra alkalmas levél, t. i. az utóbbi években egyremásra csak két százalék, azt már fentebb érintettük. — S ha van, ki mind ezt kétségbe vonná, nézze meg a Regiének gyárait, hasonlítsa

össze a magyar dohányleveleket a külföldi — és pedig úgy a tengerentúli, mint az európai levelekkel, — sőt hasonlítsa össze hazai termelvényünket a gallicziai levelekkel: azonnal kitakarodik fejből minden elfogultság, ön-áztatás és be fogja látni, hogy daczára talajunk s éghajlatunk túlon-túl magasztalt jóságának, dohány-culturánk ez idők szerint a világ versenyterén majdnem leghátrább maradt.

De hát a mi éghajlatunk alatt és földünkben nem terem meg a jó és gyártásra képes dohány?

Megterem biz az. Sőt a dohánynyal tüzetesen foglalkozó szakértők általános elismerése szerint a „céljának megfelelő talajon, jó magból, jól ápolt, s okszerűleg szárasztott és kiforralt magyar dohány — benső minőségénél (Qualität), íze-, szaga- s fűszerénél fogva, a finom török dohány kivételével, felette áll minden európai dohánynak, sőt nagyon illetékes helyről hallottunk oly biztató itéletet is, hogy kellő eljárás mellet, úgy a francia, mint a magyarországi jobb vidéki dohányok diadalmasan kiállanak a versenyt magokkal az észak (nem dél) amerikai surrogat-dohányokkal is.

Még ezen szakértők jól emlékeznek az 1851-ik év előtti jól kezelt, jó magyar dohányokra. Jól tudják, miszerint azon időben nemcsak kitűnő pipa-, de szivargyártási célokra is igen jeles termelvényeink és pedig tekintélyes mennyiségben találhattak.

De hát miért volt akkor, és miért nincs most?

Azért, mert az egyedárúság behozatala előtt termelő és fogyasztó, termelő, kereskedő és gyáros folyton érintkezésben állottak egymással, — a kereskedő, gyáros és fogyasztó fölkereste és jól megfizette az ízlésének — a céljának megfelelőt.

A szabad verseny térein nyilatkozó kereslet és jutalmazó árak irányt adtak a termelésnek, és ösztönt az ok- és célszerűbb kezelés útján, magasabb minőségű, értékesebb cikkek előállítására. A dohány különféle célja és rendeltetése felőli — és e

czélok elérésére vezető kezelési módokkali szakismeret általánosabb volt. Ily viszonyok és körülmények között előjöhett a jó dohány.

Miért nincs ma?

Mert a monopolium lehetetlenné tette. — Vizsgáljuk e kérdést tüzetesen.

1) Általában minden monopolium gyűlöletes. Hát még az, mely a 15—16 éven felüli férfi népességnek majdnem egész egyetemét, addig igen olcsó és legkedveltebb élvezetében szorítja meg? Hát még ha oly előzmények után, s oly hatalomszóval hozatik be, mint az történt 1851-ben? Az osztrák rendszer valamennyi fogyasztási adó iránti rendszabályai között nem volt egy is, mi annyi ellenszenvet, keserűséget okozott volna, mint ez. A só árának felemelése, a bor- és húsfogyasztási adók behozatala által okozott fájdalmak meg sem közelítették azon keserűséget, mit a szabad, jó és olcsó dohánytól elűtetés országszerte okozott.

Ily általános indignatio ellenében, a dohány-culturát addigi állásában fentartani, annyival inkább feljebb emelni csak oly árszabályok lettek volna képesek, melyek a természetöt legalább is biztosították volna dohányja után annyi jövedelemről, melyet a monopolium behozatala előtt kapott. — Ugyde, mint az eredmény kimutatta, tisztán pénzügyi és nem egyszersmind nemzetgazdászati elvekből indulván ki a monopolium: árszabályai az eladásnál magasak, a beváltásnál alacsonyakra tétettek.

A Regie a legközönségesebb pipadohány fontját 24 ezüst kr körül árulta, beváltási árát ellenben $5 \frac{4}{10}$, $4 \frac{8}{10}$, $2 \frac{7}{10}$, $2 \frac{4}{10}$, $1 \frac{5}{10}$ kr-ra szabta, melyekből egyremásra fontonként nem jöhett ki több $3 \frac{1}{2}$ krnál, vagyis mázsánként 5—6 frtnál conventios régi pénzben. Továbbá

a szivarlevelek árait 20—16—14 frtban, a válogatott leveleket 11 frtban, — végre a finom kerti leveleket 25—18—16—14—12 fél, 11 fél frtban, a közönségesebbeket pedig 9—7 frt körül állapította meg.

Már ha feltesszük is, hogy a magasb minőségű osztályokban annyi százalékos lett volna is képes a magyar termelő kihozni, mint a francia: a francia Regieről szóló cikkünkben tett kiszámítás alapján bizvást állithatjuk, hogy a jobb természetűek átlaga is mázsánként nem haladta volna túl a szivar-státiókon a 9—11—12 frtot; a finom kerti levelek státióin pedig a 15—18—20—21 frtot. A Regienél elért legmagasabb eredmények ezek: Szulokon, a leghiresebb magyar szivar-státió 32—40—47 % szivarlevél mellett 9 frt 41 kr, 9 frt 30 kr, 10 frt 43 kr, — Szolnokban 33 % szivar mellett 9 frt 45 kr, 20 % szivar mellett 10 frt 21 kr. — Tisza-Roffon 24 % szivar mellett 10 51 kr, 28 % szivar mellett 9 frt 41 kr; Pusztamegyesen 46 % szivar mellett 11 frt 17 kr. Debreczenben 28 % mellett 10 frt 36 kr sat.

A kerti levél-státiókon — Erdélyben a különböző évi átlagos árak 6—7—9—10—11—12—13 fél frt; Faddon 7 frt 38 krtól 12 frt 12 krig; Kápolnán 8 frt 18 krtól 10 frt 53 krig; Jánosházán 6 frt 54 krtól 8 frt 31 krig; az egyetlen Csetneken 16 frt 45 krtól 20—21 frt, egész 22 frt 50 krig.

Már ezen árak jóval alatta esnek azoknak, melyeket a gondosabb természetűek az 1851. év előtt szabad forgalom idején könnyen elértek.

Hogy adhatták volna tehát a termelésre magokat épen a szakismerettel és a dohánynak világkereskedelmi jelentőségével ismerős, jobb módú természetűek akkor, midőn a roszt árak mellett, annyi megszorítás, — sőt a házmotóztatás vérlázító szaturájának is alá vettek?

Mindjárt első évében a monopoliumnak, t. i. 1851-ik évben az eredmény mutatkozott is abban, hogy az előbbi évek alatt 57,000 holdra terjedt termelés leszállott 35,145 holdra. És az elmaradott holdakat bizonyára épen a legjobb, épen azon természetűek adták fel, kiknek eljárása és kezelése alapította meg a magyar dohány európai nevét; — s a termelésnél jószerint csupán a legközségesebb és olcsóbb árú természetűek marad-

tak, kik 1851-dik év előtt sem értek el magasabb eredményeket.

A Regie ugyan évenkénti úgynevezett hold- és zsinórpénz előlegekkel, — sőt nagyobb természetöknél több évekre adott nagyobb összegekkel is ösztönözte a termelést. De az árszabályok, — a felsőbb osztályú dohányokra nézve, a közönségeshez mérten alacsonyak lévén, s így a termés finomítására elég ösztönt és jutalmat nem nyújtván: a termelés minőség tekintetében nem ment előre, sőt kiterjedésileg is csak lassan haladt, úgy hogy 1852-ik évben 41,415; 1853-ban 44,960; 1854-ben 49,898; 1855-ben 50,145 hold számig ért, — s csak 1856ban haladta meg 60,244 holdban az 1851-ik év előtti mennyiséget.

Másfelől a beváltási és eladási árak közötti nagy különbség a csempészetre nagy ingerrel bírván: főleg a jobb dohányt termő vidékekről, a Regie csupán az alját, szemetjét kapta a dohánynak, — értékesebb része pedig, daczára a pénzügyőri utánlátás- és szigorú büntetéseknek, csempészet útján és nagy áron, közvetlenül a fogyasztók kezéhez jutott. Ennek következése lett, hogy mivel a Regie a csempészetet meggátolni nem bírta: épen a legjobb dohánytermő községek igen nagy részében végleg beszüntette a termelést.

A monopoliumnak árszabályai tehát magok oda terelték a dolgot, hogy a termeléstől épen a legszakértőbbek lépjenek vissza, s kevés kivétellel csupán azok maradjanak meg, kik egyébre, mint mennyiségre, nem igen törekedtek.

2) Hogy azonban a megmaradt kevés finomabb termelvényre törekvőnek is elmenjen kedve a nagyobb beruházást igénylő száraztó pajtákbani költségesebb és gondosabb kezeléstől; ezen segített a beváltó hivataloknál eljárás. Ugyanis a beváltó tisztviselők igyekeztek a termelvényeket minél alsóbb osztályokra vonni le, — s ha egy némelyik termelőnél szivarlevelek is találkoztak, az ezek után fizetett magasabb árakat, — a közönséges leveleknek minél alacsonyabb osztályba lenyomásával visszagazdálkodni.

Ide járult, hogy a beváltó tisztek, igen kevés kivétellel, a dohányynak sem termelése-, sem gyártása körül gyakorlati ismerettel és szakképességgel nem bírtak, legnagyobbbrészt dohánygyárat sem láttak. A beváltási osztályozásokat tették az eleibök irott chablon szerint, anélkül, hogy valóban megbírták volna itélni, hogy az átvett dohányok mivé fognak forralás alatt és által fejlődni, s miféle célra, s mi valódi értékkel birandanak majd a gyárakban. Mindamellet is az osztályozás egészen ezek kényére volt bizva, anélkül, hogy legalább kétes esetek eldöntésénél — mint például Franciaországban történik — független és elismerten kitünő termelőköl álló szakértök a panaszló jelenlétében alkalmaztattak volna. Azon szabályok, melyek szerint az osztályozással elégedetlen fél, a közigazgatási hatóság közbeszólítása mellett; kérdéses dohányából a Regie felsőbb igazgatóságaihoz pecsét alatt mustrákat küldhetett, — annyi teketoria- és idővesztésséggel járt, hogy gyakorlati eredményre nem vezetett.

Mi vala természetesebb, mint hogy ezen chablon-szerű és minden correctivumot nélkülözö eljárásnál, a szakképzetlen tisztek az osztályozásoknál — készakarva vagy tudatlanságból — annyit hibázhattak, mennyire lelkiisméretük, vagy értetlenségük vezette. Mennyire általános volt a panasz az osztályozások igazságtalansága, — jelesen az ellen, hogy túlszigor üzetik főleg a kisebb, túlkedvezés a nagyobb és befolyásosabb ültetvényesek irányában!

S valljon egy 5—600 frttal fizetett, 5—6 gyermekes családapától nem emberfeletti váratik-e, midön az kivántatik tőle, hogy 5—600 ezer frt árúnak 8—10 különböző osztályokbai szétoosztásánál, az előtte álló chablon nagyon is kiterjeszthető, vagy fölötte összeszoritható határai között, minden érdekeltségen felül maradjon?

Csuda-e ezután ha ezeknél, minden érdekeltség nélkül is, a tekintélyes nagyságu érett ép és nyulékony bár, de vastag durva levelek, épen azon szivar categoriába jutottak, mint a

szintén nagy ép és szép színű, de a mellett, igen finom szívós levelek, holott ezek épen finomságuk és könnyebbségüknel fogva két annyi értékkel bírtak az előbbieknél. Hányszor megtörtént, hogy a legfinomabb szivarleveleket beadó, végeredményben, mázsza számra is alig nagyobb árakat, hold után pedig bizonyosan kevesebb nyers jövedelmi átlagot hozott ki, mint a „c s a k“ mázsára“ termelő.

Az ily eljárás oda dolgozott, hogy a termesztő eltereltesék az utról, törekedni magas minőségre; de rajta lenni, hogy termeljen „mázsás“ dohányt.

3. A dohánytermelőt, a beváltó és gyártó hivatalnokoktól chinai falak választák el. A beváltás idején és helyén kívül a termelő, most már egyetlen vevőjének a Regienek képviselőivel soha sem találkozott. Az a ki őt ültetvényei között felkereste, és a meleg ágyak készítése, a mag bevetése, ápolása, a növények kiültetése, kapálása, zöld munkája, majd a levelek törése, szárasztása, kiválogatása és osztályozása stb. körül a balfogásoktól megóvta, okszerűbb és jobb módszerekre oktatta volna, vagy legalább a levelek kellő értékének megbecsülésére, a beváltás alkalmával jó akaratulag megtanította volna, csak egyes helyeken és kivételesen találkozott. Az ily kivételnek üdvös működése, a termelvények okszerűbb kezelésének kedvező eredményeiben ki is mutatta magát, Arad és Békés megyék több vidékén. A beváltó tisztviselők a nép nyelvét rendesen nem is értették, tehát azok csupán azon ültetvényess el értekezettek kik németül beszéltek. De többnyire magok is ép oly kevésbé tudtak a dohányhoz, mint az egyszerű termesztő. Azonfelül a rozsúl fizetett tiszt, azonnal a termelőtől lekenyereztetés gyanújába jött volna, mihelyt azzal bizalmas ismeretségbe jön vala.

Mind ez okozta együttesen, hogy a dohánycultura körében 1847-dik év napján, a dohánynyali czélok alapos ismeretén fejlődni indult szakképzettség a térről leszorúlt és a legnagyobb czélellesség, mondhatni barbarismus lett általánossá (mindég tisztelet a kevés kivételnek.)

Kinos fájdalmat okoz a hazafiui kebelnek, csak elgondolása is, annyival inkább részletes előtűntetése eljárásunknak. De nem mellőzhetjük e szomorú képet, mert csupán ennek valódi felismerése után vethetjük el a rosszat és választhatjuk a jobbat.

Mai napig immár igen kevés az a termelő, ki egyenesen a dohányművelés céljából s e végre jól kiválasztaná s előre készítené földjét. Mert ki a dohánytermelés értékét ily alaposan ismeri: az rendszerint belátja, hogy ily földeken más művelési ágból, kevesebb befektetés, kockázat és gond mellett hasonló vagy nagyobb gazdasági eredményeket érhet el. Ha még is nagyobb és rendezettebb gazdaságokban, épen finom dohányra kiválóan alkalmas földön, találkozunk jelesebb dohánytermeléssel, annak nem annyira a dohányból várható tiszta jövedelemben találhatjuk indokát, mint abban, hogy az ily gazda kézerőt kíván a dohánykertész családokban birtokára ültetni, s változatoságot hozni be termelésébe azon célból, hogy például a gabnafélék nem sikerülése vagy rosz árai esetén, legyen oly czikk, melyet ha nem igen jutalmazó áron, de mégis bizonyosan eladhasson, s melynek azon el nem vitázható másik előnye is volt, hogy nyár folytán bizonyos előleg is adatott reá. De az ily irányu termelést könnyű megszámlálni egész hazánkban.

Legtöbb dohányt természetnek azon kertészségek, melyek épen dohányültetésre vannak kötelezve és azon községek, melyek évtizedek óta, mindég dohányt termeltek belső kertjeikben s határaik egy bizonyos részén, végre az oly birtokosok, kiknek erdőirtásaik, feltörni való gyepjeik és vízmentesített rétföldjeik vannak. Ez utóbbiak bizonyára semmiből nem láthatnak annyi jövedelmet, mint az itt gazdagon termő zsiros vastag és mázsás dohányból. De innen ered azután, hogy oly sok a közönséges — pipa — ellenben kevés, a finom pipa — s még kevesebb a szivar dohány. Ezen új földek azok, melyek termése épen nem, vagy igen roszúl és bűdös füsttel ég s mely a száját szárítja, a nyelvet csipi, a torkot reszeli.

Miként arra nincs gondunk, hogy csupán oly földbe ültés-

sünk dohányt, melyben biztosan jól égő és finom terem, épen úgy nem választjuk ki az abba illő jó magot. Majd minden ültetvényben 8—10 féle faj fordul elő összezagyválva.

Egyik faj azután rendszeren elrontja összepárosodás útján a másikat és valamennyi elkorcsúl, elaljasodik. Innen ered nálunk mindjárt kezdetben a sok ránczos és zacskós, egymástól úgy alak, mint szín és szivóság tekintetében messzire elütő, s a forrás processusában egymást rendszeren elrontó, hasznavehetetlen rosz dohány.

Meleg ágyainkat rendszeren magasra rakatjuk, s földdel vékonyan borítjuk be. Eredménye, hogy azok kezdetben igen hevesek s legtöbbször kiperzselik a gyenge palántot. Ekkor azután újra bevetjük maggal, de mikorra az új mag kikél, a meleg ágy akkorra kihült, s közepe is behorpadt. E kihült ágyon a palánta nehezen nő, közepén a sok nedvesség miatt elsárgul, kivész s csak széleken marad. Mikor azután beáll a tavasz, május elejére még nincs palánt; a mi megmaradt is kevés, nem elég a földekbe, a hideg ágyakból kell pótolni. Ezek pedig többnyire elkésnek, úgyhogy az ültetéssel jó ha június végére elkészül, sokszor aratás után is ültet akarmennyi dohányos. Pedig csak a korán ültetett dohány képes jókor kifejlteni, beérni és jól kiszáradni, a kései éretlenül és zöldön marad, a szárasztásban pedig megfeketedik vagy megkékül, izetlen és fanyar lesz.

Ültetünk pedig gyakran nem kellően művelt földbe és vagy igen sűrűn, vagy igen ritkán, s csak kevés helyen úgy, hogy a föld az épen kellő számú plántákról minél magasabb termést adhasson, de a levelek egymás mellett még is jól elférvén, kifejlődhessenek.

A kapálással rendszeren elkésünk, kövér nyárban ültetvényeink rendszeren elgyomosodnak, s e miatt elsatnyúlnak és növéseikben hátramaradnak. Arról pedig, hogy a szelek lábán össze ne törjék, faültetvényekkel, napraforgó vagy korai tengeri, kender és paszuly sövényekkel védelmeznénk ültetvényeinket, mint a hollandiak, nem gondoskodunk.

A dohány virágait vagy épen magasra hagyjuk, — vagy igen mélyen letörjük. Első esetben erőtlen gyenge, — és sok apró keskeny értéktelen hegyleveleink lesznek, — a másodikban igen vastag, nehéz és szivartakarásra durvák.

A törést vagy elsietjük és zöldön szedjük a leveleket, — vagy nagyon is elkésünk vele. Az egészen éretlenül letört levelek, nagyon is vékonyak könnyük — és szívósság erő és szín nélkül fognak maradni; a túl érettek szinesek bár, de rendszeren durvák, kisoványodottak és parázsak. Legtöbbször egy izre letörjük az egész táblán úgy a kifejlett mint a későre maradt plánták leveleit, s együvé hányjuk minden külön válogatás nélkül, az éretlen vagy már túlrett s félig nap perzselte, az alj, anya és hegy leveleket.

Ezeket azután jó sűrűn és tömötten felfűzzük a zsinegre. Ezen pórékat sok helyen kiakgatjuk a plánták kóróira, s ott hagyjuk eső, szél és a nap szabad kényének; másutt ereszek alá, és sövényekre akgatjuk ki őket, szintén játéku a szelek, perzselő nap, és rothasztó esőnek. Hol a cultura magasabb lábon áll, ott állókra és szoroson egymás mellé akgatjuk a pórékat, és szárító pajtáról is gondoskodunk, hová eső elől berakhassuk. Pedig ez alig jobb az elsőbeknél, czéltalan és káros valamennyi, az utóbbi még nagyon is költséges. Ennél ugyan is kétféle állókról kell gondoskodni. Egyikről a pajtában, másikról a szabadban. Mennyi ágos és keresztfa kell ezekhez és mégis egyéb haszna nincs, minthogy hosszabb esők elől mentethetik a dohány. De a nap perzselő hatása, valamint hirtelen jövő záporok és szelek elől épen nem. A napra kiakasztott dohány szélei hirtelen megszáradnak, hozzányúlván, azonnal szétporlanak, sőt harmat nélküli forró időjárás mellett a leveleknek mindazon részei, melyek a vastag kocsányok környékén egymásra nem feküsznek, azon zöldön csőregévé száradnak, örökre rossz égők, soványok, szívósságnélküliek és színtelenek maradnak.

Ez összeperzselte törékeny pórékat, ha csak önként szét rombolni nem akarjuk, a pajtába hordani mind addig nem lehet,

mig azon eső, melytől védni akarjuk, fel nem nyirkosítja. — De mikor az eső megérkezik: rendszerint nincs is annyi erő, hogy valamennyi kint álló dohányt behordhassunk. És így az előállható két baj egyikétől se menekülhetünk, t. i. ha megáztatni nem akarjuk: behordás közben összetörjük magunk; ha összetörni nem kívánjuk, megáztatjuk és így mindkét esetben elértéktelentjük azt, mit a természet megadott. A szelek rombolása ellen pedig minden szárnyékok alkalmazása mellett is meg nem védhetjük. Ezen eljárás mellett, azon dohánynak is, mely a szedés alkalmával egészen ép volt, rendszeren $\frac{3}{3}$ -ad része a nap és szeleken kint lévő állókon és ezekről a pajtába be- és kihúzogátása, fel és leakgatása közben elrongyollik s miből szivartakarásra alkalmas jó áru lehetett volna, lesz belőle vágni való alacsony áru dohány. E mellett a levelek legfinomabb részeit, a széleket a nap fakóra perzseli, abból azt, mi a dohányt élvezetessé teszi, kiégeti s épen azon részét semmisíti meg, mi a legértékesebb szivartakarót szolgáltatná.

Póréink még ezenfelül rendszeren igen is hosszúk, $2\frac{1}{2}$ —3 sőt sokszor $3\frac{1}{2}$ ölesek. Ezek azután oly nehezek, hogy őket az állókon elég magasban kifeszíteni nem bírjuk, a pórék közepén lévő levelek hegyeit napokig a földre vagyunk fektetni kénytelenek, hol azok megpenészednek, elfeketülnek és igen gyakran teljesen elrothadnak. Még így is a nagy teher alatt, a kötelek gyakran elszakadozván, a dohány a földre esik, a közben, valamint a fölemelés közben, — már megszáradt széleinél, — összevissza törik, szakadozik.

Póréinkat igen tömöttre fűzzük, hogy nyerjünk a kötélben és helyet. Eredménye azután az, hogy míg a levelek hegye a földön megrothad, széleit a nap leperzseli, a szelek pedig szétördelik. Az egymás hátán szorosan fekvő kocsányokhoz se nap, se levegő nem járulhatván, azok ki nem száradhatnak, ellenben azok túl bővnedvessége, a leveleknek kocsány körüli részeit legtöbbször rothadásba hozza. E miatt a dohány úgynevezett kocsányégést kap. Ez ellen gondosabb természetők, mihelyt már

a pórék annyira megszáradtak, hogy súlyaik nagy részét elvesztvén, az állókon feljebb feszíteni lehet, a leveleket egyenként kiforgatják, azaz egyiknek kövér vastag kocsányát jobb, másikat bal felé kifordítatják, hogy így a levelek színökkel összehajólva, befelé, kocsányaikkal pedig a nap és lég hatásainak kifele fordítassanak; s az így rendezett dohányt akgattatják azután végkiszáritás végett a pajtákba. De azonfelül, hogy ezen munka roppant időt, fáradságot, költséget igényel, többször kivihetetlen. Ugyanis ha harmat, eső nem jár, s az időszak állandóan forró: a dohány éjenként sem nyirkul meg. Ilyenkor tehát ha kiforgatjuk a leveleket, több kárt teszünk mint hasznot, mert azoknak épen a legjobb, a szélek felé eső részeit összetörjük. Ha meg az időjárás igen nedves: a kocsányégés oly hirtelen beáll, hogy a törés, fűzés és szárasztás idején rendszerint összetoluló munka közben, mikorra a kiforgatáshoz jutnánk, már vele elkéstünk. Mások a kocsányégés elkerülése, a szárasztás megkönnyítése végett, a fűzést a leveleknek nem lapján, de oldalán keresztül teszik. Ez kétségen felül jobb mód. De ennél meg a széltörésnek van a dohány még erősebben kitéve s a nap általi elperzseléstől sem védetik. Valahol a zöld dohány a napra először akasztatik, szárasztása bár mily módszer mellett is, csak tökéletlen, és s legfinomabb részek szétrombolása nélkül nem eszközölhető.

Ezen naponi szárasztási célelles rendszerünk okozza azután, hogy a levelek hegye legtöbbször megrothad, vagy elfeketedik, kocsánya és ennek környéke rendesen vagy egészen, vagy legalább félig megrothad, s ez utóbbi esetben rút fekete színt kap, a levél többi része pedig vagy teljesen zöldön marad, vagy egyenetlen tarka színűvé ordasodik el.

Ily eljárás mellett a dohány tetszős, egyenlő színt nem nyerhet, szívósságát fen nem tarthatja, épen azon bűdös szagot és izt adó s az égést nehezítő mézgás részek száradnak be, a levelek zöldön maradt széleibe és sutorognak be a levelek közepének szétrombolt sejt szövetjeibe, melyektől a célszerűen vezetett szárasztás folyamában, azokat épen megkellene szabadí-

tanunk. Innen ered azután, hogy félig zöld, félig fekete, többnyire fehér erezetű, de mindig tarka egyenetlen színű dohányunk száraz időben szétporlik, megnedvesítve szétmállik, nem, vagy roszzúl s bűdösen ég, a száját szárítja, a torkot reszeli, szivartakarásra rút is, erőtlen is, a londoni vízből pedig 35 százalékot föl nem vesz.

De még itt nincs vége a bajnak. A nagyobb mondhatni még ezután következik. Van olyan szerencsés nyár és ősz, midőn éjjel hűvös harmatok járnak, a nappali hőség sem rekkenő, a záporosók és szélvészek is kimaradnak, ilyenkor a napra akgatott dohány nem perzselődik el, sem hirtelen össze nem szárad, a szélvész sem töri össze, az esők sem feketítik el. Ily szerencsés esztendőben ha csupán annyit tesz is a kertész, hogy a pórékat a dohánylevelek száradás általi könnyebbedése folytán, koronként feljebb feljebb feszíti és a középre összetolult leveleket kocsányaikkal kifelé forgatja, vagy csak egymástól széthúzogatja s ez uton minden levelet mozgásba hoz, a kocsányégést már az által elkerülheti s egyszersmind dohányának a levelek legszélein belül meglehetősen egyforma jó szint biztosíthat.

De ám a Regie sietteti a dohány beadatását, hogy azt a csempészet ellen mielőbb biztosítsa. És az egész világ kitűnő dohány culturájának ellenére kívánja, hogy a dohánylevelek kifeszítve, simitgatva és egymás hátára lapogatva csomózottan adassanak át.

Jól tudja mindenki, hogy a kövér dohány vastag kocsányait, a nálunk divatozó szárasztási mód mellett, még ha kiforgattak is, hűvös harmatos, annnyival inkább ködös octóber, november és decemberi időjárás mellett, csupán az erős téli fagyok szárítják ki.

Az ilyet november, deczemberben összecsomózni annyi, mint a bizonyos elrothadás, vagy legalább elpenészedés veszélyének tenni ki.

Ha ellenben az ősz száraz: a dohány annyira törékeny, hogy a szétzúzás veszélye nélkül a pórékat állóikról, a leveleket

a pórékról leszedni és becsomózni, annyivalinkább kisimitgatni nem lehet.

Ki tehát ilyenkor simít, legépebb dohányát is elrongálja. Hogy e kártól szabadúljon, kénytelen a kertész azt megnedvesíteni, vagy seprővel a pórékra fecskendezett víz által, vagy a pórék alá állított serpenyőkben felforralt víz párájával. Így azután a dohány simithatóvá válik, de meg is mázsa s o d i k.

De ha ily mesterséges nedvesítés nélkül, csupán a nyirkos időjárás folytán vonúl is meg a dohány: a kertészeknek rendszerint túl gőzös szobáiban sok bűdös nedvet szív az fel, mely a kisimitott és egymásra tapadt szorosán összekötött csomókból többé a bemázsálásig el nem párologhat. Még ha nem volna is rá a dohányosnak különös gondja.

A szárítás alkalmával így elrongyosított s jól megsúlyolt dohányt, a Regie túl szűk raktáraiban, a forraló nagy máglákban az elromlástól mególtalmazni majd nem teljes lehetetlenség. Főleg ez annyira költséges munkát igénylő s a termelő jövedelmét szükségtelenül fogyasztó kisimitás okozza, hogy a nedveségtől megkimélt és össze nem rongyolt levelek is a kifeszégettetés által szivósságokat nagy részben elveszítik, a nedves levelek pedig egymáshoz ragadnak, összepenészednek, a már a száraztás legelső stádiumában földön fekvés miatt elgyöngült hegyeik megfeketednek s végképen elromlanak.

Nem is hallottunk a simítás mellett mást felhozni, mint azt, hogy a simítatlan csomókban a nem oda tartozó leveleket nem oly könnyen lehet észrevenni. Pedig az összetapadt csomókban azokat csak úgy nem, vagy még kevésbé lehet, mint a simítatlanokban, hol minden egyes levél külön áll. Igazi szakembertől hallottuk azon észrevételt: hogy a simítatlan dohányjal finomabbnál kell bánni, mert ha azt hányják vetik, rajta keresztül kasúl gázolnak, mint némely beváltó hivatalnál történni szokott, abban sokkal több kár esik, mint a simítottban. Ez igaz. De hát bánjanak vele finomul, ne dobálják össze. A publikum szá-

mára az ország pénzén vett s a fogyasztónak drágán eladó árucikk megérdemli, hogy gondos bánásmódban részesüljön.

A csomózást pedig a nagy többség eszközli, czéliránytalanul és gond nélkül. Ép és rongyos, nagy és kis, érett és éretlen, anya-, hegy- és alj-, sőt kacs- és sarjúdohány is számtalanszor összehányatik ugyanazon csomóba. Ezeknek azután a forrás alatt multhatatlanul el kell egymást rontaniok. Mert p. o. az alj-dohány alig áll ki legcsekélyebb forrást is. A hegy- és sarjúdohányokból a forrás hevében kifejlő túlbővnedvesség, a legértékesebb leveleket rendszerint megfóltositja, és ha egészen el nem rothasztja is, azok sejtszövetjeit annyira elgyengíti, hogy mi-helyt az ily dohány vízbe mártatott, nem nyúlik, de szét mállik, mint a szívató papiros. A kövérebb levelek nedveitől elromlott levelek ismét amazokra hatnak vissza és így kölcsönösen fizetnek rosszal a roszért.

Még hol a gond több és az ép levelek a rongyosoktól s a színes érettek a szintelen zöldektől külön válogattatnak is: a rongyosok közzé egyiránt behányatnak az alj-, anya- és hegy-levek, az épek közzé pedig bizonyosan bedugatnak nemcsak a nagy, de apró hegylevelek is. És így még a jobb helyről került dohány is mindig bejut a forralás alatti elromlás veszedelmébe.

Nem is csuda egyébiránt. Mert a már kiszáradt dohánynak alj-, anya- és hegylevelek szerinti pontos szétválogatása, jó megkülönböztető tehetséget, kitartó figyelmet, sok és költséges munkát és nagy lelkiismeretességet teszen föl.

Ennyit pedig kívánni oly természetótől, kinek egyedüli vevője a Regie, soha meg nem magyaráztatta, sőt a ki soha nem is hallotta, hogy mi kárt okoz a különmű levelek összehányása, talán nem is épen lehet.

Mennyivel könnyebben, biztosabban és minden költség nélkül esnék, a leveleknek osztályozása törés alkalmával, mint ez Hollandiában tétetik. Midőn a kertész a tőke előtt áll: egy perczre észreveszi, melyik az alj-, anya- és hegylevél, melyik az ép és rongyos, érett vagy éretlen. Legelőbb természetesen az

alj érik meg. Ezt kellene tehát legelőször leszedni és pedig az épet külön. Nálunk azonban az alj leveleket legutóljára akkor törik, mikor a többiek leszedettek és felfűzettek, ha ugyan jut reá idő. De már akkorra rendszerint a nap elperzseli, a szelek összetépik azokat. Az aljlevelek után a közép t. i. anyalevelek (mit a hollandi „Erdgut“-nak nevez) érnek meg; s csak azután a hegy levelek. Kertészeink azonban mindkettőt egyszerre és elkülönítetlenül együvé törik és fűzik. Mennyivel jobb volna előbb a közép leveleket s azoknak is csak az érettjét és épjét külön törni; a szakgatottját ismét külön. A mint a levelek egymásután beérnek: utóljára a hegylevelekre kerülne a sor; melyek, ha törésök későbbre hagyatnék, nagyobb terjedelemre is nőnének és főleg burnót gyártáshoz értékes anyagot szolgáltatnának. Így a tőkéről mindegyikét külön osztályozva és külön fűzve, a legépebb és nemesebb leveleket a legjobban gondozva, a becsomózás idején már csak az időközbe netán megsérült és szintelenül maradt leveleket kellene külön válogatni, minők azonban gondos szárítás mellett alig akadnának.

Ezen a tőkéről zöldjébeni osztályozás csupán azzal kerülne több fáradság és költségbe, hogy ugyanazon táblát többször bekellene járni. De annak az lenne haszna, mindjárt nyáron, hogy nem gyülne oly rakásra a törés és fűzés gondja, sem nem érne a kertész nyakára oly sok dohány egyszerre, miből azután nagy résznek túlérés és kisoványodás a szomorú következése. Téltre pedig az a megbecsülhetetlen haszna lenne, hogy menekülnénk a téli válogatás szemrontó s még is elég jól soha nem eszközölhető, a mellett sok idő és költségbe kerülő bajától. A legfőbb és általános nyereség pedig az lenne, hogy leveleink biztosan saját nyájukban lévén, egymást a forralás melegében nem rontanák el.

De a mi még türhető állapotban jön ki a dohányos kezéből: annak ha egészen elromlani nem is, szükségképen sokat kell veszteni természeti jó tulajdonából a Regie raktáraiban.

Ezen raktárak ugyan is a beváltott dohány mennyiségéhez képest igen szűk térfogatuak.

Midőn a dohány beváltatik, a müveletlen és szép bánásra nem szoktatott munkások, alig bánnak szelidebben azzal, mint-ha szalmakazlat hordanának. A ponyvákban egymás hátára hurczolt dohánykazlakon keresztül kasúl gázolnak, s összevissza egymásra borogatják a dohányt. Mikorra ezen vajmi sokszor nagyon is nedves csomókból álló kazlakat, forralási máglyákba rakják, fenekcik igen gyakran már nagy hőségben jutottak, sok dohány megpenészedett és rothadásba jött. — A forralási máglyák is legtöbb helyen igen nagyok, szélesek és magosak. E mellett a raktárakban üres tér, hová nagy felhevülés után a máglyát átfogatni lehetne, nem igen marad.

Ezen nagy máglyákban a dohány többször igen nagy hőségbe jön és túl forraltatik, magyarul mondva megég. — Bizonyára a legnemesebb levelek, a hegylevelekkeli összehányattatás folytán szívóságaikat, jó izöket pedig valamennyien elvesztik.

És mindezen a rendszer összes hatásai folytán mesterségesen és nagy költséggel elrontott durva anyagot, a nagy közönség drága pénzen kénytelen fizetni.

Csuda-e azután ha gyűlöli a monopoliumot, ha hangosan követeli a közvélemény annak eltörlését?

Hogy semmi ne hiányozzék, mi a közönséges dohányból kiüzze mind azt, mi abban a fogyasztó izlésének kívánatos, felvágatás után a gyárakban jó erősen megpergeltetik.

Igen természetes: hogy a fogyasztó közönség az ily dohányt mindennek találja, csak dohánynak nem s készebb közvetlenül a természetötől került, a forralásban el nem égett, a gyárban ki nem pergelt dohányt csempészet utján, bár az ezzel járó koczkázat mellett nagyobb áron is beszerezni, mint azt a trafikból vehetné.

Nyilvános titok, miként az oly kevés ápolást s a szárításnál oly kevés gondot igénylő és a Regie által 9. 7. 4. 3 1/2 2 1/2

forinton, rendszerint lucskosan s félig rothadtan beváltatni szokott legközségesebb kapadohánnyal, nagy mérvű csempészet tüzetik és pedig fontonként egész egy osztrák forintjával.

A Regie ennek fontját $51\frac{2}{10}$ krért árulja. Ha olyat adna, minőt a csempészet; ez önmagában üldözés nélkül is megszűnnék.

Az osztrák magyar Regienek gyárai, tisztaság, belső rend és csin, valamint a szivar és papirszivarkák gyártása ugy a finom török és más drága pipadohányok kezelése tekintetében bár mely európai gyárral kiállják a versenyt. Gondoskodnak ezek a tehetősebb osztály követeléseinek kielégítése felől. Miért gondolnak oly keveset a fogyasztó közönség nagyobb tömegének, a szegényebb sorsú osztálynak olcsóbb pipadohányával?

Hisz az osztrákmagyar Regie által évenként eladatni szokott mintegy 640 ezer mázsa dohányból, több mint 490 ezer mázsa közönséges pipadohány fogyasztatik el, tehát az egésznek több mint 76 százaléka.

Ez egész dohánymennyiség ugy termesztése, mint további kezeltetése, a Regie közvetlen befolyása és közegei által történik. A Regie osztja tetszése szerint a termesztési engedélyeket, szabályozza a beváltási mint eladási árakat, ő osztályozza a terményt, ő váltja be, ő forraltatja, vágatja fel és árulja el.

Midőn a Regie megszüntette a szabad termelést, gyártást és eladást, s mind ezeket magához ragadta: akkor egyszersmind alá vetette magát azon kényszerűségnek is, hogy a dohány culturában bekövetkezett jó vagy rossz eredményért, a teljes felelőség őt illesse. Mert oly mindent magába egyesítő hatalom mellett, minővel intézi az összes dohányügyet, nem csak a tulajdonképeni gyáraiban működő minden egyént, de valamennyi a beváltó raktárakban alkalmazott tisztviselőt és munkást, sőt minden dohány ültetvényest ugy lehet és kell tekinteni, mint a Regienek gyármunkását.

A dohánylevél, mihelyt tőkéről letöretett, azonnal a gyártás tárgya. Czelírányos és gondos kezelést kívánt, hogy el

ne romolják, sőt tudományos alagra fektetett kiszáraztási és kiképzési módot kíván, hogy azon tulajdonai, melyek a fogyasztót ezen természeti szükség által nem indokolt, sőt kezdetben undort okozó élvezetnek rabjává teszik, kifejlődhessenek.

A Regie tehát tartozott volna oktatás, az árak célravezető szabályozása, és egyéb alkalmas intézkedések által úgy termelőit, mint a forralás eszközlésénél alkalmazott tisztviselőit és munkásait oda képesíteni, hogy a termelők által előállított, a beváltók kezén át a gyárakba jutott és ezekben a nép alsóbb osztálya számára feldolgozott közönséges dohány is, a fogyasztó közönség drága pénzére érdemes legyen, és annak izlését kielégítse. Már pedig míg a drágább gyártmányok felett, méltányos közönség szemben a külföldi hasonló cikkekkel, alapos panaszt alig emelhet; addig a szegénysorsú nagy közönség számára termelt és gyártott közönséges dohány tekintetében az ítélet csak rosszaló lehet.

Midőn a Regie a dohányculturát hazánkban a helyett, hogy előre vitte volna, oda engedte sülyedni, hol ez jelenben áll: akkor nem csupán a termelő, de még inkább a fogyasztó közönség ellenében is megbocsáthatlanul hibázott.

Sőt finansziális szempontjaiban is rendkívül tévedett. Egészséges alapon nyugvó pénzügy, a nemzet gazdasági érdekekkel ellentétben nem állhat. A Regiet intéző financia azonban pfaltzi, hollandi, orosz és legközönségesebb török dohányokért mint láttuk milliókat küldözött ki s ez által idegen országok dohányművelését belföldi termelésünk rovására nagyban mozdította elő. Nem okosabb lett volna pénzügyileg is, helyes számításra épített ösztönző árakkal s egész a dohány kertész kunyhójába beható részletes oktatásokkal oda vinni a dolgot, hogy termelvényeikkel, ne csak saját publicumunk izlését kielégíthetnénk, de külső surrogatumokra se kellene szorúlnunk, sőt becsülettel versenyezhetnénk kifelé is. Ily módon alapját vetette volna meg egy biztos nemzetközi jövedelem forrásnak, melyet eddig követett rendszere által talán sok időre bedugott.

Továbbá a helyett, hogy táraiban százezer mázsa számra hevernek, a belső fogyasztásra felesleges, kültre el nem adható értéktelen levelek; a fölvirágoztatott cultura folytán előállított finom szivar és finom kerti levelek feleslegével, kifelé nyereséges üzletet is tarthatna fen.

A dohány kivitelnek külföldre 1860. évben lett megengedése, a lehanyaglott culturát felebb nem emelhetette. Mivel kültre termesztett dohányaink ugyanazon kertészek keze által jöttek létre, kik a Regie kezelési rendszeréhez lettek szoktatva, a mellett a termelő, a külgyáros és vevőtől ép úgy, sőt még jobban el vólt szigetelve, mint a Regie gyáraitól. Itt tehát a gyártó és fogyasztó még kevésbé figyelmeztethette a termelőt. A korai összecsomózásból eredő károk itt még feltünőbbek voltak, mert a kiviteli dohány zár alá tételét, a Regie nagyon sürgette, a betározott és pénzügyi zárlat alá helyezett dohányhoz, a termesztő, pénzügyőr és ennek napdijai fizetése nélkül nem is juthatott, azt a forralás processusán figyelemmel nem kísérhette, azt nem vezethette, s a kifejlett betegségeket meg nem gátolhatta.

Ki az eddig előadottakat figyelemmel kísérte: kellően méltathatja dohány-ügyünk földmivelési, gyártási és nemzetgazdasági értékét.

Még sem lesz talán felesleges néhány észrevétellel megtoldani az eddigieket.

Földmivelési tekintetben kimutattuk az eredményt, hogy összes termelésünk egy hold után 7—8 mázsa — ára 8—8 $\frac{1}{2}$ frt, s egy hold nyers jövedelme 60—70 forint. De itt a vizsgálatot szükség tovább vezetni. Figyelembe kell vennünk, hogy a dohánynyal beültetett mintegy 96,700 hold földben sok ezer hold olyan feltört gyp, kikopott luczernás, elvadult parlag, homokhegyek közötti lecsapolt tófenék, főképen pedig a Szamos, Tisza, Berettyó, Körös és más szabályozott vizek áradásaitól mentesített vad rétség találkozik, melyek évi termése 15—20—25—30 mázsa között jár.

Tekintetbe kell vennünk, hogy ezen müveletlen vad föl-

dek ontják gazdagon amaz ordas színű, bundaszagú, vastag és durva szurkos labodát, mely a dohánynak nevét sem érdemli és mely a Regie szerencsétlen fogyasztó nagy tömegének, — erszényén kívül, tüdeit, íz- és szagérzékeit oly keservesen veszi igénybe.

Mindezen vad földek terményeit tehát, melyeknek utóbbi időkben, évről-évre szaporodó nagy tömege rontotta meg végképen dohányunk hitelét, — le kell számitanunk a dohánytermés átlagából. Mi megtörténnén, a tulajdonképeni dohányt termő holdak átlagos eredményei, úgy mázsaszám-, mint nyers jövedelem tekintetében, körülbelől egy-egy harmaddal alább fognak szállani.

Ha pedig a dohány előállítására szükséges kiadásokat levonjuk a nyers jövedelemből s a tiszta hasznot számitjuk ki, akkor határozottan jelezhetjük: hogy ez idő szerint a dohánytermelés csak azon földeken jutalmazó, hol nehéz, bűdös, nem-vagy roszul égő, de sok dohány a Regie számára terem. Ugyde ez nem dohány-cultura, hanem annak lerontása, mert az ilyet a szabad fogyasztás a termelő nyakán hagyná, csupán a Regie árúlhatja el. A tulajdonképeni dohánytermelés ellenben oly kevés hasznot hajt az ültetőnek, miszerint 15 évi átlagos termést és árat felvéve, — ugyanazon földön, bármi más alkalmas növények termesztése útján hasonló átlagos tiszta jövedelmet és pedig kevesebb baj és kockázat mellett, kihozhatott volna.

Legdivatosabb kezelési rendszer nálunk, hogy a dohánykertész a földet felszántva s boronálva kapja, trágyát a meleg ágyakhoz és vizet az ültetéshez a tulajdonos igája hord s a zöld dohányt is az szállítja be a pajtához, — a kertész csupán a kézimunkát teljesíti és azért a dohánynak épen felét kapja. Vagy hol a szántáson kívüli egyéb igaerőt a dohánykertész teljesít: ott a kertésznek lótartást ad a tulajdonos. Tehát föl lehet venni, hogy a dohány árának hasonfele a kezelés kézi költségei által elemésztetik.

De kik majorságilag, bojtárok és napszámosok segítségével természetnek dohányt: azok még jobban meggyőződtek arról, hogy csupán jó termés és 10 frton felülhaladó beváltási átlag mellett telik ki a dohány jövedelmének feléből az arra fordított kezelési és fuvar-költség. Az ország egyetemes termelése holdankénti 65 frt átlagából a vadföldek túlbő termésére számítsunk le csak 15 frtot s vegyünk fel a tulajdonképeni dohánytermő holdak országos átlagául 50 frtot. Ennek fele elmegy a kézimunkára. Másik feléből még ki kell telni a föld szántása, boronálása és a dohánylevelek fuvaroztatása költségeinek. Ezenfelül még a kertésznek lakás, egy kevés tengeri- vagy kolompérföld is szokott járni bérbe. Még dohányfelügyeleti költség, meg szárító pajtaállók és ágasok, bálfák és sok egyéb szerelvények vannak, melyekben töke fekszik s melyeknek egyrésze évenként elromlik, mit azért mint évenkénti kiadást kell számba venni. Vegyük ezekhez a jég- és tűzkár elleni biztosítási költségeket s tegyünk igen alacsony számítást: az e czimek alatti kiadás évenként minden hold után 12—15 frtra hág. Marad tehát tiszta jövedelmül holdanként 10—13 frt.

Már a mely föld a dohányt megtermi, abban luczerna, repce, búza, rozs, árpa, tengeri, napraforgó sat. — a szerint, miként a föld agyagosabb, vagy homokosabb vegyületű — egyik vagy másik bizonyosan megterem.

Ehhez azután nem kell hosszas számítás, csak útalás a mindenki által ismert több évi termelések és árak középszámaira, hogy mindenki meggyőződjék, miszerint Magyarország egyetemes dohánytermelése, jelen fokozatán, más gazdasági növényekkel szemben, a rövidebbet húzta.

A magyar koronaországokban dohánytermeléssel jelenleg 96,700 hold földön mintegy 55,000 család foglalkozik.

A beültetett terület ezek között igen egyenetlenül oszlik fel. Míg ezrekre menő családok egyenként 400—800 □ ölon természetnek csupán, — addig egyes nagy birtokosok és haszonbérlők 50—100—200, sőt 300 holdakon is üzik ez ipar-

ágot. Tudjuk, hogy egy szorgalmas 3—4 tagú dohányos család három hold földbeni természetnél a dohány körül, — néhánny tavaszi hét kivételével, — egész éven át el van foglalva. Immár három hold dohány- (és nem réti laboda) termés átlagos nyers jövedelme, — az ország összes eredményét tartva szemek előtt — 150—200 frt között ingadozván, ennek feléből hogy éljen meg az a munkás kertész család?

Míg ezek szerint jelen dohányművelésünk az ebben foglalkozó földbirtokosok- és haszonbérelőket illetőleg, eredményei egyetemében igen csekély, addig a kertész családokat valódi nyomorúságra kárhoztatja.

Még van egy oldala termelésünknek, mit nem szabad figyelmen kívül hagyni. Az nevezetesen, hogy nálunk (mindég tisztelet a fájdalom igen ritka kivételeknek) a dohányt a gazdai közvélemény úgy tekinti, mint jó előnövényét a buza és árpának, mi a földet kiműveli s megjavítja. Egyike legszánandóbb tévedéseinknek. Kizsarolja a földet; azért gyep- és luczernatöréseknél igen is jó előnövénye a búzának, mert szétporlasztja, és kitisztítja a gyökerektől, s egyszersmind a túlkövérségtől megsoványítja azon ősföldeket, melyekben az apró magot jól betakarni, — s a zöld vetést a megdüléstől megóvni nem lehetne. De láttuk, hogy ezen földekben nem dohány, hanem daróc terem. Az ily földekről tehát nem lehet szó a cultura ez ágánál. Azon mivelt és szelid földek ellenben, melyekben jól égő és a használat különböző céljait kielégítő igazi dohány terem, a dohányültetés és arra következő búza- és árpatermelés által — erős trágyázás nélkül végképen kimerülnek. Mert mi a dohánynak kövérítő erőt tulajdonítván, dohány alá csak kivételesen trágyázunk; ebben nyilvánul egyik főoka annak, hogy termésátlagaink oly alacsonyak és leveleink elég erő- és szívósággal már eredetnél fogva sem bírnak.

Míg ezek szerint nálunk a trágyázatlan földbe rendszeresített dohányműves földjeink kizsárolását aggasztó mértékben eszközöli, addig a Pfaltz-, Holland- és Franciaországban — az

évenkénti erős trágyázás alkalmazása mellett — a földjavításnak oly hatalmas emeltyüje, miszerint például Hollandban, azon földben, mely 10 évig dohány alá használtatott, más 10 évig, minden trágyázás nélkül lehet egyre-másra búzát és árpát termesztetni; — a Pfaltzban pedig azon sovány homokföldek, melyek a dohánytermesztés elterjedése előtt parlagon heverték, az évenkénti folytonos trágyázás által oda telkesedtek, hogy eredményezik azon szép országos jövedelmet, mit Baaden és Bajorországánál kimutattunk.

Gyártási tekintetben, miután az egyedárúság azt egészen magának tartotta fen, s határozottan eltiltott minden e téren nyilatkozható magán üzletet és ipart, csak annyit szólhatánk, mi a Regienek hazánkban lévő gyárainról elmondható lenne. Hogy ezen gyárak szervezete, kezelése és eredményeik a dohányipar jelen európai színvonalán állanak-e s kiállanak-e a versenyt, úgy a nagy fogyasztó közönség általi elősmertetés, mint a befektetett tőkék s kezelési költségek után mutatkozó tiszta jövedelem tekintetében, — akkor, ha egy egészen szabad magánipar concurrentiájával kellene megküzdeniök: erről tüzetesen értekezni kívül esik e tanulmány körén. De hogy ily tekintetben megállható hasonlítást tehessen valaki, arra nézve a Regie gyárainak legapróbb részletekig beható tanulmányozását és több évekről vezetett számadásainak alapos átvizsgálását kellene előrebocsátania. Nekünk azonban ily hónapokat igénylő munkára sem időnk nem vala, sem a gyárak ily veséig ható áttanulmányozására alkalom nem nyújtott. Továbbá egy monopolium által mesterségesen védett gyáripart, mely nyers czikkeinek nagyobb részét maga által meghatározott árakon szerzi be, valamennyi gyártmányát pedig tetszés szerinti árakon fizetteti, azon hatalma alatt álló publicummal, melynek a Regie közbejötté nélkül dohányt csupán a csempészet szolgáltathat, — összehasonlítani oly iparral, mely úgy a nyers cikkek bevásárlása, mint készítményeinek elárúsításánál, az egész világ szabad concurrentiájával kénytelen megküzdeni — alaposan nem is lehet.

Annival inkább nem, mivel a magángyártás egészen elkülönítve áll a termeléstől. A magángyártás nem adományoz termelési engedélyeket és nem zár ki a termeléstől egész vidékeket; ő csupán annyi befolyással bír a termelésre, hogy a céltalanul kezelt dohányt megveti s a termelő nyakán hagyja, a haszonvehető pedig — a világvásár conjuncturái közötti árak szerint, valódi értékéhez képest — olcsóbb vagy magasabb áron fizeti. — Az osztrák-magyar dohányipart tehát, gyártási tekintetben csak oly gyáriparral lehet gyakorlati értékű hasonlításba tenni, mely termelést és gyártást, bevásárlást és eladást saját mindenhatósága alá szorított, — tehát más monopoliummal bíró nagy birodalom gyártásával, minő p. a Franciaia.

Fentebb kijelenténk, hogy a monopolium gyáriparának kellő méltánylata nem csupán attól függ, hogy milyen portubákot, bagót, tekeresbe font, koczkára vagy laskára vágott pipadohányt, minő közönséges és finomabb szivarokat és papirszivarkákat állít elő, — hanem hogy a dohányleveleknek forralás útjáni kiképezésével megbízott raktárnokai és beváltó tisztjei, végre licencirozott termelői által milyen dohányt állít elő azon nagy fogyasztó közönség számára, mely azt akarva nem akarva drágán megfizetni kénytelen.

Fentebb már említettük, hogy a drágább pipázó dohányok, ugyszintén az értékesebb szivar és szivarkák készítése tekintetében, az osztrák-magyar Regie gyárai kiállják a versenyt az európai gyárakkal. Sőt elmondhatjuk hogy a portubák vagy is burnót készítésén kívül, melyben minden mást megelőzött a francia Regie, a francia gyárakat felülhaladja a drágább készítményekben. De a fogyasztó közönség nagy tömegének a szegényebb osztályiak számára előállított készítményei tekintetében messziről sem közelíti meg a francziát. Ez nemcsak hogy sokkal általánosabb gondot fordít a nagy közönség által fogyasztott burnót és pipadohányra, de a dohánytermelést országosan oda emelte, hogy az évenkénti termésnek 60 száztólija rendszerint magasabb minőségű s jó áron fizetett dohány, míg ná-

lunk csak 12—13% a jó, mint ezeket a franciaországi termeléssel tett összehasonlításunkban részleteztük.

E kérdésnél tovább időzni felesleges. De azt szükség fel-
említeni, hogy Franciaországban a gyártisztviselői és a ter-
mesztők egymástól elszigetelve nincsenek, sőt ezek a legfolyto-
nosabb és állandóbb egybeköttetésben állanak egymással. A ter-
melés és szárasztás vezetése a gyár igazgatók felügyelete és ve-
zetése alatt áll. Termelési engedély csupán oly földre adatik,
melynek alkatrészei előre biztosítékul szolgálnak, hogy az épen
kivánt célra alkalmas dohányt képes létrehozni. A föld minő-
ségéhez képest adják az engedélyeket a burnót vagy elfüstölés-
re használandó dohány termesztésére.

A jelentkezők részére szolgáló termelési engedélyeket egy
bizottmány osztja ki, mely áll a gyári és egy adó tisztviselőből,
egy megyei és egy járási olyan dohány művelésben szakisme-
rettel bíró tanácsosból, kik ez idő szerint nem termelnek do-
hányt. — Nálunk az engedmények kiosztása a felügyelő önké-
nyére van bízva, ennek megtagadása ellenében a pénzügyi-
miniszterium határoz, de mindég a vidékbeli szakismerettel bíró
gazdák megkérdezése nélkül. Ily módon jutott azután a terme-
lés száz és száz hóldanként, oly vad földek és viz alól menekült
rétségekre, melyek nehéz és durva terméseik nagy mennyisé-
geivel gazdagon jutalmazták a termelőt, de megkinozzák a hóld-
ogtalan fogyasztót és a magyar dohány hitelének tönkretéte-
lére legnagyobb contingenszt nyújtanak.

Továbbá Franciaországban mindegyik célra szánt dohány
termesztése végett a Regie osztja ki évenként a czélszerűnek
talált vetőmagvakat s e célból e Regie kitünőbb termelők ál-
tal érelteti, vagy hozatja külföldről azokat. Továbbá a departe-
mentek közigazgatási hatóságával egyetértőleg a termelés, for-
ralás és gyártás körében tett figyelmes észleletek alapján, éven-
ként rövid útasításokat nyomtatásban osztat szét a termelők
között, melyekben ezek a dohány zöld munkája és szárasztása
ugyszinte osztályozása körüli czélszerű módokra megtanittatnak,

a Regie gyárigazgatói és raktári tisztviselői pedig tavasz, nyár, és őszen át meglátogatják és az észrevett balfogásokra figyelmeztetik, a jóra pedig útasítják a termesztőket.

Ily folytonos gond mellett történik azután, hogy egy hektáron burnótdohányból csupány 10,000 vagy egy hólodon 5750 darab növényt ültet a termelő, hogy legyen nagy nehéz és követér dohánya, füst dohányból pedig egy hektaron 40,000, vagy egy hólodon 23,000 darabot, hogy legyenek könnyű finom levelei. — A szárasztás: az északi vidékeken történik a pfaltzi módon, délen pedig mint p. o. Bordeaux vidékén az egész dohánytőke kivágatik s minden levelével együtt akasztatik fel a szellős de a nap- és köd ellen bészárható pajtákban s gyakran úgy szárasztatik ki. Az éjszakai hűvösebb lég, az ilymódú szárasztást aligha megengedné míg a déli nagy meleg, a tőkéről letört leveleket szerfeletti hirtelen száradásnak tenné ki és szívóosságától fosztaná meg. Így pedig a tőkén maradt levelek lassan hervadnak el és a tőkétől még folyvást éltető nedvet szívnak, miglen lassú elhalásuk közben a nedvkeringés végre fenakad. A tőke sokszor kacsot vett a pajtában, sőt ki is virágzik, a hegyeikkel lefelé csüngő levelek még is, igen szépen beszáradnak és pedig úgy, hogy a legszebb barnapiros színt kapják, selyem finom tapintásuak, vajszerűen lágyak, szívósok és nyúlékonyakká fejlődnek.

A francia Regie évenként termelési és szárasztási kísérletekre 10 — 12,000 forintot ad ki, melyeknek tapasztalásait a termelők közkincsévé tenni elég ügyességgel bír. Nálunk is vólt ugyan a Regienek egy minta kertészete Apáthfalván, de az épület 1858-dik évben leégvén, abba hagyatott. — Hogy befolyással nem birt az általános termelésre, azt az országos eredmények szomorú állása mutatja.

Végre a beváltás árait a Regie általában úgy határozza meg, hogy a dohánytermelés szemben más művelési cikkekkel, jutalmazó legyen és mintegy kárpótolja a termelőt azon kellemtlenségek és megszorítások miatt, melyek az egyedáruság termelése mellett elkerülhetlenek; a magasabb minőségű dohá-

nyok árát pedig oly magasra emeli, hogy az ültetvényes elegendő ösztönt találjon, törekedni minőségre, suly helyett, annál fogva czélszerű száraztó pajtákba tett befektetéseit is vissza kereshesse.

A dohánybeváltásnál továbbá az osztályok megítélése nem függ a beváltó tiszt önkényétől, de a megyefőnök által a legjobb nevű termelőkből választatik a beváltó hivatal két tisztje mellé három oly egyén, ki ez időszert termeléssel nem foglalkozik. — E bizottmány minden beváltás elején néhány például 12 jelentékenyebb termelőnek összes terméséből kiválasztja a négy osztály megítélésére alapul szolgáló mintákat (types). Ezeket száz levéllel egy csomóba összeköti és lepecsételi.

E minták mindig a beváltó asztalon vannak, s a beváltott dohány minden kötege ezekhez hasonlítottván, osztályoztatik a bizottmány által. Az osztályozott és megmászált kötegek osztálya, sulya és ára egy fekete táblára feliratik, hogy a termelő azt magának rögtön följegyezhesse. — Látnivaló, hogy ily eljárás mellett a termelő, ugy a méréseknél előfordulható visszaélések, mint az osztályozásnál történhető önkény ellen lehetőségig biztositva van.

Elég számosak ugyan a panaszok, a minták kiválasztásánál elkövetett tulszigor és az ebből következő szigorú osztályozás ellen. De hogy általánosan véve, még sem igazságtalan az eljárás az mutatja, hogy a termelők száma nőttön nő, ugy annyira, hogy az utolsó 20 év alatt szinte megháromszorozta magát. Jelesen 1859-dik évben 8327 hektaron termelt 19,000 ültetvényes, az utóbbi években már például 1864-ben 17,281 hektaron 45,974 termelő. — Ezen körülmény pedig Franciaországban, hol az egyedárúságnak a termelő ellenőrzése körüli óvó szabályai a legrészletesebb apróságokra, nem csak a tőkék, de a leveleknek is egyenkinti felolvasásáig kiterjeszkednek s a legparányibb még elvétésből eredett kihágást vagy csak rendellenességet s formai hibát is szigorúan büntetik, nagy jelentőségű. Azt jelenti nevezetesen, hogy a termelő ez iparág mellett

nem jöhet ki rosztól. S hogy a termelt dohány egyetemlegesen jól van kezelve s a cultura oly jó lábon áll, minőn az a monopolium nyügei mellett állhat: igazolja azon egyetemes eredmény, melyet fentebb abban mutattunk ki, hogy tudniillik az annyira panaszlott szigorú osztályozás mellett is, az összes termelvények csupán 40 százaléka jut a „nem kereskedelmi“ dohány közönséges osztályába, 60% pedig rendszerint a felsőbb osztályokba tartozik. El is van ismerve, hogy azon vidékeknek, hol a dohánytermelés nagyban üzetik, földmívelése virágzó.

E diszlest eredményezték azon jutalmazó árak, melyeket a termelők dohányaikért kapnak. Tapasztalván, hogy jó és nemes dohány csak jól trágyázott és művelt földön terem: a dohány alá rendszeresen trágyáznak. Ez által földjeiket más növények alá is jól elkészítik. Ennek folytán a termelés minden ága egyaránt emelkedik s egymást mozdítja elő.

A Regie oktató és jutalmazó befolyásai által elterjedt általános szakismeret és értelmes elbánás, nem marad csupán a dohány körében, de átterjedt a földművelés minden ágára. Mi annyival magasabb jelentőséggel bír, mivel Franciaországban a termelők legnagyobb része, a kis birtokosok és kis bérlők osztályából kerül ki. Nagyobb birtokos alig foglalkozik ezen iparral. A dohány culturának s általában a földmívelésnek virágzását tehát méltán így lehet és kell tekinteni mint a munkás néposztály kebelében általánosan elterjedett és közkinccsé vált, szakismereten alapuló értelmes és czélszerű eljárásnak jutalmát.

Hogy azonban a világvásárok szabad versenyében megküzdésre, monopolium mellett nem emelkedhetik a dohánycultura: Franciaország kivitelrei termesztésének eredménye által is igazoltatik. Meg van t. i. engedve a kivitelrei termelés azon vidékeken, hol a Regie számára termeltetik dohány. De a kiviteli termelők épen oly szigorú felügyelet, vizsgálat, ellenőrzés alá vetvük mint a Regie ültetvényesei és a beszárított dohányraktározása, kezelése, kiszállítása annyi fiscalitási rendszabályok és zaklatások által van nehezítve és megdrágítva, hogy kiviteli

termelők alig találtnak másutt mint a Rhin-Bas és Pas de Calais határszéli megyékben, melyeknek összes kivitele alig haladja meg évenként a 18—19,000 bécsi mázsát.

A francia Regie eljárásáról, szemben a nálunk létezővel még szükség fölemlíteni: miszerint ott beváltás alkalmával nem gázolják összevissza mint nálunk és nem széna szalma módjára hányják kazlakba s nem rakják széles és magas máglyákba kiforrálás végett és a közben megégni nem engedik a dohányt. Hanem minden köteget nagy vigyázattal gondosan raknak le, a legfőlebb 3 láb széles és 4 láb magas forralási máglyákba s ezeket mihelyt a beljök alkalmazott hőmérő folytonos mutatása szerint a szükséges 30 hő fokot Celsius szerint elérték, azonnal szétbontják és újabb máglyákba rakosgatják, melyek a kívánt hőfok elérése után ismét átrakatnak. Ily gondos eljárás mellett a nyers leveleket nem égetik el, de a legszebben és czélszerűbben képezik ki.

Ez időszerinti dohányculturánknak nemzetgazdászati tekintetből kellő méltatása végett szükséges ismételni a mit már fentebb érintettünk, hogy t. i. az 1868-dik és 1869-dik évi pénzügyi törvényjavaslatok szerint Magyarországnban a Regie részére beváltott beltermelésü dohány ára tett

1868-dik évre . 7564,500 frtot

1869-dik évre . 7735,100 frtot.

És így a mezőgazdaszat ez ága kap évenként a Regietől mintegy 7—8 millió forintot.

A beváltott dohány 27 százaléka mintegy 1500,000—2000,000 frt értékben fedezi belfogyasztásunkat, 73⁰/₁₀₀-a és így nagyobb része 5—6 millió forint értékben az örökös tartományok részére vétetnek által. Külkereskedésünkről szóló czikkünkben kimutattuk, hogy kivitelünk ez idő szerint ugyszólván semmi. És így jelenlegi dohányiparunknak nemzetközi jelentősége áll, elsőben azon összegből mit saját hazánkban részint a Regie — részint a belcsempészet utján elfogyasztunk és az által annyi pénzt, mennyiért ebeli fogyasztásunkat kívülről kellene

fedeznünk, itthon marasztunk; továbbá azon 5—6 millió forintból, melyért az örökös tartományokba dohányt viszünk ki.

Azonban ezen kivitelünk is koczkán áll. Mert az örökös tartományokban is életbelépett alkotmányosság megengedvén a szabad szót, a fogyasztó nagy közönség panaszt mer emelni nemcsak a közönséges dohányok roszasága, de azon kedvezés ellen is, mely által a dohánytermelés nálunk megengedett, az örökös tartományokban; ellenben — Bukovina és Galliczia- s Dél-Tyrol részecskéknek kivételével — általánosan betiltatott. A közvélemény mind hangosabban nyilvánuló szava a Regienek fővezérletét oda kezdi unszolni, hogy otthon termeltesse meg azon közönséges dohány-mennyiséget, mely idáig Magyarországból vétetett; és már a múlt 1868-ik évben tétettek is Linczben, Retzben s más helyeken termelési kísérletek, melyek sikerrel ütöttek ki.

Tudva levő dolog, hogy Ausztriában a dohány-egyedárúság pénzügyi intézkedés, melynek célja a dohányfogyasztás után az államnak minél magasabb tiszta jövedelmet hozni be. E tiszta jövedelem annál nagyobb, minél inkább védethetik az egyedárúság a csempészet ellen. A csempészet meggátlásának legsikeresebb eszköze a beltermesztés teljes eltiltása. Ekkor csupán a határokon kell örködni.

Az örökös tartományok több évi eredmények szerint kiszámított átlagos tiszta bevétele a monopoliium útján, 19 millió népesség után, mintegy 24 és fél millió frt; — Magyarországé, 14 s fél millió népesség után, mintegy 9 millió forint. Látnivaló, hogy Magyarországnak oly aránytalanul kevesebb bevételét, főleg a kiterjedt dohánytermesztéssel együtt járó csempészet okozza. Ausztria tehát, melynek pénzügyi viszonyai nem egy könnyen engedik a monopoliium útjani bizonyos jövedelmet mellőzni, — ama 24—25 millió forintnyi bizonyos és biztos bevételét, a beltermeléssel együtt terjeszkedő csempészet által egy könnyen koczkára nem teheti ugyan, de ha tőlünk nem kaphat oly dohányt, melylyel publikumának naponkint hango-

sabban nyilvánuló követelését kielégíthesse, kénytelen leend úgy fogyasztó, mint termelni vágyó közönsége kívánságának elvégre is engedni, és a dohánytermelést saját koronaországai-ban kiterjeszteni. Ha tehát az osztrák örökös tartományokat, mint vevőket megtartani akarjuk, kénytelenek leszünk dohányművelésünket jelen sülyedt állapotából kiemelni s termelvényeinket oda minősíteni, hogy azokkal úgy az osztrák, mint a külpia-czokon becsülettel helyet foglalhassunk. Jelesen, mivel a pipadohányban túltermelése van a világnak, — ellenben a vékony és finom crezetű, jó színű, jól égő és szívós szivarbőr- és hajle-velekből, — a naponta terjeszkedő szivarfogyasztás mellett, — elég mennyiséget a gyártás nem talál: törekedésünknek oda kell összpontosúlnia, hogy annyi nemes szivarlevelet állítsunk elő, melylyel saját befogyasztásunknak is, az osztrák tartományok-nak is szükségletét kielégíthessük s évenként a külnemzetek piaczaira is állandóan és tetemes mennyiséget kivihessünk. Ha elérjük a pfaltzi és hollandi levelek színét, finomságát, szívóssá-gát és jó égését: bizonyos és állandó, a mellett jól fizetett tár-gyát teendi dohányunk a kivitelnek. Pedig mi, kik az osztrák állam-adósságok kamataiban és külföldről behozott vas-, posztó-, vászon- és egyéb szövetek, gazdasági és egyéb nemű gépek, s általában az ipar majd minden termékeiért, s gyarmati árúkért, sőt roppant, de rosszul kezelt bortermelésünk mellett idegen borért is — annyi milliót fizetünk ki évenként a külföldieknek, — ha elmerülni nem akarunk a végelszegényedés örvényében, — kötelesek vagyunk kihasználni minden oly iparágat, melynek felvirágoztatására nálunk az alapfeltételek és eszközök feltalál-tatnak. A dohány-ipar mindenek fölött ilyen. Széles hazánk kü-lönböző vidékein a talaj- és égalji viszonyok annyira kedvezően fölötte állanak a pfaltzi- és hollandi viszonyoknak, hogy míg azok kénytelenek negatí- v, íz- és illatnélküli finom dohányra törekedni, mi addig sok helyen pozití- v, azaz nemes íz- és illattal bíró finom dohányt állithatunk elő; olyat, a mely ha nem mérkőzhetik is a tengerentúli fűszeresebb, — de megküzd

az észak-amerikai surrogát-dohányoknak is, íz- és illatával. Továbbá míg hazánkban a terhes munkákat igénylő gabona, repce és tengeritermelés körében a munkás kezek hiánya, jobb években, egész a calamitásig érezhető: addig százezerekre menő 12—16 éves fi- és főleg leánygyermekek, s nehéz munkára alkalmatlan öregebb korú férfiak s általában az asszonyok, többször munka nélkül hevernek. Mindezek a dohányplánták ültetése, kapálgatása, a levelek letörése, fűzése és szárasztása, végre becsomózása, majd a raktárakbani forralási munkák és bemálházások körül egész éven át majdnem állandó foglalkozást találhatnának, s most elheverő s így hasztalan elenyésző munkaerejük egyes foglalkoztatása által magoknak jobb létet, s az országnak nagy tőkét gyűjtögethethének.

Kihaszni e munka után annyira váró kezeket és betanítani okos és czélszerű módra a dohánynál, főkép a bánható és még előítélettől ment minden jóra hajlítható ifjú fi- és leánynemzedéket, főleg az alföld rónáin annyival szükségesebb, mert épen ezen téreken különben is igen egyhangú s majdnem változás nélküli egész gazdálkodásunk. Ha itt a repce és búza nem sikerül, már kész a bizonyos veszteség. Pedig az alföldön uralkodó gyakori szárazságok vajmi sokszor tesznek tönkrejuttató pusztításokat. Mennyire jó, ha ilyenkor a száraz időjárást annyira megbíró dohány segítségére jön a gazdának. 1862., 63. és 66-ik években majdnem az egész nyári növényzet megsemmisült. De dohányja még is termett az oly gazdának, ki arra jól előkészített földjében, a kiszáradt plánták helyébe kitartó szorgalommal és csüggedetlenül újabbakat ültetett. Az augusztusi esők annyira felszülték azokat, hogy holdanként 6—8 mázsa termés lett a kitartás jutalma.

A dohány-kertészethnél okoskodásra, értelmes és finom bánásra szoktatott ifjú nemzedék átviendi e szokásokat a többi munkákra is, és ez úton a dohány-culturának felvirágoztatása, a dohány alá használandó trágyázás mellett, épen ugy leendő alapja

nálunk is az egyetemes mezőgazdaság felvirágzásának, mint ama többször említett boldog országokban.

És most szemben állunk a nagy kérdéssel, lehet-e dohányművelésünket azon virágzásra fölemelni, — s ha igen, mi eszközökkel?

Hogy lehet, azt határozottan állítjuk. Mert földünk, égaljunk kedvező, mert ez iparágnál — kevés vidék kivételével — munkás kezekben sem szűkölködünk, tehát a sikernek alapfeltételei megvannak.

Minő eszközökkel?

Ha minden más, nevezetesen a pénzügyi és osztrák örökös tartományokkai viszonyaink tekintetbe vétele nélkül lehetne a kérdést megoldani: akkor könnyű volna a földadat. Akkor csupán a következőket kellene tenni az országnak:

1-ör. Elhárítani a művelés akadályait és általánossá tenni a szakismereten alapuló célirányos eljárást.

Mi volt legnagyobb akadály a művelés előhaladásának? A monopolium. Tehát ezt kellene megszüntetni. Megtörténné ez: egy varázsütéssel megszűnnék a termelés azon földeken, melyek nem, vagy bűdös füsttel, rosszul égő, a száját szárító, a nyelvet és szájpaddását meghámozó, a torkot reszelő gyomot teremnek. Ellenben életre ébredne a termelés azon nemesebb dohányt termő vidékeken, melyek a csempészkedés miatt a termelésből kizárattak. A szabad fogyasztás megveti a rosztat, de jól megfizeti a jót. Ez ösztönt ad jobbnak, nemesebbnek előállítására. Kézművek, gyárak fognak előteremni, melyek a termelés körébenicélirányos eljárást jutalmazó áráikkal hamarabb általánossá teszik, mint bármennyi olyan oktatás, melyet a jobbnak jobban fizetett árai nem pecsételnek meg.

Járuljon ehhez oly kormányi intézkedés, minő volt Baadenben a dohányművelés kifejllesztésének idején. Ott a kormány útásításokat adott ki a művelés, a levelek szárasztása, betározása és forralás útján kiképezése körüli elbánásra nézve, és saját hivatalnokokat állított, kik felügyeltek és vezérelték a termelő-

ket. Ezenfelül keresse föl a kormány azon jóakarató és a dohányügy országos jelentőségétől áthatott szakférfiakat, kik ez ügyet a termelés, gyártás és világkereskedelem körében egyiránt alaposan ismerik, ezek, úgyszintén a gazdasági egyletek és helyhatóságok útján vigye keresztül, hogy nagyobb és kisebb termelők és egész kertész-községek magasabb érdekekkel nyúljanak a termeléshez és becsületbeli dolgot csináljanak belőle: kitünő terményt hozni létre; — a cél- és okszerű eljárásnak módjai, a vidékek különféleségéhez képest, ne csak írásban, de szóval is magyaráztassanak, sőt kézzel is mutogattassanak meg; időről-időre rendeztessenek dohánykiállítások, hol a termelők a külföldi közkedvességben és jó árakban részesülő dohánynemek- és fajokkal saját termékeiket összehasonlithassák. Ily — a kormány, helyhatóságok, gazdasági egyletek és egyes szakférfiak — egybevágó öszműködése néhány rövid év alatt oly általánossá tenné a dohányipar körébeni szakismeretet és ezen alapuló cél- és okszerű elbánást, — minő ritka az jelenben. A szabaddá tett termelés, gyártás és kereskedelem pedig, mint a tavaszi meleg a természetbe, oly általános és pezsgő életet hozna be a dohányipar minden ágában.

2-or. De mivel ugrás nincs a természetben: óvó intézkedések nélkül, az egyedárúság lánczaiból rögtön szabadjára bocsátani a termelést nem lehetne a nélkül, hogy legalább egy jó időre előmenetel helyett visszaesés ne következne be.

Ugyanis, a jelen monopolium mellett, bármely rossz árút természetesen is az ültetvényes: a kezelőség azt nemcsak bizonyosan beváltja, de még nyár- és ősz folytán, holdanként mintegy 24 frt előleget is ad reá. A mint, az egyedárúság megszűntével, a bizonyos vevő és előleg kimaradna: termelőink jóval nagyobb része, tanúlván a kivitelre termelőket ért balsorsot, nem merné magát a bizonytalan kereskedelmi körülmények szeszélyére bízni, s egyelőre legalább ha egészen nem hagyna is fel a termeléssel, bizonyára lejjebb szállitaná holdjainak számát.

Továbbá a termelők közül azok, kik előlegek nélkül az elő-

állítás költségeit nem fedezhetnék, s a netán előjövő rosz árak esetén, kedvezőbb viszonyokra nem várakozhatnának: kénytelenek lennének, a kormányi eddigelé kamatlan előlegek helyett, a kereskedőktől busás kamatra, sokszor talán uzsorára venni fel előlegeket. Azon kertészségek, melyek mint ilyenek vannak alapítva, legbizonyosabban martalékaivá esnének az uzsorának.

A monopolum megszűntével azonnal egy lábdobbantással nem lehetne előállítani a dohánygyárakat és főleg az egész országban szétszórni az egymással versenyző kisebb kézműveket s úgyszólván meghonosítani házi ipar gyanánt a szivarkészítést. Egyelőre tehát a dohány-kereskedelem és gyártás terét inkább csak a nagy tőkével rendelkező pénzhatalmasok foglalják el. Ezek pedig a helyett, hogy egymást rontsák, összeegyeznek — habár csak hallgatva is — úgy a termesztőknek fizetendő, mint a fogyasztóktól kívánandó árakra nézve, s jó darabig monopolizálnák az összes belföldi dohányügyet. A termelők nagyobb része nem igen fogna jobban állani, mint most, s a fogyasztók azon része, melyet a háznál vágott pipadohány ki nem elégítene, alig fizetne a mostaninál olcsóbb árakat. Így tehát a termelő és fogyasztó közönség nagyobb része, az állam egyedárúsága helyett, egyeseké alá kerülne.

Ily állapot pedig, nemzetgazdasági tekintetben is, nem előhaladás, de visszaesés lenne.

E veszély elhárítása végett, az egyedárúság eltörlésének esetén, szükséges leendő azt tenni, mit a szabad észak-amerikai államokban tesznek több előrelátó böles kormányok. T. i. raktárakat állítanak, s mindegyiknél két Brakert vagy felügyelőt alkalmaznak, a legügyesebb és becsületesebb ültetvényesek közül, kik nagy biztosítékot tesznek be és föleskettetnek. Ezek minden a raktárba bevitt málházott dohányt gondosan átvizsgálják, s melyeknek jóságáról meggyőződtek, azokat bélyeggel látják el s azok felől nyomtatott átvételi jegyet adnak ki, melyben az ár és annak súlya és jósága pontosan beiratik. Ezen átvételi jegyek másra átruházhatók, s az amerikai fejlett keres-

kedelmi- és pénzviszonyok között fizetéseknel pénzgyanánt elfogadtatnak. Régebben a hitvány és kihányás dohány elégettetett. De mióta Európában azokat is megveszik, a raktárakba befogadtatnak ugyan, de „refused“, vagyis „visszautasított“ névvel jelöltetnek meg, s ezekről, valamint a dohány-csumákról átvételi jegyek nem adatnak ki.

Pénzszegény honunkban és fejletlen kereskedelmi- és pénzügyi viszonyaink között ennyi magában nem lenne elég. Ehhez még egy oly állami pénzügyintézet kellene, mely az átvételi jegyekre, a dohánynak a piaczi körülményekhez képest hivatalos szakértőkkel meghatározandó becsértékének bizonyos hányadáig, például egy harmada- vagy feléig, mérsékelt kamatra pénzt előlegezne.

Az átvételi jegyek úgy lennének forgatmány által másra átruházhatók, hogy az abban bejegyzett dohány igaz tulajdonosának az utolsó áthozó forgatmányos tekintessék.

A beraktározott és előleggel terhelt dohány természetesen csak az előleg s annak kamatai, úgyszintén a mérsékelt raktári díjak lefizetése után vitethetnék el.

Időről-időre nyilvános árveréseket (auctio) kellene tartani, hogy a vevők minél nagyobb összesereglése külföldről is elérhessék.

Ily összevágó intézkedések képesítenék a termelőt iparának tovább emelésére, a vevőnek pedig biztosságot nyújtván, hogy a kötegben oly árút talál, minőnek az adva van; hitelét is visszaszerezne a dohányunknak s lehetőségessé tennék annak biztos és állandó kivitelét a külföldi piacokra.

Ily raktárak és pénzügyintézetek felállítása, a dohányegyed-áruság megszüntetésének esetén igen könnyű lenne. Az egyed-áruságnak jelen raktárait lehetne ily dockokká használni.

A dohánygyári felszerelések és dohánykészletek ildomos út- és módon leendő eladásából befolyandó tőke pedig elegendő alapul szolgálna egy oly állami pénzügyintézetnek, mely ne csak a dohány-culturát istápolja, de minden oly iparvállalatnak is ápoló

dajkája legyen, mely országos jelentőséggel bír, s főleg kezdetben államsegedelemre szorúl.

A dohányjövedék vagyona épületekben, fölszerelésekben és dohánykészletben 13 millió körül jár. Oly összeg, mely nemcsak a dohány-culturának fölvirágoztatását mozdíthatná elő fentebbi módon kifejtett segélyezés útján, de, hogy például egyet megemlítsünk, nagyszerű posztó- s egyéb szövöde vidékké alakíthatná át a székelyföld legnépesebb részeit: Három- és Csíkszékeket, Brassó egész vidékével, hol a posztó-szövés elemeiben majdnem az utolsó gyermekig mindenki beavatva van és hol a tömött népesség elegendő munkát nem talál, s hol végre egy nemzeti nagyszerűségben kifejlesztett posztó- és más szövet-ipar kifogyhatatlan víz- és tüzelő szerrel, — a szomszédos keletben pedig biztos piacczal rendelkezhetnek.

A raktárak után veendő mérsékelt díjak és a tisztességes kamat mellett segélyezésre nyújtandó kölcsönök, azonfelül, hogy országos jelentőségű gazdasági-, gyártási- és kereskedelmi iparágakat hoznának virágzásba, és ezáltal megtermékenyítenék nemzetgazdaságunk mostanában parlagon heverő több tereit, 6—7 százezer frtig mehető valóságos jövedelmet is hoznának az állam pénztárába.

Ily módon a monopolium, mely életével mély sebeket vágott dohány-culturánkon, halálával begyógyítaná azokat.

Azonban, fájdalom, a dohányügy kérdése hazánkban nem oly egyszerű, hogy azt csupán saját culturájának, s csupán a termelők és fogyasztók minden mástól elvont érdekeinek szempontjából lehessen elintézni.

A dohányügy kérdése főleg államjövédelmi kérdés, és pedig az osztrák egyedárúsággal egybefont s az 1867: XII. t. cikk alapján az 1867: XVI. t. cikkben foglalt kereskedelmi szerződés korlátai közé szorított nemzetközi kérdés, melyet az osztrák viszonyok tekintetbe vétele nélkül tárgyalni és elintézni lehetetlen.

Az 1867: XII. t. cz. 63. §-sa így szól: „Ez alkalommal

szintén a fentebbi 59. és 61. §§. szerinti egyezkedés által határozthatnak meg az ipartermeléssel szoros kapcsolatban levő közvetett adók nemeire, egyforma arányára és azok kezelésére nézve oly szabályok, melyek kizárják annak lehetőségét, hogy egyik törvényhozásnak vagy felelős kormányának e részbeli intézkedései a másik fél jövedelmeinek csonkítását vonhassák magok után, — megállapíthatik egyzersmind jövedőre azon módozat, melyszerint az ezen adóknál behozandó reformok a két törvényhozás által egyetértőleg fogának eldöntetni“.

Az 1867. XVI. t. cikkben foglalt vám és kereskedelmi szövetségnek ama törvénycikk alapján kötött XI. cikke pedig így hangzik :

„A só és dohányjüvedék és azon közvetett adók, melyek az ipartermelésre közvetlen befolyással vannak, névszerint a pálinka- sör és czúkoradó, mindkét államterületen, e szerződés ideje alatt, egyenlő törvények és igazgatási rendszabályok szerint fognak kezeltetni. — Az e végből a két pénzügyminiszter által már is egyetértőleg megállapított törvényjavaslatok még a jelenlegi ülés alatt alkotmányos tárgyalás végett, mindkét törvényhozás elé fognak terjesztetni s magától értetődik, hogy az ekép alkotott törvények ismét csak közös egyetértéssel, törvényes uton változtathatók meg.“

Az itten értett törvényjavaslatok az 1868. XIV. t. cikkben találtak a magyar törvényhozás részéről kifejezést és ő Felsége a koronás király által szentesítést.

E törvény szerint a pénzügyminiszter „felhatalmazott“, hogy a dohányjüvedék iránt fenálló szabályokat 1869-ik évi december 31-dik napjáig érvényben tarthassa.

Ha e napra vagy újabb felhatalmazást nem nyer a pénzügyminiszter a törvényhozástól, vagy a két törvényhozás a felhívott kereskedelmi szerződés XI-dik §-sa értelmében egyenlő törvényeket és igazgatási rendszabályokat meg nem hozza; a

dohányjüvedék iránti fenálló szabályokat a miniszter többé alkalmazásba nem veheti.

De hátha nem fog a két törvényhozás e téren megegyezni közös törvényben és rendszabályokban? Hátha egyik fenkívánja tartani a dohányegyedárúságot, a másik meg az ellenkezőt akarja? Mi történik akkor? Erről nincs gondoskodás sem a vám és kereskedelmi szövetségben, sem a 1867. XII. t. cikkben — Ez utóbbi törvény 63-dik §-sa ugyanis nem rendeli, hogy hozassanak, csak megengedi, hogy „határozthatnak” az ipartermeléssel szoros kapcsolatban lévő közvetett adók ne-meire nézve oly rendszabályok, melyek kizárják annak lehetőségét, hogy egyik félnek e részbeni intézkedései, a másik fél jüvedelmeinek csonkítását vonhassák magok után; az 1867. XVI. t. cz. XI. cikke pedig a só és dohányjüvedéket az 1867. XII. t. cz. 63-dik §-sában fölemlített ipartermelésre közvetlen befolyással bíró közvetett adók, t. i. a pálinka, sör és czukoradó mellé helyezvén, egyenlő törvények és igazgatási rendszabályok szerint kötelezi ugyan kezelteni, de hogy melyek legyenek e törvények és rendszabályok, ezt a két törvényhozás alkotmányos tárgyalásától függeszti föl.

Tehát ezen kérdés még egészen nyílt, e tekintetben nincs a két államszövetség között oly bevégzett tény, mely a két törvényhozás szabad intézkedését annyira megkötné, hogy a jelenben alkalmazott kezelési szabályoktól eltérniök és több módok közül választaniok ne lehetne.

A vám és kereskedelmi szövetség I. cikke ugyan megálapítja „miszerint e szövetség ideje alatt a két fél egyikének sem lesz joga azon forgalmi tárgyakra, melyek az egyik fél területéből a másik fél területére vitetnek, bármintü beviteli, kiviteli, vagy átviteli vám illetéket vetni és e végből közbenső vámvonalat állítani.”

E cikknek a dohányjüvedékre vonatkozó értelme az, hogy a dohánynak vagy mindkét államterületen egyformán ki kell vétetnie a magán forgalom köréből, vagy mindegyiken egyikből

a másikba és viszont közbenső vámmali korlátozottság nélkül, egyenlő szabadsággal kell mozoghatnia.

Ugyanazon I. cikk továbbá rendeli, hogy „bárminemű és bár ki részére szedett belső adókkal az egyik fél a másik fél területéből bevitt czikkeket csak oly mérvben terhelheti, a milyenben ily adókkal saját területe hasonló ipar készítményeit vagy termékeit terheli.

Ennek a dohányjövédékre vonatkozó értelme azt jelenti: hogy ha megszüntetnék az egyedáruság és Ausztria nem termelne dohányt, az oda tőlünk viendő dohányra nem vetetne nagyobb adót, mint a mennyivel saját törvényhozásunk azt idehaza megterheli és viszont.

A dohányjövédékre vonatkozó törvények azért idáig: nyiltan tartják a két törvényhozásnak e téren cselekvési szabadságát, a mennyiben ez iránt közbenső vámvonatok felállítása nélkül, egy vagy másik irányban közös egyetértéssel intézkedhetnek. Azaz vagy az egyedáruságot tarthatják fenn s ennek kezelési szabályait megerősíthetik, vagy módosíthatják; vagy megszüntethetik a monopoliumot és szabaddá tehetik a termelést, kereskedést és gyártást, adóval vagy a nélkül; a dohányegyedáruságból eddig vont jövedelmet megkísérthetik vagy más utakon és módokon a dohányfogyasztás után hozni be, vagy arról egészben avagy részben lemondhatnak:

Az e téreni főntebbiekben kijelölt szerződésbeli kötöttségén kívül, a két államtvényhozásnak egymás irányábani további korlátozottságai nincsenek, mint a melyeket egymás pénzügyi, nemzetgazdászati és politikai érdekeinek kölcsönösen és jó akarattal teendő számbavétele, kimélete és lehetséges kielégítése szab az egyezkedő feleknek. — A kérdés veleje tehát az: hogy a két államterület érdekei a dohányjövédék terén mennyiben találkoznak, mennyiben ellenkeznek s mely mód által lehetne mindkettőnek érdekeit egyenlő arányban s lehető legnagyobb mértékben előmozdítani.

Mindkét állam érdeke találkozik abban, hogy deficitben

szenvadó budgeteik ezen államjövédelmet, mely idáig a dohányjövédék útján befolyt, nem nélkülözhetik.

Találkozik továbbá abban, hogy mindkét államterületnek valamennyi tekintélyes bevételt nyújtó adóalapja, már annyira el van terhelve, hogy a dohányczimén befolyó jövédelmről csak tetemes részben is annyival inkább egészen lemondani és az innen eredendő hiányt a többi adónemek után osztani szét, nem látszik sem lehetségesnek sem az adózókra nézve megnyugtatónak.

Találkozik e szerint abban, hogy mindkét területen szükséges a dohány után annyi államjövédelmet hozni be, mennyit a népesség vagyoni erejéhez mérve s az elfogyasztott dohány élvezhetőségének fokához arányosítva, tisztességesen kivánni lehet.

De nem mindenben egyezők a két állam érdekei, a dohányadó behajtásának módjára s annak eredményeire nézve.

Szükségesnek véljük a két állam érdekeit e téren egymással szembe állítani.

Ausztriában a dohányegyedáruság nem politikai kérdés. Oly régi és annyira megszokott dolog már ez ott, hogy a társadalmat kevésbé foglalkoztatja. Ennek a megszokáson kívül mélyebb alapja is van. Az nevezetesen:

Mert Ausztriában a dohányügy mint nemzetgazdászati kérdés alsóbb rendű jelentőséggel bír. Ugyanis, mint gyáripari és kereskedelmi cikk, nagy tőkét és jelentékeny értelmi és kéz-erőket képes volna mozgalmi körébe vonni és ez uton a magánipar terén élénk és hasznos tevékenységet fejteni ki: de miután a monopolium több mint egy század ótai szakadatlan fenállása az elméket oda szoktatta, hogy a dohányipart úgy tekintsék, mint mely a magán vállalkozásra nézve nem létezik, a gyáripar és kereskedés terén küzdő tevékenység figyelmét arra nem is igen fordítja, annyivalinkább nem, mert van elég más csatorna melyen tőkét és erejét gyümölcsözően foglalkoztassa.

Mert továbbá Ausztriában a dohánytermelés kérdése a mezőgazdászban nagy érdekekkel nem bír. Nagyobb részében t. i.

az örökös tartományoknak sikerrel nem is igen, szemben más gazdasági cikkekkel pedig előnyösen nem természetű a dohány. Ausztria egészben véve nyers gazdasági terményeit nem csak minden évben elfogyasztja, de jelentékeny bevételre is szorul. Azért terményeit mindenkor eladhatja a földmives. Errenézve tehát mindegy akár dohányból akár más gazdasági cikkből lásson pénzt. Ha jelentékeny dohányművelés léteznék Ausztria nagyobb részén: azon pénzt, mi most dohányért vitetik kifelé, azon földtermékekért kellene kiadni, melyeknek helyét a dohány elfoglalta. Az pedig teljesen mindegy akár dohányért akár más nyers terményért megy ki az ország pénze.

Ez okból Ausztriának nem áll érdekében birodalma nagyobb részén még állampénztári áldozat árán is meghonosítani és kifejleszteni a belföldi dohányművelést. Ugyan ez okból a kormány annak kissé terjedelmesebb tért t. i. 6200 hóldat, csupán az eziparra alkalmas és rászorult Gallicziában és a portubákra kiválóan alkalmas különlegességet termő dél Tyrolnak, mintegy 500 hóldnyi téreckséjén engedett.

Ide járul az, hogy a nevezett két vidék kivételével általában ellévén tiltva a termelés; az engedélyezettek ellenében, nem állhat elő a többiek alapos vagy alaptalan irigysége és ellen-szenve.

A termelés, gyártás és kereskedelem érdekei tehát élénken nem érintetnek a dohánykérdés által. Ha türethetően kielégítettik a fogyasztók ízlése és erszényök tulságosan igénybe nem vétetik; az egész ügy jóformán megoldva van.

Ausztriában mindezekenél fogva, alig egyéb mint egyszerű pénzügyi kérdés a dohányjövedék, melynek nincs más célja, mint minél nagyobb jövedelmet, minél könnyebb és biztosabb módon hozni be az állam pénztárába.

Ezen célnak ottan kérdésesen felül legjobban megfelel a dohányjövedéknek államegyedárruság utjáni kezelése.

Mivel a beltermelés szűk térekre van szorítva, csak ezeken és a határszéleken szükség a csempészkedés ellen örködni.

A határszéleken a nélkül is vannak közös örök, kik az osztrák államcsoportozat külön budgetjét nem terhelik. A hol beltermelés nincs, ott a dugárruságnak sem helye sem tárgya. ott a csempészet az államjövedelmet kevésbé csönkíthatja, a polgároknak a birodalom belsejében visszaélésekre kevés alkalmat nyújt, őket törvényszegésekre nem csábítja, a kormányt az egész birodalomra kiterjeszkedő örökös szaglározás, ellenőrzés és házkutatásokig menő üldözések, zaklatások és büntetésekre nem kényszeríti, a polgárokat pedig a mindezekkel együtt járó kedvetlenségek, sokszoros és alapnélküli méltatlan bosszantásoknak ki nem teszi.

A csempészetnek a beltermelés korlátozottságától feltételezett ezen korlátozottsága eredményezi, hogy míg Magyarországon 14 $\frac{1}{2}$ millió népesség mellett, csak mintegy 9 millió, addig Ausztriában mintegy 19 $\frac{1}{2}$ millió népesség mellett mintegy 23 millió körüli tiszta jövedelmet hoz be a monopolium. És pedig azt behozza minden különös kivetés, felszólamlás végrehajtás és bevehetetlenségi hátralékok nélkül, magától az élvezőtől annak fogyasztásához és tetszéséhez képest s magának a fogyasztásnak alkalmával.

A monopolium mellett tehát könnyű sorsa van Ausztria népei erkölcsiségének és kormányának, igen szép, könnyű és biztos, a mellett a fogyasztás terjedésével együtt terjeszkedő, s dohányárak módosításával a körülményekhez képest könnyen emelhető vagy szállítható jövedelme az állam pénztárának.

Nálunk igen sok részben ellenkezőleg áll a dolog.

Itt a dohány-monopolium igen éles politikai kérdés. Alig van politikai program, melyben az nevezetes szerepet ne foglaljon. És ez igen is természetes. Mert nálunk a dohánytermelés igen nagy fontosságú nemzetgazdászati érdekét is foglal magában. Fentebb bőven kifejtettük, miszerint egyhangú földmivelésünk körében szükséges behozni minden oly változatosságot, melyre talaj és égalji, — a mellett kézerői viszonyaink alkalmat nyújtanak. Majdnem összes kivitelünk nyers terményekből állván,

mellőzhetlen szükség minél többféle cikket, s ezek között oly dohányt előállítani, mely belső értéke- és külső minőségénél fogva minden időben képes és kelendő kiviteli tárgyat képezze külkereskedésünknek. Mi tehát útalva vagyunk, még állami áldozattal is, a lehető legmagasabb fokozatra fölemelni a dohány-culturát.

E kifejlesztésnek leghatályosabb eszközlője a belkereskedés és gyártás, melyeknek magában véve is nagyszerű nemzetgazdászati értéke, a termelésre jótékony visszahatása által, jelentékenyen emelkedik.

Nálunk, a Karpátok közvetlen magas vidékét kivéve, majd mindenütt haszonnal természetű, vagy legalább megterem a dohány. Itt tehát az egész ország majd mindegyik lakosa jogosan lát méltánytalanságot abban, ha részére termelési engedély nem adatik, s azon vidékek, melyek a termelésből kizárják, méltán, mint a kormány által különösen kegyeltek részére nyújtott kedvezést, tekinthetik a termelők részére adott engedélyeket.

Továbbá nálunk nagy terjedelmű téreken s az ország igen különböző vidékein nagy mértékben természetűen a dohány: a csempészet törvényellenes üzérkedéseinek az egész ország mindenfelé nyitva áll. — Mindenütt és mindenkor jelen van a kísértet. Ennek ellentállani igen nehéz. Ez ellen a törvény iránti tiszteletre hivatkozni hiu dolog. Hiu, a világ legtörvénytisztelőbb nemzeténél, az angolnál is. Tudjuk, hogy a királynő pipájában (így nevezik a csempészett és elfogott dohány megégetésére, a dockokban használt tűzhelyet) mennyi csempészett dohány szokott megégettetni. Pedig ott beltermelés nincs. Messziről kell szállítani tengeren. Mennyivel sikeretlenebb nálunk a törvényre hivatkozás, hol a monopolumhoz annyi keserű emlék és dolog van tapadva. — Nálunk tehát a kormány kénytelen az ország minden részeire kiterjesztett hálózatát alkalmazni az óvó, üldöző és torló rendszabályoknak, ha az állam jövedelmét fölötte megcsonkíttatni nem akarja. Ez kellemetlen és költséges az államra, keserves a közönségre. A mellett a belörködés nem az

osztrák részekkel közös financiának terhe, de különösen hazánké. Kivánatos eredményre még sem vezet. Ha lépést tartana nálunk a monopolum jövedelme az osztrák részivel a népesség arányában, bekellene hoznia 17 milliót. Azonban behoz csak kilenczet. Ez aránytalan különbség oka nem lehet más, mint a belcsempészet. Mert mi pipás nemzet vagyunk. Bizonyára nem fogyasztunk kevesebb dohányt, mint az osztrák népek. Arra nézve, hogy mily mértékű lehet ezen a beltermeléssel együtt terjeszkedő belcsempészet: ide igtatunk egy táblázatot, mely kitünteti, hogy 1863—1867 évek alatt hány mázsa dohányt adtak el a természető kerületben székelő dohányeladási hivatalok mártius, április, május, június, július és augustus havakból álló félévek-, és mennyit a többi hónapokból álló félévek alatt. Tudniillik:

		eladott	
		mártius—augustusban	september—februárban
1863-dik évben	19287 mázsa		10964 mázsa
1864-dik	„ 23717 „		10448 „
1865-dik	„ 11282 „		6192 „
1866-dik	„ 9381 „		5247 „
1867-dik	„ 11678 „		4998 „
Összesen: 75345 mázsa			37849 mázsa.

E táblázat azt mutatja, hogy azon félév alatt, melyben a már fogyasztható nyers dohány a termelők kezén áll, t. i. szeptembertől február végeig alig árusítatik el a dohánykezelőség által felényi dohány, mint azon másik félév alatt, t. i. mártiustól augustus végéig, mikor már a tavali termés beváltatott, az új pedig még beszáradva nincs. Látni való, hogy ezen kevesebbet a fogyasztóknak a csempészet szolgáltatta. Itt pedig leginkább csak azon kisebb részletekről lehet szó, melyekkel az illetők rövid időre terjedő szükségleteiket fedezték. A jobb módúak ellenben, kik egész évi szükségleteikről szoktak csempészet útján gondoskodni, még ezen táblázaton felül maradtak. A nevezett táblázatból következtetni lehet, hogy ha egész éven át csak

oly mértékben fogyasztatnék a Regie dohányja, mint mártius—augustusban: az évi bevétel milliómokkal szaporodnék. De ugyan a fentebbi táblából azt is kiolvashatni, miszerint mondani könnyű, hogy szigorú üldözés és büntetések által kell is, lehet is, meggátolni a csempészetet, de a kívánt eredményt elérni alig lehet. Imé 1863—1866-dik év alatt a Schmerling kormány katonai behajtásra fektetett és haditörvényszékek által védett, vasvesszejű pénzügyi uralkodása, nem volt bénítva semmiféle a nép érzékenykedése iránti tekintet által, a Regie szigorú rendszabályainak keresztülvitelében. Alkalmazta is azokat teljes szigorral. Még sem bírta meggátolni a csempészetet. Épen így nem bírt azzal a Bach kormány összes gépezete. Sőt nem bírt azzal a francia kormány sem. Pedig ott a monopolium véd- és torló szabályai s eszközei a francia ész leleményességének netovábbját tüntetik föl. Míg az emberek emberek lesznek, nem bír azzal semmi hatalom. Annál inkább nem, minél terjedtebb a beltermelés és minél olcsóbbak a Regie beváltási-, ellenben minél drágábbak eladási árai és minél kevésbé kerestetik és talál-tatik el a fogyasztó közönség izlése.

Ily körülmények közt igen erős a csáb, minden időben és mindenütt az egész hazában ólálkodik a kísértet. Az üdvözítő emberi természetünk gyöngeségeinek mély ismeretében tanítá híveit imádkozni a bünbeesés ellen ilyképen: „Uram ne vigy a kísértetbe.“

Ellenkezőleg tehát az osztrák viszonyokkal, a monopolium mellett nehéz és balsorsa van népeink erkölcsi helyzetének az örökös kísértet között, terhes állása kormányunknak a nép érzékenykedéseivel szemben, és még is megrövidített finanziaja.

Ausztriának finanziaérdeke, hogy továbbra is oly olcsón kapja, mint eddig a magyar dohányt. Mert ha drágábban kellene azt fizetnie: jövedelme csonkúlna. Mit magasabb eladási árakkal hozni vissza: saját köznépeinek anyagi helyzete nem könnyen engedné. Nekünk ellenben érdekünkben áll, a jobb minőségű leveleket magasb árakon fizetni, hogy a dugáruságot is

gyengítsük, alászállott művelésünknek is ösztönt adjunk az emelkedésre. Ausztriának érdeke ellen van olcsóbb eladási árakat szabni a közönséges dohányra, nekünk ellenben úgy alsóbb osztályú népességünk szegénysége és kivált télen át keresetnélküli nyomorgása miatt, mint azért is, hogy a csempészet ingerét kisebbítsük, kötelességünk jobb és mégis olcsóbb dohánynyal látni el a fogyasztó közönséget.

Valljon a két állam ezen ellentétes érdekei kiegyenlíthetők lesznek-e a monopolum mellett? vajjon lehet-e reményleni, hogy az osztrák kormány meghozza ezen áldozatot, melyet a magyar dohány culturának felvirágoztatása és a bel csempészet meggátlása végett a jelzett két irányban multhatatlanul hozni kell?

Nem akarunk következtetést vonni a múltból. Mert hisz akkor absolut hatalommal intézte az osztrák kormány összes finanziait. Nem akarjuk feltenni, hogy egy szabad nép parlamentar kormánya, ugyanazon rövidlátó pénzügyi politika ösvényén járjon, melyet előtte a régi pénzügyi kormány simára tapodott. De még is szükség jelezni a multat, hogy a jövőnek bár mely iránya meg ne lépjen bennünket. Az absolut kormány úgy tekintette pénzügyünket, mint sajátját, s vak elfogultságában nem is hitte lehetőknek, hogy pénzügyünk a lajtántúlitól elválasztassék. Még is inkább nagy mennyiségben vett olcsó török skart vagy kihányás dohányt sem, mint a finom magyar kerti levelek nagyobb mennyiség és magasbb minőségben előállítását és a csempészet előli megvédelmezését, a termelőknek nyújtott jutalmazó árakkal eszközölte volna? Valljon a külön vált osztrák finanzia, évi bevételének rovására, lessz-e hajlandó fölemelni az árakat? Avagy ha már csakugyan multhatatlan lenne fölemelni az árakat, a földművelésnek nyújtandó ezen kedvezményt, nem saját agriculturájának fogja-e nyújtani? Valljon az osztrák tartományok különböző részein tett dohánytermelési kísérletek, nem arra czélzott előkészületek valának-e, hogy ott benn kiterjesztessék a dohány művelés? A szakférfiak félnek ugyan a beltermelés ter-

jeszkedésével együtt járó csempészettől De azt is tudják, hogy a legkisebb koronaországra szorított és így jól ellenőrizhető termeléssel fedezhetik közönséges dohány szükségleteiket. Valljon nem kell-e készen állanunk arra, hogy a magyar dohány levelek árának emelkedésével, lépést tartand az osztrák vásárlások kevesbedése?

Az eddigi pénzügyi egyezmény szerint Austria tetszése szerint határozza meg azon hóld számot, melyet részére a magyar kezeléség beültetetténi tartozik. Dohány termelésünk mennyisége tehát teljesen az osztrák pénzügyi kormány jóakarátától függ. S valljon lehet-e reményleni, hogy az egyedáruságra nézve elfogadjon az osztrák kormány oly szerződést, mely őt például a mostani holdak számának állandó fentartására és azok terméseinek okvetetetlen átvételére kötelezze? Avagy nem okkal lehet-e tartani attól, hogy évről évre kevesbedni fog az osztrák Regie részére beültetendő holdak száma? Nem kötelessége-e a hazafiui lélek által vezérlett pénzügyi politikának kérdésbe tenni: hogy mi fog történni dohány termelésünkkel, az osztrák vásárlások csökkenése, vagy épen kimaradása esetén? Valljon a legalantabb művelési fokon álló dohány termelésünkkel kilábolhatunk-e a külföldi világ-piaczokra akkor, midőn talán Ausztria vagy maga termel, vagy külföldi vásárlásaival, az ottani közönséges surrogát dohány művelésnek nagyobb lendületet adott, és ellenünkbe versenyzőket állított.

Valjon ily eshetőségekkel szemben, nem kötelessége-e törvényhozásunknak mielőbb oda emelni dohányculturánkat, hogy termékeink kiválósága által az osztrák vevőt is lekötélhezessük, a világ vásárok verseny-piaczán is sükerrel megküzdhezessünk.

Ezen kérdéshez válhatatlanul csatlakozik azon további kérdés: „lehetséges-e monopolium mellett a culturának ily fokra fölemelése?”

Kötelességünk véleményünket e tekintetben is teljes őszinteséggel nyilvánítani.

Nem mernők kétségbe vonni, hogy egy monopolium által

védett, de helyes alapokra jól berendezett, fejétől utósó ízéig jó akarattal és szakismeret s értelemmel, böles szigorral, de feddhetetlen becsületességgel vezérlett Regie képes ne lenne hatalmasan előbbre vezetni dohány iparunkat. Példa rá Francziország. De azt határozottan állíthatjuk, hogy monopolium mellett külföldi eladásra oly dohányt, mi a világ-vásárok rendes — t. i. amerikai háborúk által meg nem zavart — forgalmi viszonyai között, a kivitelnek állandó és bizonyos tárgyát tenné, nagy mennyiségben előállítani nem lehet. Erre is példa Francziország.

A külföldre kivitel bemálházási-, biztosítási-, fuvar- és vám költségeit, csak magasabb minőségű s már kiképzett dohány bírja meg. Kiforralás előtt a dohány olyan, mint a levágott fű, mely minden romlásnak alá van vetve. Kiforralatlan dohányt külföldre vinni majdnem lehetetlen. A kiforralásnak pedig a dohány különféle céljaihoz képest külön módjai vannak. Például a burnótnak való kövér dohányt rendesen ősszel kell máglákba rakni, s nagy hőségbe hozni, hogy egészen megbaránuljon, majdnem megszenesedjék, a könnyű sárga, vagy lángpiros pipadohányokat a felhevüléstől teljesen meg kell ótalmazni, hogy meg ne savanyodjanak, világos színüket, édes íz- és illatjukat el ne veszítsék. Ezeknek czélszerű kiforralása tehát csak az állókon egymásmellé tömegelten függő állapotban történhetik. Végre a szivardohányt egészen czélszerűen csak tavasszal lehet forralási bányákba rakni, midőn már minden felesleges nedvüket kigőzölögték. Ezen minőségdús, szivóslevelek még akkor is fölhevülnek, s e processuban kapják meg kívánt színöket s tartják meg annyira szükséges szivóosságukat. Míg ha ezeket ősszel vagy télen, míg sok bennök a nedvesség, forralási máglákba rakjuk, erősen fölhevülnek, sok nedvet izzadnak ki és gondatlan kezelés, azaz nagy forróságban mozdítatlanul hagyás mellett elégnék, de ha gondos kezelés alá vétetnek, és a kívánt hőfokra jutás után azonnal szétrakatnak is, a magokból kifejtett felesleges nedvességben sejtszövetjeik ellazulnak s szivóosságai-

kat e miatt annyira elvesztik, hogy a szivarokról száraz állapotban rendszerint leporlanak. Már a legnagyobb gonddal kiszárított dohány is elveszti értékének főrészt, ha a forralás processusain nem a szükséges módokon mehet keresztül.

Ugyde az egyedáruság jövedelmét saját eladásainak magas áraiban találván fel, kénytelen azt a csempészet üzérkedései ellen védelmezni. A csempészet annál kiterjedtebb, minél tovább mozoghat az ültetvényes terménye között. Ösztönszerűleg is kénytelenségből oda van az egyedáruság utalva, hogy a kivitelre termelést lehetőségig korlátozza, nehezítse, az emberek kedvét attól elvegye, a termelt mennyiség kéz alatti eladhatását minél inkább lehetlenítse, ez okból a termést mielőbb beraktározta, bemálháztassa, a betározott dohányhoz saját közegeinek hozzájárulása nélkül, a tulajdonost ne is bocsássa, a dohánynak mindennemű tova szállíttatását pénzügyőreivel kísértesse. Ennyi akadály és költséges ellenőrzés mellett, — mi sokszor a sekaturáig terjed, — elmegy a kedve bárkinek is a gondos kezeléstől. De a kiforralás czélszerű vezetése meg épen lehetlenné is válik. Ezekhez járul, hogy a kivitelre termelő köteles dohánytermésének nemcsak javát, de a beszállítási és vám költségeket is alig megbíró rosszát is vagy kivinni, vagy megégetni. Mert azt, hogy a kiviteli dohány salakját — mint némelyek gondolják — az állam vegye át, és saját fogyasztóit drága pénzen azzal traktálja, sem a fogyasztók, sem a Regie számára termelők iránti tekintet meg nem engedi. Hogyan lehetne összeegyeztetni a monopolium érdekeit a kivitelre termelés számára szükséges szabadsággal, annak útját és módját mi részünkről kigondolni nem bírtuk. Úgy, hogy azon következtetés kényszerűsége előtt kell meghajólnunk: „mí szerint ha állandó és biztos kivitelt akarunk dohányunknak szerezni a világpiaczokra, akkor a termelést, kereskedést és gyártást, szabaddá kell tenni; ha pedig finanziaális tekintetből a monopoliumot a status fenntartani kénytelen, akkor a világverseny piaczokra teendő nagyobbserű, biztos és állandó kivitelnek még csak reményéről is le kell mondani.“ És a midőn ily vékony

kilátással birhatunk a kivitel tekintetében, kérdés, menekülhetünk-e azon számtalan bajoktól, melyek az egyedárusággal egybekapcsolvák.

Nem akarjuk gondolni sem, hogy az egyedáruságnak eddigi rendszere fenhagyassék. Mert törvényhozásunk bölcseségéről és kormányunk jó akaratáról föl nem tehetjük, miszerint csak egyetlenegy további évig is engedjen élni oly intézetet, mely a multban honunkat illetőleg, ugy a józan nemzet gazdasági elvekkel, mint magának az egyedáruságnak is céljával ellentétben állott és a melyhez az engedélyek és előlegek kiosztásánál s a beváltásoknál oly számtalan visszaélés volt kapcsolva és mely egyetemes rendszerének összehatásai által dohánycultúránkat oda sülyesztette, hol jelenben tespedez.

Hanem azt tesszük fel, hogy ugy a magyar mint osztrák törvényhozás és kormány, kölcsönös jó akaratú és közegyetértéssel oly rendszerét kívánják létesíteni az egyedárusági kezelésnek, mely az eddigi tapasztalatok nyomán lehetőségig kikerekszen minden visszaélést és magában foglalja mindazon előnyt, mit ahoz kötni lehet. — De aggódó lelkünk nem bir szabadulni e kérdéstől, valljon lesz-e képes a kormány azt végrehajtásban ugy valósítani, mint a törvény által czéloztatott, lesz-e képes megtisztítani azt azon mótelyektől, melyek eddig rothadásba hozták, találánd-e elég szakértelemmel feddhetetlen beesületességgel, erélylyel és hazafisággal bíró egyént, ily órási vállalatnak oly módon keresztülviteléhez, hogy a corruptio ne térhessen hozzá, sem a termelés, sem a beváltás, sem a felgyártás és elárusítás körében, egyszersmind pedig a culturát is emelje, nemesítse, végre a fogyasztó közönség jogos kívánatait is kielégítse.

És főleg képes leend-e a törvényhozás és kormány föltalálni és sikerrel fogantatba venni azon eszközöket, melyek a fogyasztás körébeni csempészetet lehetetlenítsék, vagy legalább eltűrhető legkisebb mértékre szorítsák?

Különösen lesz-e képes a törvény megszabadítani a nemzet

egyetemét azon általános érzület és felfogás veszélyeitől, melyekben él talán a nép jóval nagyobb része jelenleg? Ugyanis a fogyasztás körében most annyira általános a törvénysértés, hogy a közhangulat azt annak nem is tartja. Megcsalni a trafikot, barátság, ajándék sőt pénzért közvetlenül a termelőtől szerezni dohányt, még most is, midőn az 1868. XIV. t. cikk védelme alá helyeztetett a dohányjövedék, nem is tartatik törvényszegésnek. Hányadik azon kivétel, kinek eszébe jut, miszerint az, ki nem trafikdohányt élvez, az állampénztárát jogtalanul csonkítja meg és törvénytelenül juttatja magát előnybe, azon polgártársai fölött, kik a dohányzás czimén az állam fentartásához erejökhez mértten járulnak? Nyilvános vásárokon is hányszor árultatik és pedig büntetlenül a nyers dohány? A közönség pártolja és veszi. A helyhatóságok gátlólag közbe nem lépnek, a pénzügyőrök alig mutatkoznak.

Ha arról kellene meggyőződnie a törvényhozásnak miszerint a nemzet ellenszenve oly általános és oly mélyen gyökerező az egyedáruság ellen, miként a népnek az elleni érzületét még annak bizonyos tudomása sem fogná kiengesztelni, hogy annak az állam által nem nélkülözhető tiszta jövedelmét más uton behozni lehetetlen: akkor elodázhatatlanul szükséges leend a legkomolyabban megfontolni azon kérdést is, valljon az egyedáruság elleni általános ellenszenvből eredett törvény iránti tiszteletlenség megmarad-e csupán a dohányfogyasztás körében? Valljon nem kapnak-e az adózók és pedig ragályos kedvet, átvinni azt minden oly törvényes intézkedés ellenében, mely érdekeik vagy élvezeteikre nézve megszorítást tartalmaz? Bizonyára nem csupán az évi budgetnek számadásai száraz szempontjából, de a napi szükség fináncziáján túl emelkedő állambölcsészet alapjaira fektetett pénzügyi politika magaslatáról szükséges eldönteni azon kérdést: szabad-e, lehet-e föntartanunk oly intézményt melyet földmívelési és nemzet-gazdászati viszonyainkkal kiegyeztetni majd nem lehetetlen, melyhez oly számtalan és alig eltávolítható visszaélés van tapadva és mely végre a nem-

zetnek majdnem kiólthatatlan ellenszenvével találkozáván, védelmet a közérzületben nem talál, ellenben mindenütt és mindig jelenlevő kísértéseivel népeinket kihágásokra csábitja és a törvény iránti tiszteletlenségre szoktatja, a kormányt a csempészet elleni folytonos éber őrködés, kutatás, üldözés és megtorlásokból álló elég sikerre még is alig számítható, a mellett költséges sisyphusi kiadásra kárhóztatja?

Nem kételkedünk, hogy a tehertől örömet menekednék kormányunk, sőt azt sem vonjuk kétségbe, hogy az osztrák kormány sem igen fogná ellenezni az egyedáruság eltörlését, mihelyest fölaltatnék azon mód mely az állam háztartásban innen származó hiányt képes legyen biztosan és bizonyosan a dohányfogyasztás után a nélkül helyre pótolni, hogy egyéb adó alapokat kelljen venni igénybe.

Nem kétkedünk e fölött azért, mivel ámbár az osztrák oldalon több előnye és kevesebb árnyóoldalai vannak az egyedáruságnak: mégis nevezetes haladás lenne nemzetgazdászati téren, ha tőle szabadulni, az államot egy oly nehéz és legjobb esetben is a gyanusítások ellen soha meg nem óvható költséges üzlettől megmenteni, a dohányipar mezején kifejlő tevékenységet a magán tőke értelem és szorgalomnak átengedni lehetne. De jól látjuk, hogy az 1867. XII. t. cz. 63. §-sa és az arra fektetett 1867. XVI. t. cikkelyben szentesített kereskedelmi szerződés XI-dik cikkéhez ragaszkodván az osztrák állam csupán oly törvénybe fogna megnyugodni, mely a monopoliumnak ot-tani mintegy 23 millió évi tiszta jövedelmét legalább érzékenyen nem apasztaná.

E pénzügyi szempont saját budgetünkben is nagy nyomatéku. Mert az egyedáruság nálunk 9 millió oly tiszta jövedelmet számít, melyet az állam semmi szín alatt nem nélkülözhet. Sőt saját államférfiaink is, kik e téren saját utján vagy politikai programokban nyilatkoztak, jobbára nem támadták meg a dohány fogyasztási adó jogosultságát. Érezték, hogy midőn a pálinka- bor- ser- és cukor, sőt a hús, főleg a só fogyasztása

utáni adót, az állam nem nélkülözheti, akkor a dohányélvezetnek, mint nem életfentartási, de bár megszokás miatt valódi ugyan, még is inkább luxusbeli szükségletnek adómentessé tételét kívánni nem lenne sem pénzügyileg tudomásyszerű, sem politikailag helyes. A vitások iránya általában oda özpontosúl, hogy mivel az egyedáruság eredeténél fogva is gyűlöletes eszközeiben megszorító, kutatásai- és zaklatásaiban bosszantó, a földmivelés- és nemzetgazdászatra káros, — gyártmányaiban ki nem elégitó: a dohányfogyasztás utáni ama jövedelmet más út és módon kell behozni. E czélból ajánlanak dohányzási adót, termelési adót a kereskedelemre, gyártásra és a gyártmányok elárulgatására kivetendő adókat.

Feladatunk körébe tartozónak véljük e kérdést legalább fővonásaiban tárgyalni.

Mi részint más nemzetek tapasztalatai, részint saját viszonyaink figyelmes megbirálása után azon meggyőződésre jutottunk, hogy a monopolium által elérhető biztos, bizonyos, minden különös kivetés felszólamlás és végrehajtás nélkül befolyó semmi hátralék által nem zavart, épen az élvezőtől annak kedve és akarata szerinti mértékben, nem előre, de a fogyasztás idején behozható, a mellett nagyon rugalmas természetű, könnyen szállítható vagy emelhető s a fogyasztás terjedésével s a nép jólléte emelkedésével együtt önkényt és magától emelkedő jövedelmet, — a dohányfogyasztás czimén, de másmódon hozni beszerfölyött nehéz, — dohányzási egyenesadó útján pedig lehetetlen. Mert ha dohányfogyasztási adó: akkor azt, ki nem tubákol, nem szivarozik, nem pipázik és nem bagózik, tehát ezen magasztos élvezetekben nem részesül, megadóztatni nem lehet; hacsak büntetésül nem kívánja a status, rároni ez adót, a miért kivonja magát, a közteher viselésnek ezen neme alól. — Immár, hogy lehet összezeirni a dohányzókat, ha önként bevallani nem akarják dohányzó minőségüket? Rábizonyítják az illetőre, hogy dohányzik? miként? vagy ráfogják? s őt kötelezik az ellenkező bizonyítására? Három pajtás kölcsönösen kimossa egymást. Bizo-

nyára nem fogná tenni mindenki. De vajmi nagy lenne azok száma, kik ezt csak átöltöztetett monopoliumnak tekintenék s nem tartanák lelkiismeretlenségnek kijátszani az adó e nemét. Az ilyeket üldözni kellene s ha rajta kapnák a dohányzáson, megfizettetni, sőt meg is büntetni.

De hogy? mi úton üldözni? ki leskelődjék a dohányzók után? s hogy járjon végére, valljon az nincs-e beirva dohányzási adó alá, s jogosítlanul élvezi-e a világ múlandó füstjét? Vagy talán minden adózónak dohányélvezési kártyát kellene magával hordozni, mint valami boldog Bach-korszakbeli „Waffenpasst“? Valljon megmenekülne-e az állam a szaglások használatától, az üldözések, a bosszantásoktól és a corruptióktól? S mindennek daczára mi lenne a pénzügyi eredmény?

A magyar birodalom népessége mintegy 14 és fél millió lakos. Statistikai megközelítő számítások szerint föl lehetne venni, hogy a népességnek 27 és fél százaléka, tehát 3,987,500 férfi felül van a 20 éven. Azonban ebből sok nem dohányzik. De sok meg 20 éven alul is. Tapasztalás szerint csak minden öt-hatodik férfi nem dohányzik. Tehát ama szám öt hatodrésztét, a 20 éven aluliak hozzászámításával fölvehetjük alapúl, s így keresztszámban gondolhatunk 3,300,000 dohányzó egyént.

A dohánygyedárúságnak mostani mintegy 9,000,000 forint jövedelme 3,300,000 egyén között egyformán felosztva, minden egyesre jutna 2 frt 73 kr. Ez egyszerűen véve papirosan nem lenne sok. De a gyakorlatban a szegény néposztályra túlságosan terhessé válnék, és tetemes rész bevehetetlen is lenne. Ki jártas az adóbefolyás történetében, jól tudja, hogy a 84 kr. és 1 fort 69 krnyi személyes kereseti adóval megterhelt cselédek és napszámosoknak eme még kisebb adójából mennyi kint marad bevehetetlenül, s az állandó lakással nem bíró cselédnépség adójának behajkurálása mennyi idejébe, fáradságába, költségébe kerül az adóhivatalok és köztörvényhatóságoknak, tehát az államnak. Mily mértékben szaporodnék meg a dohányadó mezején a bevehetetlenségek, elengedési tárgyalások és a gyűlöletes

executiók száma? De meg szegény és gazdag között épen a teher ez egyenlősége lenne kiáltóan igazságtalan. Ennek kikerülése céljából osztályokat kellene felállítani. Mi alapokon, mi megközelíthető igazsággal? mi reményével a dohányzók abbéli megnyugvásának? Minél magasabb osztály adótételek állíttatnának fel, annál több lenne a nem-pipázók, továbbá az osztály elleni reclamálók száma. Csupán a jövedelmi adók kiszabása elleni reclamatiók, tapasztaljuk, mennyi munkát s költséget okoznak az államnak. A dohányadó tételei nagyobb része bizonyosan a felszólamlási bizottságok elébe kerülne. Ezeknek permanenseknek kellene lenni egész éven át, még is alig végezhetnék el a kiszabást, igazítást vagy elengedést. Hozzávetőleg sem lehetne az összeget eltalálni, mennyibe kerülne ily adónak kezelése. — A mellett faggatás arra nézve, hogy ki, melyik jövedelmi állás és így a dohányadó melyik kategóriájába tartozik. — Igen féltő, hogy ily adó-nem útján a dohányzók között rendkívüli halandóság állana be, s néhány év alatt elfogyna azok száma.

Ide csatlakozik még azon meg nem fejthető kérdés is, hogy az országban megforduló idegeneket lehetne-e és mi összegig ez úton a dohányfogyasztási adóba részeltetni?

Az osztrák örökstartományok kivételével, hol e téren 1758—1764-ik évek alatt sikertelen kísérlet tétetett, nem is tudunk egyetlen államot is, hol a dohányfogyasztási adónak e nemét megkísérteni merték volna.

A dohánytermelésre vetendő adó, természettel összekötésben, minden külföldről behozandó úgy nyers, mint gyártott dohányra vetendő oly vámmal, mely egyrészen túlságos magasságánál fogva a csempészetre ellenállhatatlan ösztönt ne szolgáltasson, másrészt az adóval terhelt belföldi termést és gyártást, alacsonyágánál fogva elborítván, el ne fojtsa, sőt helyes mértékével azt erőfeszítésre és szükséges versenyre sarkalja, már sokkal gyakorlatiabb, a mennyiben a megadóztatás e neme könnyebben és kevesebb költséggel eszközölhető, az ellenőrzés egyszerű és szekaturával nem jár. Azonfelül a dohány-

nak a termelő vagy kereskedő általi tetszés szerinti kezelése, czélszerű forralás általi kiképezése, a bel- és külföldi piacokra való kívánatos elkészítése és feldolgozása teljesen szabaddá tétvén, a kereskedelem és gyártás, az ezekkel együttjáró mindennemű forgalom körében nagy ébredést, mozgást, elevenséget és termékeny tevékenységet hozna maga után. Egyszersmind a termeszto a termelésre vetett adóját is a tole vásárlóktól tartozván visszaszerezni, ösztönözve, sőt kényszerítve lenne dohányt csak arra alkalmas és jól előkészített földbe ültetni, azt jól kezelni és oly tetszetős alakban állítani elő, hogy vásárlóinak ízlését eltalálja, kedvét megnyerje, s versenytársai által túl ne szárnyaltassék. A cultura fölemelésének nálunk ez hatalmas eszközévé válnék, de csak azon esetben, ha ezen adó nem túlságos, nem oly magas, mi az ültetvényesnek a termeléshez kedvét, bátorságát és eszközeit is elvonja. Ha péleául 9 millió adót a termelésre vetnénk ki, mi lenne következése? Körülbelől be volt ültetve az utóbbi év alatt:

saját használatra	244 hold,
a magyar Regie szükségletére	28,185 „
az osztrák Regie szükségletére	48,478 „
kivitelre	13,529 „

Összesen . 90,436 hold,

9 millió frtból egy holdra esnék 99 frt 51 kr.

Látnivaló, hogy ily termelési adó mellett dohányt senki sem ültetne. Ha ellenben mérsékelt adó vettetnék, annyi például, mint a német vámszövetségben, hol 1869-iki évtől kezdve egy porosz holdra hat tallér vettetik, és így egy 1600 □ öles holdra mintegy 20 frt, ezen adó lejobb szállítaná ugyan a termelést, de meg nem szüntetné azt, sőt természetes ösvényére vezetné vissza. Mert a roszt dohányt termő vad rétek és keveset termő sovány földekben múlhatatlanul megszűnnék: ellenben az arra rendelt jót és jól termő térek jó részben megmaradnának, sőt az eddig eltiltott hires dohányt termő helyiségek ismét a sorompóba lépnének. Mindamellert mégis meggondolná mindenki,

hogy ha túltermelés állandó be, hol talál és mi áron vevőt, a holdankint 20 frttal immár drágábbá lett és a Regie előlegei által is többé nem gyámolított terményének. Azért bizonyosan lejjebb szállítaná, még talán a legjobb termelő is eleinte holdjainak számát, s csak azon terekbe ültetne, melyek után finom leveleket ugyan, de gazdag mennyiségben remélhet. Annyival inkább, mert a vám- és kereskedelmi szövetség szerint, ha Magyarországon szabaddá tétetnék a termelés, azzá kellene tétetnie az osztrák államokban is. Ez esetben pedig alaposan föltehetni, hogy ott is sok földműves megkisértené a dohánytermelés mezején szerencséjét. A magyarországi szükséglet az utóbbi adatok szerint tesz körülbelől évenként . . . 220,000 mázsát az osztrák szükséglet magyar dohányból . . . 380,000 „

Összesen . . . 600,000 „

De mivel az egyedárúság megszűntével sem mi, sem az osztrák államok lakói nem lennének kötve a magyar dohányhoz, hanem, habár vám mellett, azt onnan hozhatnánk, a honnan és a melyiket tetszenék: föltehető az is, hogy a fogyasztó közönség, főleg eleinte mohósággal nyúlna a híres külföldi után. Ez is meggondolónvá tenné a termelőket.

Mindez okok folytán alig hihetni, hogy a termelés túlhaladná, kivált eleinte, míg a próbaévek tapasztalatai útba nem igazítanak a termelőket, — nálunk a 60,000 holdat. Ez után bevenne az ország 20 frtjával 1,200,000 frtot.

Itt azonban figyelembe kell hozni, hogy a külföldre kivitt dohány után a termelési adót vissza kell téríteni. Föltéve, hogy egy hold termése az adó és a szabad verseny által sarkalt okoszerű cultura mellett, kiforralt állapotban 10 mázsára menne: minden mázsza dohányt 2 frt termelési adó fogna terhelni. Tehát ugyanennyit kellene visszaadni az államnak minden külföldre szállított mázsza után.

Tegyük fel, hogy kivinnénk az eddigi adatokból ítélve, emelkedett cultura mellett, 100 ezer mázsát. Ezután visszafizetne a

kincstár 200,000 forintot. Maradna tehát a termelési adó 1,000,000 frt.

Mint fentebb feljegyeztük: 1868-ik évben be volt ültetve nálunk 90,436 hold. Tegyük fel, hogy ebből 30,436 holdat az osztrák oldalon ültetnének be. Adjuk ehez a mostani gallicziai és tyroli 6700 hold dohányültetést, és tegyük fel azt is, hogy onnan ki semmi sem vitetnék: Ausztriában behozna a termelési adó 742,720 frtot.

A megadóztatott beltermelést multhatatlanul gyámolítani kellene, a külről behozandó dohányra vetendő vámokkal. De mint már fent érintettük, ezekben oly mértéket kellene tartani, mely ne engedje a beltermelés elnyomását, de ne is lehetetlenítse a külföldiek behozatalát, és így ösztönző s sarkaló eszközül hasson a beltermelés tökélyesítésére.

Hogy helyes arány legyen a bel- és küldohány adója között: a behozott feldolgozatlan dohány mázsájától 20 frt vámot kellene venni. E vám elég magas lenne arra, hogy a megadóztatott beltermelést elfojtani ne engedje, de nem oly nagy, hogy a jobb minőségű dohányokat kirekeszse és a csempészetre nagy praemiumot tűzne ki.

A vámnak eredményét körülbelől következőkben lehetne fölszámítani. Az osztrák-magyar kezelőség 1851—65. év alatt behozott 2,520,000 mázsa külföldi dohányt. Egy év átlagául esik 168,000 mázsa. Ez után lenne a vám évenként 3,360.000 frt. Ebből a dohányügyi egyezményhez képest illetné Magyarországot 27%, vagyis 907.200 frt, Ausztriát 73%, vagyis 2,452,800 frt.

A felvágott, tekercsbe font és kicsumázott dohányok magasabb, — a burnót, főleg szivarok és szivarkák pedig még magasabb vámok alá esnének, Például a pipázó dohányt lehetne 25-től, a burnótot 35-től, a szivart pedig 40 frtől 120 frtig menő fokozati adókkal, értékökhöz képest mázsánként megvámolni. Bajos hozzávetni, mennyi összeg jönne be. Föltehető, hogy a külföldiek, főleg eleinte, míg nálunk a gyártás lábra

nem kapna, nagy mennyiségben hoznának be kivált szivarokat.

Az osztrák magyar kezelőség évenként mintegy 1100—1200 mázsa Havannaszivart szokott elárusítani. Föltehetjük, hogy ez összeg jóval fogna emelkedni, olcsóbb közönséges szivarok még nagyobb mennyiségben jönnének be. Nem vélünk sokat mondani ha a behozandó gyártmányok utáni vámot 1.125,000 frtra becsüljük. Miből Magyarország 27%-ka tenne 303,750 frtot, Ausztria 73%-a tenne 821,250 frtot.

Megadóztatni a belföldi dohánykereskedést, mázsa pénzzel, azaz bizonyos taksát venni minden mázsa eladott dohány után a vevőtől: épen azon pénzügyőri ellenőrzést, zár alá vételt, kísértést, bosszantást és sekaturát vonná maga után, mi az egyedárusággal együtt jár. Kifejtené az eladási adó alóli csempészkedést, főleg a termelési vidékeken eszközlendő apróbb eladásoknál. De miután ezen adó nem lenne igen magas, még sem nyujtana oly ingert a törvény elleni visszaélésre, mint az egyedáruságnál történik.

Ez úton Magyarországon ötszázezer mázsa belföldön eladott dohány után 1.000,000 frt, — Ausztriában ugyanazon arány szerint 371,360 mázsa benttermesztett és eladott dohány után bejönne 742,720 frt.

Lehetne adót vetni a gyártásra és a gyártmányok eladására. És pedig akár azon módon, mi Oroszországban alkalmaztatik, hol a gyártó és kereskedő minden évben 1-től 150 ezüst rubelig fizet a jogért és minden dohány csupán az adóhivatalok által készített s minden egyes gyáros által legalább is 10,000 ezüst rubel értékben veendő bélyegzett tekercsek alatt árultathatik, akár azon módon melyet az észak amerikai szabad államok használnak. Itt minden a ki saját vagy idegen rovásra dohányt gyártani akar, készülékeinek leírása mellett, engedély jegyet vesz a járási tisztviselőtől s ugyan az előtt május első napján összes dohány és segéd készletét eskü alatt bejelenti, minden vételét s eladását elkönyveli s ennek hű másolatát havon-

kint hit alatt beadja, kereskedők pedig vevőiknek nevét és az eladott mennyiséget hit alatt bevallják. — Azonban, hogy bár melyik módnak sikere legyen, ugyanazon ellenőrzési rendszabályokat lenne kénytelen az állam alkalmazni, melyek a monopóliummal együttjárnak.

Ugy az Orosz mint amerikai birodalom nagy büntetéseket szab a visszaélésekre. De Oroszországban oly számosak ezek, hogy e roppant birodalom, alig bír három millió rubelt = 4,860,000 frtot o. ért. behozni.

Ellenkezőleg az amérikai egyesült szabadállamok. Itt a pénzügyi eredmény nagyszerű. Mert ezen adóztatási rendszer már 1867-dik évben 19,500,000 dollárt = 45 millió negyvenötezer oszt. ért. forintot jövedelmezett. A természet egészen szabad, de az engedélytelen gyártásra, hamis bevallásra, meg nem adóztatott eladásra és oly gyártmányok bírására, melyektől az adó megfizetve nincs, elkobzás mellett magas pénz és fogság büntetések vannak szabva. Málházatlanul dohányt eladni nemszabad. Minden dohánygyártmányt be kell mutatni az eladás vagy felhasználás előtt az adófelügyelőnek, ki azt megméri és megbélyegezi. A gyár és raktárakon kivüli minden bélyegzetlen dohány elkoboztatik. A dohánykereskedők és gyárosok, adóik teljesítésére biztosítékot kötelesek letenni. Minden szivarkészítő munkás, akár saját kezére, akár másnak dolgozik, járási ülnökétől engedélytkérni, készítményeinek jegyzékét ugyanannak havonkint hit alatt benyújtani tartozik. A szivarok papircsomagokban vagy ládácskákban, az adófelügyelő által bélyeg alá záratnak. Ki engedély nélkül szivart készít, napjára öt dollárral, a havi jelentés elmulasztásaért száz dollárral, vagy mindkét esetben 30 napra terjedhető fogsággal fenytetik. Az engedélyekért, ellenőrzésért sat. fizetni kell.

Kik azon elfogultságban élnek, hogy dohányfogyasztás címén, az állampénztár, nagy és önként terjeszkedő jövedelmet csupán egyedáruság útján képes behozni, hivatkoznak azon pénzügyi eredménytelenségekre, melyeket a francia dohányjövedék 1790—1810 évek alatt szenvedett, mely időköz alatt az

egyedáruság mellőztetvén, a dohányfogyasztás másképen volt adóztatva, s e példából azt következtetik, hogy csupán a monopoliumban foglaltatik üdvösség.

E vélemény ellenében elég lenne egyszerűen hivatkozni Amerikának példájára, hol szabad termelés mellett, csupán a gyártási és gyártmányelárusítási adó kellően ellenőrizve, oly hirtelen és bámulatosan növekedő eredményeket szült.

Ugyanis ez adók behoztak:

1863-dik évben	3,054,000 dollárt,
1864-dik „	8,342,000 „
1865-dik „	11,085,000 „
1867-dik „	19,500,000 dollárt, tehát öt év alatt az államjövedelem több, mint meghatszorozta magát.

Ez észrevételhez járul, hogy a francia példa igen régi, az amerikai ellenben korunkbeli. Hogy továbbá a francia egyedáruság megszűntte épen oly korszakra esik, midőn a francia állam folytonos politikai és társadalmi rázkódtatások között hánykódott. Nevezetes és figyelembe tartandó jelenség, hogy az amerikai egyesült államok, a déli szakadók ellen diadalmasan megnyert háború után hozták be a dohány megadóztatásának e rendszerét, midőn még a nagy háborúk természetes utófájdalmi mindenütt éreztetnek, midőn még mindig a társadalmi átalakulás és politikai ujjaszervezkedés nehéz munkájával foglalkoznak, s mind ennek daczára nem nyúltak a mindennemű életet zsibbasztó monopoliomhoz; de biztos és erős kézzel a nevezett adó útján képesek a fogyasztástól nagyszerű államjövedelmet hozni be.

Figyelembe hozandó, miszerint ennek lehetsége főként azon nagy változásban gyökerezik, melyen korunkban a dohány fogyasztás módja általmegy. 1790—1810 évek alatt, midőn a francia egyedáruság szünetelt, a dohányélvezőknél főczikk, s az állambevételnél majdnem legjelentékenyebb alap a burnót vala. Azon időben a szivart nem ismerték. Ma már a burnót kimegy a divatból, aránylag kevesen burnótoznak. Ellenben a szivarfogyasztás rendkívül emelkedik. Ez nagy mérvű Amerikában. A

szivarok nagy elterjedtsége fejt meg azon nagy államjövédelmet. A szivarkészítmények jóval értékesebbek, még is kelendők. Az értékesebb tárgyak magasabb adót bírnak el, s az ezekre vetett adók inkább is vannak igazolva, mert a jobb módúak által fizettetnek.

Mai világban jelentékeny dohányfogyasztási adót tisztességes úton csupán azon állam hozhat be, hol a szivarfogyasztás nagy mértékre emelkedett. Itt az valóban luxusadóvá válik, melyet a tehetősebb osztály fizet, míg a közönséges pipadohányok drága megadóztatása igazságtalan, a dohány csekély értékével arányban nem áll és a legszegényebb néptömeget keresetének mértékén túl terheli, még is aránylag csekély jövédelmet hoz.

Igazolásul két hazai példát hozunk fel:

Olynemű burnót, pipadohány és szivarokból, mineműek Magyarország gyáraiban is készülnek, eladatott a magyar korona tartományaiban 1868-dik évben

burnót	2466	mázsa	36	font,
finom pipadohány	6347	„	24	„
közönséges pipadohány	138228	„	—	
különféle szivarok és papírszivarok				
326,741,404 darab	29823	„	40	„

Összesen: 176865 mázsa.

Ez összegből tesz a szivar körülbelöl 16,8%-ot,
 a burnót 1,4⁰/₀-ot,
 a finom pipadohány 3,6⁰/₀-ot,
 a közönséges pipadohány 78,2⁰/₀-ot,
 a finom és közönséges dohány együtt 81,8⁰/₀-kot, a burnót és pipadohányok együtt 83,2⁰/₀-kot.

Már a hivatalos árszabályok szerint az itt számításba vett különmemű dohányok bécsi fontjainak árai a tört krajczárok mellőzésével, következők:

A katonaság és egyéb jogosítottaké 18 kr, 20 kr, 26 kr, 33 kr; a közönséges fogyasztásé 41 kr, 51, 60 kr, 70 kr, 73 kr, 85 kr, 1 ft 08 kr és 1 ft 33 kr. Látni való, hogy ezen árak

elég magasak, mégsem hozott be többet a 138,228 mázsa = 78,2% közönséges pipadohány, mint 5,507,021 ft 37 krt; sőt a finomabb pipadohányok és búrnótoknak is hozzáadásával, ezen 147,041 mázsa 60 font gyártmány, az egésznek 83,2 százaléka együttesen is csak 6,357,544 ft 47 krnyi nyers bevételt eredményezett.

Ellenben a 29,823 mázsa 40 font szivar = 16,8% 7,874,250 ft 36 kr nyers jövedelmet hozott be. Tehát az összegnek 16,8%-a, másfél millióval is többet, mint a többi 83,2%-ot tevő dohány.

De talán csak a nyers bevétel mutat ily aránytalanságot mondhatná valaki. Épen nem. A fentérintett hivatalos árjegyzék szerint bárki utánszámíthatja, hogy a kincstárnak a pesti raktárba számítva, került a 2466 mázsa

36 \bar{x} burnót	60,544 ft. 22 krba,
mit az érette befolyt eladási összeg-	215,061 ft. 24 kr.
ból leszámítva, vólt a jövedelem	154,517 ft. 02 kr.

Átlagul esik mázsánként

a kiállításra	24 ft. 54 kr.
az eladásra	87 ft. 19 kr.
nyereségre	62 ft. 65 kr.

mi a kiállítási összeg 255%-át teszi.

A 6347 m. 24 font finom pipadohány

került	244,898 ft. 49 krba,
a nyers bevétel	635,461 ft. 86 kr.
tiszta jövedelem	390,563 ft. 37 kr.

mázsánként a kiállítás	38 ft. 58 kr.
nyers bevétel	100 ft. 11 kr.

nyereség	61 ft. 53 kr.
--------------------	---------------

a kiállítási ár 159%-a.

A 138,228 mázsa közönséges pipa-

dohány került	2,585,625 ft. 40 krba,
a nyers bevétel	5,507,021 ft. 37 kr.
tiszta jövedelem	2,921,139 ft. 97 kr.

mázsánként a kiállítás	18 ft. 70 kr.
nyers bevétel.	39 ft. 84 kr.
nyereség	21 ft. 14 kr.

a kiállítási ár 113%-ka.

A 29,823 m. 40 font szivar került	3,367,392 ft. 91 krba,
mit levonván a nyers bevételből .	7,874,250 ft. 36 kr,
volt a tiszta nyereség	4,506,857 ft. 45 kr.
egy mázsánál kiállítási átlag . . .	113 ft.
bevételi átlag	264 ft.
tiszta nyereség	151 ft.

a kiállítási ár 131%-ka.

Ime 176,865 mázsa dohány között 29,823 mázsa 40 font szivar jövedelmezett tisztán . . .	4,506,857 ft. 45 krt.
144,575 mázsa 24 font pipadohány . . .	3,367,392 ft. 91 krt.
2466 mázsa 36 font burnót	154,517 ft. 02 krt. —

Itt a másik példa!

A magyarországi gyárak feldolgoztak 1868-dik évben	
	169,134 mázsa belföldi,
	26,899 „ külföldi,

összesen: 196,033 mázsa dohánylevelet.

A belföldi, már kiforralt levelek mázsája került átlagosan 11 ft 82 krba, a külföldieké 48 ft 54 krba.

Előállított ezen mennyiségből 184,567 mázsa gyártmány. E között van:

burnót 2168 mázsa, az egésznek valamivel több, mint 1%-ka, szivar 22,049 mázsa, nem egészen 12%,
finom pipadohány 9042 mázsa, nem épen 5%,
közönséges pipadohány 151,308 mázsa, mintegy 82%.

Ezek előállítási költsége következőleg számított fel:

belföldi anyag	1,999,163 ft.
külföldi „	1,305,677 ft.
gyári kiadások	1,593,829 ft.
árudai kiadások	595,864 ft.

összeg: 5,494,533 ft.

Átlagosan jön egy mázsára 29 ft 71 kr, miből esik:

anyagra	17 ft. 85 kr,
gyártási és igazgatási költségekre	8 ft. 64 kr,
árudai költsége	3 ft. 22 kr.

Azonban a hivatalos kimutatásból, honnan ez adatokat vettük, hiányzik, hogy mibe került külön külön a burnót, a különféle pipadohányok és szivarok anyaga, gyártási és elárúsítási költsége; továbbá a kimutatásban részletesen bentfoglaltatnak ugyan az előállított szivarok, de a burnót és pipadohányok csupán annyiban különböztetnek meg, hogy hány mázsa a finomabb és hány a közönséges. Ezen kimutatásból tehát nem részletezhetjük az 1868-dik évi gyártmányoknak sem kiállítási, sem eladási árait. De megközelítőleg és csekély különbséggel kijön a valódi eredmény, ha az 1868-dik eladási és kiállítási árjegyzék szerint tesszük a kiszámítást. Ennek alapján a 22,049 mázsa szivarnak, mely 14 féle minőségben 238,755,562 darabra oszlik fel

eladási ára	5,563,174 ft.
kiállítási ára.	2.239,828 ft.

tiszta nyeresége: 3,323,346 ft.

mázsánként az átlagos eladási ár	252 ft. 30 kr.
kiállítási ár	101 ft. 58 kr.

nyereség: 150 ft. 72 kr.

9042 mázsa finom pipadohány eladási ára	905,194 ft.
kiállítási ára	348,840 ft.

a nyereség: 556,354 ft.

151,308 mázsa közönséges pipadohány el- adási ára	6,028,110 ft.
Kiállítási költsége	2,829,459 ft.

nyereség: 3,198,651 ft.

2168 mázsa burnót eladási ára	189,027 ft.
kiállítási költsége	53,202 ft.

nyereség: 135,825 ft.

E számokhoz nem kell magyarázat. Ők magok beszélnek. Csupán arra irányozzuk a figyelmet, hogy az 1868-ban eladott 29,823 mázsa oly szivar, minőt saját gyáraink is készítenek, jövedelmezett tisztán 4,506,857 frtot, az 1868-dik évben a magyar gyárakban készített 22,049 mázsa szivar csupán 3,323,346 ft tisztajövedelmet nyújt, és így 7774 mázsa szivar kevesebbet után, az állam 1,183,511 ft. tisztajövedelmi hiányt kénytelen szenvedni. Vegyük fel már most azon esetet, hogy a helyett, hogy államgyáraink 12% szivart dolgoznak, előállítának legalább 40%-ot, mi lenne a pénzügyi eredmény?

184,567 mázsa gyártmányból 40% szivar = 73,826 mázsa, a mostani árakat véve, jövedelmezne tisztán: 11,127,458 forintot.

60% többi burnót és pipadohány = 110,741 mázsa jövedelmezne tisztán 2,651,241 ftot. És így szivar és egyébféle dohány együtt 13,778,699 ftot, míg most, midőn oly kevés benne a szivar, ugyanazon mennyiség jövedelmez csupán: 7,214,176 forintot.

A dohány jövedék pénzügyi jövedőjének alapja tehát az, hogy szivargyártását minél szélesebbre terjessze. De ám épen ez: mi az állam gyártásánál majdnem lehetetlen. Ime 1868-dik évben eladattak a drágább és finomabbak kivételével oly minőségű szivarok, milyenek magyar gyárainkban is készülnek 29,823 mázsa mennyiségben. Az igazgatóság kérdésen felül látta a szivarfogyasztás növekedését, igyekezett is szivargyártását lehetségig terjesztetni, és még is csak 22,049 mázsáig, tehát az évi bizonyos szükségleten 7774 mázsával alól bírt csak készíteni, mi a gyártás pénzügyi eredményében 1,183,511 ft hézagot eredményez. És nagy kérdés: valljon az osztrák Regie képes és hajlandó lesz-e kisegíteni ez idén a magyar jövedék szükségletét, mint tette azt 1868-dik évben?

A magyar Regie már most is belátja szükségét új gyárak felállításának, hogy a fogyasztás kívánalmait kielégítse.

Azonban nagy kérdés, ha valljon czélt érend-e?

Ime az osztrák tartományok lakosai általában vagyonosabbak, a városi közönség aránylag nagyobb, tehát a szivarfogyasztás növekedése ottan még inkább várható. Bizonyosan jól tudják annak vezérlői, hogy miben van haszna a jövedéknek. Ez okból igyekeztek is a szivargyártást terjeszteni. De azt messze vinniök nem sikerült. Mert az osztrák gyárak átlagosan mintegy 440,800 mázsa gyártmányt állítanak elő. De ám ez összegben 4.4% finom és 74% közönséges pipadohány 7, 4% burnót és csupán 14.2% szivar t. i. mintegy 62,760 mázsa foglal helyet.

Valljon mi ennek oka? Bizonyára nem lehet más, mint a mit dr. Maehrlen János „Die Besteuerung des Tabaks im Zollverein“ című jeles munkájában következő szavakban ad elő: „Az egyed-áruság árnyoldala, hogy a gyártás műtani haladását gátolja, a mennyiben a versenyt nélkülözi. A magán gyártás előnye a sorozatok sokféleségében, s az egyes sorzatok finomságában áll. A francia Regie csupán kétféle burnót, kevésféle pipadohány és szivarra szorítkozik. Az osztrák Regie ugyan, a dohány gyártmányok minden nemében jókora jegyzéket mutat fel, de 24 gyáva minden egyes sorozatnak nem képes megadni azon finomságot, mit megad a magán gyártás, melyet a verseny folyton újabb elegyítés, és javításokra ösztönöz. A Regiedohányok jelleme tespedő, a Regie üzlete csak vontatva enged változtatásokat. Tisztviselői versenytől nem sarkalva, nem érdekelvék jobb árúk által többet keresni az állam számára, mint mennyit az idáig bevett, míg a saját rovására működő magán gyáros üzlettársai versenyében mind untalan arra kénytelen gondolni, hogy árúinak jóságával vásárlóit kielégítse és üzletkörét kiterjessze! Ugyan ő midőn más helyen kimutatja, hogy a francia Regie gyártmányaiban 1861-dik évben a szivar 11.1%-ot, az osztrák gyártmányokban pedig 1851—56-ban csak 9.5%-ot foglalt el, azt nyilatkoztatja ki, „hogy az egyedárus államokban a szivarok magas ára meggátolja azok kiterjedt fogyasztását, ellenben a német államokban azoknak az olcsóság rendkívüli elterjedését okozta. Ugyanis a német vámegylet területén szintén Maehrlen

éles bírálat után megállapított adatai szerint előállítatik évenként 837,000 mázsa gyártmány, mely eloszlik:

50,000 mázsa burnót és bagóra, mi az egésznek

mintegy	6% a
348,000 mázsa szivarra	41,5% a
439,000 „ pipadohányra	52,5%.

Mi fejti meg a szivarfogyasztás és ettől feltételezett gyártás ily nagy kiterjedettségét? Kérdésesen felül a szivarok árának mérséklettsége.

Ha ezen olcsóbság csupán attól feltételeztetnék, mert a német vámegelet területén a dohányfogyasztást csak igen mérsékelt termelési és behozatali adó terheli: akkor viszonyaink közt kevés gyakorlati következtetésre vergődhetnénk ez összehasonlításból. De bizonyosan más lényeges okok is tényezők ez eredményben. Könnyű eltalálni ez okokat, mihelyt megtekintjük az árakat, melyek szerint árultatnak a különféle dohányok.

A német vámegelet terén a leghitványabb pipadohánynak bécsi fontja 10 — 11 krért, a közészerűé 21 — 22, a finomabbaké 42 — 43, a finomaké pedig 98 — 100 krajczár körül árultatik o. ért. számítva.

Az osztrák és magyar Regie árjegyzéke szerint a leghitványabb limító dohány bécsi fontja magoknak a Regieknek 14 1/2 — 15 kr, a jobbacska 17 kr, a közönséges pipadohány 19 — 20 kr, a közép finomnak fontja 21 — 27 1/2 — 28 — 29 — 31 — 32 kr, a finomabbaké 40 — 64 — 71 kr, az egész finomaké 86 kr — 1 ft 42 kr, 2 ft 56 kr kiállítási költségbe kerül, tehát jóval többbe, mint a hogy a német vámegelet területén elárusittatik a felgyártott dohány.

A vámegeletben a legkelendőbb szivaroknak eladási ára 1000 darabonként következő:

A legolcsóbb oly nagyságú szivaroknak ezre, melyből mintegy 12,000 darab megy egy mázsára, a gyáros által adatik az elárusítónak 3 ft 50 kr — 4 ft 28 1/2 krajczárért, és így mázsája 42 ft — 51 ft 42 krért oszt. értékben. Ezek egészen belföldi dohánylevelekből készülnek. Nálunk a tisztán belföldi leve-

lekből készült I. szivarokszáza, melyből 10 ezer darab megy egy mázsára, kerül a Regienek 68 krba, tehát tízeze = egy mázsája 68 forintba.

A vámeyleti összes szivarfogyasztás felét 174,000 mázsában Dr. Maehrlen oly szivarnak veszi föl, melyből egyremásra 9000 darab megy egy vám, és így 10,080 darab egy bécsi mázsára, és a mely egyremásra mázsánként 75 ft 64 kron adatik el a gyárosok által a részletben elárusítóknak. Nálunk az 1868-dik évi gyártmányok között a legolcsóbb szivarok a következők:

szivar neve	100 db. adatik kron	hány d a r a b	1000 db. hány fontot tesz	hány		100 db. ki- állításí ára kr.	Az összeg kiállításí ára	
				mázsa	ft.		forint	kr.
H. külföldi	1,80	84,871,961	8,1	6874	62	73	619,565	31
H.H. kevert	1,80	20,310,070	8,1	1645	11	73	148,263	51
I. belföldi	1,35	42,053,683	10,	4205	36	68	285,965	04
I. törmelék	1,35	14,136,900	10,	1413	69	68	96,130	92
		161,372,614		14,138	78		1,149,924	78

E mennyiség az 1868-dik évi összes 238,755,562 darab 22,049 mázsa szivarnak jóval több, mint felét teszi. Egyremásra mázsája került a Regienek 81 ft 32 krba, tehát mázsája 5 ft 68 krral többbe, mint a mennyin az ilyféle közönséges szivarok Némethonban eladatnak.

Az osztrák szivar készítmények összegében, az ugyan ily nemű minőségű eladási és kiállításí árú szivarok szintén többet tesznek ki, mint az egésznek felét.

Hogy a német vámeyletiek olcsóbban képesek adni a közönséges pipadohányokat és szivarokat, mint a mennyiből azokat a magyar és osztrák gyárak kiállításíják, annak okául lehetne gondolnunk, hogy bizonyosan olcsóbban jutnak a dohányhoz.

De miután az itten különösen figyelembe vett olcsó pipadohányokról és szivarokról van szó: magyarázat nélkül is tudja mindenki, hogy ezekben vagy éppen semmi külföldi levelek nin-

csenek, vagy a mennyiben találhatnák, azoknak a pipadohányokban csak kocsányai, — és szivarok vagy burnót közé nem használható selejtesebb hulladékai, a szivarokban pedig kérdésen kívül a legalsóbb és legcsekélyebb, minő például a Brasil-dohányok használhatnák. Hogy a belföldi levelek a németeknél nem olcsóbbak, de drágábbak, azt idáig is tudjuk. Legközelebb látuk, hogy az 1868-ik évben nálunk felgyártott 169,134 mázsa már kiforralt belföldi dohánynak mázsája átlagosan jött 11 frt 82 krba. A német vámegyületbeli 390,738 mázsa kiforralt belföldi dohány mázsája ellenben, ugyan Mahrlen szerint 14 frt 70 krba jött átlagosan. Igaz, hogy az 1868-ik évben nálunk feldolgozott 26,899 mázsa külföldi levelek mázsája vám nélkül 48 frt 54 krba került, akkor, midőn a német vámegyületben felmunkált 532,817 mázsa külföldi levelek mázsája egyremásra 6 frt 72 kr. vám hozzáadásával 40 frt 32 krba, tehát vám nélkül 33 frt 60 krba került. De ha tekintetbe vesszük, hogy ezen 532,817 mázsa dohány majdnem 20-szor annyi, mint a nálunk feldolgozott; és ha tekintetbe vesszük, hogy nálunk az épen szóban forgó szivarok egy harmadában épen semmi, mintegy két harmadában pedig, mint a kiállítási áraik közötti 100 dbonként 5 krnyi csekély különbség mutatja, csupán a legolcsóbb fajtájú külföldi levelek és kihányatok találhatók: akkor bizonyára el kell hinnünk, hogy a német vámegyületbeli szabad ipar drágább anyagból dolgozik. Hogy mégis olcsóbban árul, mint mennyibe a magyar-osztrák államiparnak a kiállítás kerül, — annak más oka nem lehet, mint az, hogy a magán ipar sokkal olcsóbban képes gyártani.

Midőn a magyar Regie kimutatja, hogy egyremásra egy mázsa gyártmánya neki 29 frt 71 krba kerül: a monopolium pártolói diadalmasan kérdezik, „hogy lehet-e már ennél olcsóbban gyártani?“ Azonban e kérdés előtt elfelejtik kiszámítani, hogy mibe kerülne átlagosan minden mázsa, ha oly viszonyban állanának egymáshoz a különmemű gyártmányok, mint a német vámszövetségben.

Tegyük meg e számítást. Ha lenne a 184,567 mázsa gyártmányban 2168 mázsa burnót helyett $6\% = 11,074$ m. 22,049 mázsa szivar helyett $41.5\% = 76,595$ mázsa, végre 160,350 mázsa pipadohány helyett lenne csak 52.5% , azaz 96,897 mázsa pipadohány: akkor ugyanoly minőségű és árú dohányokat vévén föl, minők a most gyártottak, és tulajdon a mostani gyártási és kiadási költségeket alkalmazván: következő kiállítási összeg állana elő:

11,074 mázsa burnót kerülne . . .	271,755	frt
76,595 „ szivar „ . . .	8,655,235	„
96,897 „ pipadohány kerülne . . .	1,896,274	„
összesen :		10,823,264 „

miből mázsánként a kiállítási költség átlagául 29 frt 71 kr helyett 58 frt 63 kr, azaz majd mégegyszer annyi összeg mutatkozik. A számok magukban kiáltják, hogy midőn most a gyártás gyermek állapotában, az összes kiállítási költség, — mint fentebb előadtuk — 5,494,533 frtot tesz, a német vámegylet dohányiparának aránya szerint működő gyártás csupán a szivarra 8,655,235 frt kiállítási költséget fogna fizetni.

Hanem ezt csupán azon esetben, ha ennyire kiterjesztett szivarkészítés mellett, képes volna munkadíjait és egyéb költségeit a jelen mértéken megtartani. De mi ezen pontra határozottan nemmel vagyunk kénytelenek felelni. Oka igen egyszerű. Az államüzlet apró helyiségben és kevés számú munkással gyártást nem indíthat, mert kis üzlet tisztviselői fizetését sem hozná be. Ha nagy kiterjedésben akarná készíteni a szivarokat: kénytelen volna több rendbeli gyárakat építeni, felszerelni, azokba száz ezreket, talán épen milliókat befektetni. És pedig e gyárakat csak nagy szabásokban, hogy kevés felügyelet mellett bennök minél számosabb munkás foglalkozhassék. Ő el nem aprózhatja üzletét a különböző népesebb vidékekre, neki csak egy-néhány nagy kiterjedésű gyárral szükség megelegedni, mi a munkás kezek árát azon helyen fölveri s így maga magának drágaságot okoz.

Továbbá az állam óriás vállalata, egyes gyárak igazgatóinak adható legszabadabb mozgás mellett is, bizonyos mértékig oda lesz szorítva, hogy tisztviselői a középpontban megszabott chablonok és receptek szerint járjanak el, kik azért minden előforduló esetben, bizonyos mértékig kötve lévén, lelkök egész tevékenységével az állam üzletét nem emelhetik, sokszor legjobb inspiratioiknak nem vehetik hasznát, sőt az ily nagy vállalatoktól egy neme a hierarchicus függésnek semmikép el nem távolítható. Itt még a munkások között sem fejlődik ki azon kölcsönös verseny, mely a magán és apróbb vállalatoknak lelkét adja meg; még az egyes gyárakban sem éreznek elegendő ösztönt és becsületbeli rugót a munkások arra nézve, hogy minden köteg dohányból az abban találtató, a többit is elrontó hibásat jól kiválaszszák, és kileljék az abban rejlő különös jót. Ellenben a tulajdonos vagy társa által vezetett magán vállalatoknál mindenben a legnagyobb takarékossgot és azt találjuk, hogy még a legparányibb tárgyak is haszonhajtólag alkalmaztatnak, melyek az állam gyáraiban elvesznek, s melyek együttvéve nagy tőkét hoznak ki. Hogy például egyet fölemlítsünk: míg a mi beváltó hivatalainknál évenként ezerekre menő gyékények elrothadnak, addig a magán gyárakban a dohánykötegek gyékény, hárs és nádtakarói s általában minden jobban nem értékesíthető, de tüzelésre fölhasználható, a dohányokkal együtt érkezett védő anyag a gyár tüzi szükségletét pótolja.

Továbbá mi a magán vállalatok legfőbb erejét adja: az, hogy ennek vezetői és első munkásai nemcsak beiskolázva, de rendszerint inspirálva is vannak, minden legalantabb árú és minőségű dohány közül is, napvilágra hozni az oda sokszor jókora mennyiségben betévesztett különösebb jót és finomat, melyek a finomabb pipadohányok és szivarok közé emeltetvén, nem ritkán a gyárosnak nagy hasznot nyújtanak.

Nézetünk szerint tehát a dohányipar, államegyedárúság mellett, a mai kor ízlésének, irányának megfelelő magaslatra nem emelkedhetik. Saját nagysága, kezeltetésének nehézsége és

drágasága lehetetlenné teszi, hogy a szivargyártást nagyban kiterjessze, a szivarok árának magasságával maga útját rekesztvén a szivarfogyasztás nagy tömegben elterjedésének.

A monopolium mindig azon sorsra lesz kárhozható, hogy alsóbb rendű czikkekért kénytelen fogyasztó közönségét erősen fizettetni, s az államjövedelmét a nép elégedetlenségének s egyszersmind a beltermelés és gyártás elmaradásának árán hozni be.

Mindez elkerülhető, hahogy az állam szabadra bocsátja a termelést, kereskedést, gyártást és a gyártmányok elárúsítását. Ellenben arányos adót vet a beltermelésre, a nyers dohány eladására, a gyártásra és gyártmányok elárúsítására, — egyszersmind a külföldről behozatalt vámokkal fizetteti.

A termelési, eladási és vámjövédelmet a fentebbiekben 3,210,950 frtban vettük fel. Hogy a dohányjövédék czimén annyi jövédelme legyen az országnak, mennyi most van, t. i. 9 millió frt, még 5,789,050 frtot kellene a gyártás és gyártmány elárúsítási adó útján behozni.

Hivatalos kimutatás szerint 1868-dik évben eladatott 178,877 mázsa dohány.

14 és fél millió népességet véve föl, esik fejenként 1 és $\frac{23}{100}$ -rész font dohány; oly csekély fogyasztás, melyet szemben az osztrák $2 \frac{1}{5}$ fontnyi és a német vámegetleti 2 és $\frac{1}{2}$ fontnyi fogyasztással, a csempészet kiterjedtsége mellett, abból lehet kimagyarázni, mert a fogyasztók drága pénzen nem kaphatják azt, mi ízlésüknek megfelel, s ez okból inkább nélkülöznek.

Kételkedés nélkül merjük állítani, hogy szabad dohányipar esetén a fogyasztás igen hamar megközelítené, sőt meg is haladná az osztrák fogyasztás mostani arányát, Ausztriában pedig a német vámegetlinek magasságát érné el.

Ha csupán két fontot számítunk is fejenként: $14 \frac{1}{2}$ millió népesség mellett lesz a fogyasztás 290,000 mázsa.

Azonban fentebb a behozandó gyártmányokat körülbelül 7000 mázsára vettük föl. Miért is az itthon előállítandó gyártmány lenne 283,000 mázsa. Hogy ez után 5,789,000 forint

bejőjön, a gyártmányokra oly adót kellend kivetni, hogy a különmemű minőségű és értékű készítményekre kivetendő érték szerinti adók összegéből átlagosan a gyártmányok minden mázsájára 20 frt 46 kr. jusson.

Ez esetben a gyáros számítása körülbelül így ütne ki:

A beltermelőtől kiforralva venné a dohányt, azon áron, mennyibe most a Regienek kerül 11 frt 82 kr.

Megjegyezhetni véljük, hogy a termelő vagy nyers dohánynyal kereskedő a kiforralást kevesebbe is keritené, jobban is eszközölné, mint azt a Régie (mint láttuk) eszközölheti.

Megfizetné a gyáros a termelési és nyers eladási adókat 4 frt

Egy mázsa belföldi anyag 15 frt 82 kr.

A külföldi dohány mázsáját fizetné azon áron, mint a szabad német ipar, t. i. vám nélkül 33 frt 60 kr.
a vám 20 frt

Egy mázsa külföldi levél 53 frt 60 kr.

Mivel gyártás közben a leveleknek legalább 2 % -ka elporlik, elvesz, a 283 ezer mázsa gyártmány előállításához megkivántatnék 288,775 mázsa levél. Egyelőre vegyük fel, hogy ez összegben nem sokkal magasabb arányban lesz a külföldi képviselve, mint van jelenben a Regie gyártmányai között. Ebben van 14 %. Ez arány mutatna 40,428 mázsát. De mi felveszünk 45,360 mázsát, mennyire t. i. a behozatalt becsültük.

E szerint lesz belföldi levél 243,415

mázsa 15 frt 82 krral =3.850,825 frt 30 kr.

45,360 mázsa külföldi 53 frt 60 krral =2.431,296 frt — kr.

összeg: 6.282,121 frt 30 kr.

Átlagosan egy mázsának anyaga 22 frt 20 kr.

Fölvesszük, hogy egyelőre a szabadipar is azon arányban készíti czikkeit, mint most a Regie, t. i. készít 1 % burnótot, 5 % finom 82 %

közönséges pipadohányt és 12% szivart. A német vámegetleti áraknak a mieinkkel fentebb tett összehasonlításából láttuk, hogy a szabadipar, képes a közönségesebb cikkeket olcsóbban eladni, mint a mennyiért azt nálunk a Regie kiállítja: tehát a szabad ipar bizonyosan olcsóbban dolgozik. Azért mégis fölveszünk annyi gyártási és elárusítási költséget a mennyit 1868-dik évben a Regie kimutatott t. i. 11 frt 86 kr.

E szerint lenne a kiállítási ár mázsánként	34 frt 06 kr.
a gyártási adó	20 „ 46 „

Hozzáadjuk üzleti nyereségül az ipar részére a kiállítási ár 34 frt 06 krnak 40%-kát 13 frt 62 kr.

És ekkor a fogyasztó közönség kapja mázsáját a dohány készítményeknek, átlagosan 68 frt 14 kron.

Az 1868-dik évben a Regie által készített 184,567 mázsa gyártmánynak eladási ára tesz mázsánként átlagosan 68 frt 73 krt.

Igen, de ily áron csak a főelárusítók kapják. Ehez hozzá fizeti a fogyasztó közönség, a részletben eladók javára, fárdijul az eladási árnak mintegy 10%-kát azaz 6 frt 87 krt, úgyhogy a közönség kezébe jön egy mázsa dohány 75 forint 60 krajczáron.

E szerint a magángyártástól olcsóbban kapná a dohány mázsáját a közönség 7 frt 46 krral.

Erre ugyan ellenvetnék az egyedáruság barátai, hogy a Regie külföldi dohányja mázsánként 48 frt 54 krba kerül, míg a szabad ipar részére csupán 34 frtot és így selejtesebb külföldi dohányt vettünk fel. Ebből azt következtetnék, hogy a Regienek legalább azon készítményei, melyekhez külföldi leveleket használ, jobbak, mint a minőket a magán gyártás előállithat.

Nem akarjuk válaszolni, hogy a magán gyáros saját haszna által sarkalt ügyessége, rendszerint szemesebb, olcsóbban megtalálni a jót, mint az államipar, mely a külföldi cikkeknek ugy megválasztása, mint megalkuvásánál rendszerint idegen alkuszokra, de legjobb esetben is saját többször nem szakértő consulaira s egyéb megbizottjaira szorúl, kiknek oly közvetlen érdeke a bevásárlásban nincs és nem lehet, mint a saját terhére működő gyárt tulajdonosnak. Nem vitatjuk, hogy a jól kezelt Regie képes oly nyereségesen bevásárolni mint a magán ipar. De már azt határozottan merjük állítani, hogy a magán ipar elevensége olcsóbban vásárolt s egészben véve selejtesebb cikkekéből még is több jót képes kiválogatni, több finomat értékest és izletest előállítani, mint az államgyártásnak sok akadálylyal hátráltatott nehéz gépezete.

Továbbá figyelembe kérjük vetetni, hogy a Regienek jelenlegi gyártmányaiban csak 26,899 mázsa külföldi levél foglal helyet, míg mi a magán gyártáshoz 45,360 mázsát vettünk fel. E jóval nagyobb összegben bizonyára lesz 26,899 mázsa oly dohány, mely a Regie által feldolgozottat ugy árban mint minőségben felülfogja haladni.

Az eredmény pedig kétségtelenül az fogna lenni, hogy az összes feldolgozott levélmennyiségnek selejtesebb részeit és a jobbaknak kihányásait a szegény közönség jóval olcsóbban kapná mint mennyibe most a Regienek kerül, a választékot, az izletest és finomat pedig jól megfizetné a kényesebb izlésű tehetős közönség. Azonban az árnak tulsága ellen a szabad verseny itt is megvonná a kellő határt, annyira mikint állítani merjük, miszerint a közönség átalában jutalmasabban és jobb dohányt kapna mint jelenben, a gyártók még is jövedelmező üzletet csinálnának, a belcultura emelkednék, az állam kincstár jövedelme pedig gyorsabb fokozatokban gyarapodnék mint monopolium mellett.

Éz utóbbit egy pár számítással feleslegesen is igazolni nem tartjuk elveszett dolognak.

Fölvettük a belgyártást 283,000 mázsára, fölvettük hogy ez el fog oszlani:

1%	burnótra	2,830	mázsa
12%	szivarra	33,960	„
5%	finom pipadohány	14,150	„
82%	közönséges	232,060	„
összeg			283,000 mázsa

Tájékozásul felvévén azon arányt, melyben állanak egymáshoz a kincstár nyereségei a gyártmányok különböző fajtái után: körülbelől kivetendő lenne a szivarra 79 frt., a burnótra 32 frt., finom pipadohányra 52 frt., közönséges pipadohányra 11 ft. Ily adótételek mellett jövedelmezne

33,960	mázsa szivar	2 682,840	frt.
2,830	„ burnót	91,560	„
14,150	„ finom pipadohány	735,800	„
232,060	„ közönséges pipadohány	2.552,660	„
összeg			6 062,860 frt.

Már most tegyük fel, hogy ezen mennyiségben 12% szivar helyett 24% szivar fog a pipadohányok rovására lenni, akkor az eredmény következő leend:

67,920	mázsa szivar 79 frtjával	5.365,680	frt
2,830	„ burnót 32 frtjával	91,560	„
12,200	„ finom pipadohány 52 frtal	634,400	„
200,050	„ közöns. „ 11 „	2.200,550	„
összeg 283,000 mázsa			8.292,190 frt

E két példa ujjal mutatja miszerint a fogyasztó közönség izlésének finomodásával s a szivarok fogyasztásának terjedésével, még ugyanazon mennyiség mellett is az államjövedelem észrevehetőleg emelkedik. Pedig a felhozott példákban, mi csupán oly igen közönséges szivarokat, burnótot és csak közepfinomságu pipadohányokat vettünk fel, a minők nálunk idáig készültek. Ha számításaink alapjához azon finomabb ugy imitált mint valódi havanna szivarokat és drága pipadohányokat is hoz-

zá vettük volna, melyek ha nem nagy mennyiségben, de mégis fogyasztatnak hazánkban, és melyeket idáig a magyar Regie Ausztriától kapott, akkor az adómennyiség magasabbra ütne ki.

Mert világos, miszerint csak értékszerinti adónak kivetése lehet igazolt a gyártmányokra.

Nem tagadjuk, hogy ennek igazságos kivetése és behajtása sok nehézséggel jár és hogy a gyártók, eladók és vevők részéről többféle kijátszatásnak van alávetve. De mirevalók az amerikaiaknak e téren szerzett tapasztalatai és a Regie kezelőinek és több kitünő gyári tisztjeinek dús ismeretei? Ezek bizonyára kitalálják azon igaz kulcsot, mely szerint a gyártmányok fokozatai megadóztatandók, valamint azon módokat is, melyek által a kijátszás és csalásoknak elejét venni lehetend.

Egy ily valódi és igazságos érték szerinti adó eszközölni, hogy a szegény olcsón, a tehetős méltányos áron fizetendi az erszénye és izlésének megfelelő dohányt, a jutalmas áron kapott jobb cikkek hamar elkényesitendik a fogyasztók izlését, a nemesebb és drágább főleg szivar készítmények kelendősége nem is vélt dimensiókat veend és szabad ipar mellett a dohányjövedék jövedelme oly elasticus, oly önmagában emelkedő s főleg a nép jóllétének és a fogyasztásnak gyarapodásával oly bőséges leend, minőt a monopolium barátai nem is képzelhettek.

De mind ennek alapja, kérdésen felül a törvényes fogyasztás emelkedése azaz a csempészetnek lehető legkisebb mértékre leszorítása.

Egyébiránt a dohányjövedék jövedelme, hajtassék az be, monopolium vagy bármi más uton, mindig attól függ, mennyiben képes az állam megvédelmezni a törvényes fogyasztást, a tiltott utoni élvezet elől. Ha erőtlen az állam a csempészet ellen, jövedelme minden uton szegény. Példa rá hazánk egyedárusága. Ha megbirja korlátozni a visszaéléseket: jövedelme dús. Példa Amerikának szabad és korlátozatlan termelés mellett megadóztatott gyártása.

Azon hitben élünk, hogy ha nem csak a gyártás és gyárt-

mányok elárúsítása vettetik adó alá, de a termelés és a nyers terményeknek eladása is az általunk javalt módon megadóztatik: nem csak a csempészet ellen lesz könnyebb, nyilvántartani a dohányt és így sikerrel lehetend megküzdeni a tiltott fogyasztás ellen, de arányosabban fog feloszlani az adó is azok között, kik a dohányt élvezik és azok között kik annak termelése, közvetítése és felgyártása körül haszonhajtó foglalkozást üznek.

Ily adórendszer sikeres fentartása megkívánja, hogy a termelők, nyersdohánykereskedők, gyártók és gyártmányelárúsítók, mind azon óvó, ellenőrző, üldöző és büntető rendszabályok által korlátoztassanak, melyeket e tekintetben részint saját, részint más nemzetek, főleg az adók ügyét oly erős kézzel fentartani bíró szabad amerikaiak tapasztalásai igazolttaknak és sikereseknek találtak.

Mibe kerülne a dohányadónak ily rendszere, számokban kifejezni nem tudjuk. Bizonyára nem lenne kevés. De szerfölött se lenne sok. Mert a közvetett és közvetlen adók kezelésére a nélkül is szükséges közegeket az állam nem nélkülözheti. Csak ezeket kellene a kívánt arányban szaporítani. Ezen költség szaporítás pedig bizonyosan fedeztetnék azon jövedelemből, melyet a monopolum gyári és egyéb raktár helyiségeinek bérei s a Regienek szerelvényei és készletében fekvő tőkének kamatai behoznának.

Azon meggyőződésben élünk, hogy az általunk javalt módon keresendő jövedék sikeresebb lenne mint a monopolum; következő okokból:

1. Mert a nemzet szabad akaratával az ország elháríthatlan és más forrásokból nem fedezhető szükségeinek valódi felismeréséből és azok teljesítésére alkotmányosan behozott intézkedés lévén: a nemzet szelleme, ez ellen nem fogná azon idegenséget kifejtteni, mint melyet fentart az credeténél fogva is gyülölt monopolum ellen.

2 Nem ad előnyt illetőleg monopolumot egyik vidéknek

a másik és ugyanazon vidékben is egy néhány polgárnak a többi fölött, mint ezt az egyedáruság tenni kénytelen, ugy a termelési engedélyek kiosztásánál, mint a beváltó raktárak és gyárak felállításánál.

3. Nem szorítja a termelőt a kormány által előre kijelölt fajtáju s minőségü dohány termelésére, ha mindjárt talaj és ég-alji viszonyai ellenkezőt tanácsolnának is és a termények osztályozását és árát nem a hatalom rendszerint igen rugalmas természeti chablonjai és nem az eléggé soha nem ellenőrizhető beváltó tisztek szeszélyes önkénye szabályozzák, de a bel- és külföldi vevők szabad concurrentiája.

4. A fogyasztó közönséget nem kényszeríti oly czikkek fogyasztására, melyek neki nem izlenek, mint a monopolium, melynek korlátlan uralma alatt vagy nélkülözni, vagy azt mit kap, fogyasztani kénytelen. Hanem tért enged ugy a bel, mint külföldi iparnak, hogy az illető vám és adó általj korlátok között, szolgálatjára siessen a vevőknek.

5. Mert habár vám, illetőleg adó terheli is e czikkeket, a teher valódi értékének inkább megfelelő leend, lehetetlen levén szabad verseny körében elárulni azt, mit a fogyasztók izlése megvételezre érdemesnek nem talál.

6. Mert szabad tért enged minden egyes munkásságának a dohány ügy összes mezején. ugy a termelés mint gyártás és kereskedés körében, bent és kifelé. — Kinek kedve, ismeretei és tőkái vannak, mindezeket érvényesitheti. Kisebb nagyobb kézművek, gyárak a legnépesebb és többször legszegényebb vidéken fognak felállittatni, hol viz és tüzelő erő mellett, a nép most munkát hiában keres, a dohányipar kiterjedésének esetén pedig hasznos foglalkozást találand.

Ez úton milliók fognak a munkás osztályok között; főleg a szabad ipartól elválhatatlan szivarkészítés gyarapodásával szétterjedni, melyek a közjólét emelését fogják előmozdítani.

7. Végre a szabaddá lett dohányipar nemzeti termelésünk egyhanguságában oly ágát nyitja föl a munkásságnak, melynek

minden alapja és bődögulási föltételei megvannak, mely épen azért nagy jövedővel bir és azonnal életre ébred s egészséges tevékenységet fejt ki, mihelyt a monopolium által elébe rakott korlátok leomlanak.

Ausztriára nézve fentebb a termelési, nyerstermény-eladási adóból és vámból bejövő jövedelmet 4.759,490 frtban vettük fel. Hogy azért a mostani mintegy 24 millió forint jövedelem bejöjjön, gyártási adó czimen bekellene hozni körülbelől 19 millió forintot.

Ausztria mostani gyártása tesz körülbelől 440,800 mázsát, melyből

finom burnótra	3,	3%
közönséges burnótra	4,	%
finom pipadohányra	4,	5%
közönséges pipadohányra	74,	%
szivarra	14,	2% esik.

Bizvást fölvehetjük, hogy szabadipar esetén a belföldi gyártmányok összege mennyiségileg gyarapodnék 29,200 mázsával és így fölmenne 470,000 mázsára. De a mi legbizonyosabb változás lenne az osztrák fogyasztásban: az a gyártmányok minőségében fogna nagy mértékben nyilatkozni. Ott a népesség tömöttebb, vagyonosabb, műtani ismeretekben, tőkékben és vállalkozási szellemben jóval gazdagabb, az ipar és kereskedés terén gyakorlottabb, az e téren működők osztálya, ugyszintén a városi tehetősebb, kényelmesen élő és finomabb élvezetekhez szokott népesség sokszorosan több mint nálunk. Mind ez okokból ott a dohány készítményekben nagy mérvű megszaporodása a finomabb értékesebb cikkeknek a monopolium megszűntével igen hirtelen fogna bekövetkezni. Mint bizonyosra számolhatni hogy a szabadipar 470,000 mázsa gyártmányában ha megmaradna is a divatból kimenő burnót mostani mértékén, lenne 25% szivar és 10% finom pipadohány. Hogy a gyártmányok után 19.000,000 frt adó bejöjjön: a különne mü készítmények

sorozatára kivetendő érték szerinti adók átlagának mázsánként mintegy 40 frt kellene kiadni.

Ily adó mellett a gyáros számítása következő lenne: A 470,000 mázsa gyártmányra felvesszünk annyi külföldi levelet, melyet a vámjövedelemnél számítottunk t. i. 122,640 mázsát

belföldi levelet 356,000 „

A külföldi levelek ára a szerint, mikint Magyarországon fölvettük vámmal együtt 6,573,504 frt

a belföldieké 5,631,920 „

összeg 12,205,424 frt

Ebből jut a gyártmányok mázsájára, mintegy 26 frt

Gyártási költségekre, levén abban több burnót, több finom pipadohány- és szivar, mint a magyarországi készítményekben, az ott fölvett 11 frt 86 kr helyett, — noha az osztrák elismert iparos-ügyesség, tömöttebb nép s olcsóbb nap-szám mellett, a magyarnál bizonytal olcsóbban fogna gyártani, — fölvesszünk mázsánként 5 1/2 százalékkal többet 12 frt 50 krt.

E szerint lesz egy mázsa kiállítási ára . . . 38 frt 50 kr

Üzleti nyereség ennek 40%-ka 15 „ 20 „

Gyártási adó 40 „

összeg 93 frt 70 kr

Nincsenek részletes adataink, hogy az utóbbi években minemü készítmények és mi mennyiségben adattak el az osztrák tartományokban. De bizton állithatjuk és tudja mindenki, hogy értékesebb ugy pipadohányok és szivarok, mint burnótok, jóval magasabb arányban fogyasztatnak ott, mint nálunk. Annálfogva az évenként eladott mennyiség árátlaga, jóval magasabbra üt ki ottan.

Nálunk 1868-dik évben eladatott 178,877 mázsa 15,131,297 frton, minek átlaga mázsánként 84 frt 59 kr.

A magyar gyártási költségekhez 11 frt 86 krhoz hozzáad-

tuk azoknak $5\frac{1}{2}\%$ -kát 64 krban s ezzel együtt vettük fel az osztrák gyártási költségeket 12 frt 50 krra.

Az 1868-ik évi magyarországi eladási átlagot 84 frt 95 krt szaporítsuk meg azért szintén ennek $5\frac{1}{2}\%$ százalékaival 4 frt 86 krral, s ez összeget 89 frt 45 krban vegyük fel, mint átlagát az évi osztrák eladások mázsánkénti árának. Ehez azonban hozzászámítandó 10% , a kicsinyben elárúsítók jutaléka, 8 frt 95 krban. Mikor is azon ár, melyet a fogyasztó közönség átlagosan a dohánygyártmányok mázsájáért Ausztriában fizet, 98 frt 40 krra hág.

A magán gyártástól venné a közönség átlagosan 93 frt 70 kron. Tehát jobbat, finomabbat jóval olcsóbban.

Az állam jövedelmét pedig az érték szerinti adó bizonyosan behozná, sőt fokozná is, a szerint a mily mértékben állíttatnának elő és fogyasztatnának értékesebb készítmények.

Midőn mi fentebb a magyarországi gyártmányok átlagául 20 frt 46 krt vettünk fel, a sorozati adókat pedig a szivarok összegére 79, a burnótnál 32, a finom pipadohánynál 52, a közönséges pipadohánynál 11 frtban állapítottuk meg: annak oka az volt, mert ez adók kiszabásánál oly alantas minőségű cikkeket vettünk alapul, a minők Magyarország gyáraiban 1868-ik évben készültek, és melyek eladási árainak átlaga, mázsánként nagyban 68 frt 73 krt mutat. Az osztrák gyártmányok nagybani folyó eladásainak átlaga pedig 89 frt 45 kr, tehát amannak 30% százalékaival több. Ezen többlet nem a közönséges pipadohányokból, de a finomabb és drágább pipadohányokból, úgyszintén a szivarok és burnótok árából kerül ki. Ugyanazért az érték szerinti adó megszabásánál az osztrák közönséges pipadohányok épen csak 11 frttal lennének terhelendők, a többi cikkeknél azonban az adótételek átlaga 30% -kal emelendő.

Ez nem azt jelenti, mintha Magyarországon olcsóbb adótételek lennének. Épen nem. Ugyanazon érték szerinti sorozati adók lennének mindkét területen. Az átlagot a nemesebb és értékesebb cikkek sokkal nagyobb mértékben fogyasztása

emeli Ausztriában. És ha nálunk az értékesebb és finomabb cikkek fogyasztása és készítése gyarapodni fog, emelendi nálunk is. E szerint az adó eredménye így mutatkozik:

7 % burnót = 32,900 mázsa után 41 frt 60 krjával befolyna adó	1,368,640 frt
10 % finom pipadohány = 47,000 mázsa után 67 frt 60 krjával	3,177,200 frt
58 % közönséges pipadohány = 272,600 mázsa után 11 frtjával	2,998,600 frt
25 % szivar = 117,500 mázsa után 102 frt 70 krjával	12,067,250 frt
100 % = 470,000 mázsa	19,611,690 frt

Az itt kifejtett adóztatási rendszer eredményeit következőkben állítjuk össze:

	Magy. királyság	Osztr. császárság
1. Termelési adó	1,000,000 frt	742,720 frt
2. Nyers termények eladása		
utáni adó	1,000,000 „	742,720 „
3. Vám nyers anyagtól	907,200 „	2,452,800 „
4. Vám gyártmányoktól	303,750 „	821,250 „
5. Gyártási adó minimuma	6,062,860 „	19,611,690 „

Összeg : 9,273,810 frt 24,371,180 frt

Ez összegekhez járulnának a dohánygyárak, beváltó helyiségek, felszerelvények és készletekben lévő tőkék kamatai, melyek nálunk mintegy 13 millió tőke érték után 5 %-kal 650,000 frtot, Ausztriában legalább is három annyit tevő tőke után 1,950,000 frtot hoznának. Azon tapasztalás, melyet az osztrák-magyar Regienek kitűnő szakértelemmel bíró vezetői és sok jeles tisztje birnak, könnyűvé teendő eltalálni az adótételeknek a gyártmánycikkek értéksorozatához arányított fokozatát. Mi az általunk felhozott tételekben csupán jelezni akartuk a módszert, mely a monopoliumtól megmentheti mindkét álladalmat, — egyszerűs mind annak jövedelmét nemcsak biztosítja, de tért engedvén a szabad tevékenységnek, az ennek folytán csalhatatlanul

bekövetkező dohányipar úgy mennyiségi, mint s főleg minőségi felvirágzása által azt jelentékenyen fel is fokozza.

Egyszersmind pedig a társadalom körében a mostanit megkésztető tőkét hoz forgásba, mégegyszer annyi termékeny munkásságot fejleszt ki. Ez utóbbi tétel megvilágosításához engedjék meg egy rövid összehasonlítás.

Magyarország 7 gyárában dolgozott 1868-ik évben 5433 munkás; vegyünk fel az osztrák 15 gyárra három annyit. Így a magyar-osztrák birodalom 22 gyára, 34 millió népesség mellett, foglalkoztatott 21,732 munkást. Ezek feldolgoztak körülbelül 630,000 mázsa nyers anyagot, és mintegy 22 millió forgalmi tőkét hoztak anyag- és munkabér fejében a dohányipar körében tevékenységbe.

A 17 francia államgyár, mintegy 33 millió népesség között 1864-ik évben 17,309 munkást foglalkoztatott, és körülbelül 602,000 mázsa nyers anyag feldolgozása mellett 25 millió frtot forgatott meg anyag- és munkabér gyanánt a dohányipar körül.

Ellenben a 36 millió népességű vámegylet kisebb-nagyobb összesen 3323 számra menő gyárai és kézműveiben 54,000 munkásnak ad évenként kenyeret és 924,000 mázsa nyers anyag feldolgozása mellett 45 millió forintot hoz, mint anyag- és munkabért a dohányiparkörében közforgalomba.

Ha mindazon tekintetből, melyek az államnak általában minden saját kezelés melletti annál inkább a nemzeti munkásságot zsibbasztó egyedárúsági gazdálkodása ellen és a szabad ipar mellett, oly élénken szólnak, a két törvényhozás fölemelkednék azon nagyságra, hogy eltörölje a monopoliumot, s egyszersmind a törvényhozások és kormányok egyenlő bölcsességgel és erélylyel meg is hozzák és fel is tartják azon rendszabályokat, melyek a dohányadó megvédelmezése végett, a tiltott úton fogyasztás ellenében szükségesek: elkerülhetlenné leend a dohánygyártó ipar részére is megadni az egyedárúsági épületek és tőkékből alkotandó dock- és bankrendszer útján azon gyámoli-

tást, melyet a szabad termelés fölötti cikkünkben kifejtettünk. E nélkül a nagyobb vállalatok megölnék a kisebbeket s ez úton a versenyt, minek következése volna, hogy termelés, fogyasztás az állam egyedárúsága helyett, néhány hatalmas pénzember összeegyezkedett ipara monopoliúmának esnék martalékkül. Ettől ama dock- és bank-rendszer megvédné az ipart, és egyszerűbbé s könnyebbé tenné az adóknak is behajtását.

És valóban az oly ipar, mely az állam szükségleteinek pótlásához oly nagyszerű mértékben járul: megérdemli, hogy ily úton óvassék és gyámolittassék.

Alig lenne természetesebb, mint, hogy az absolutismus lánczaiból menekült két ifjodó birodalom lerázza még pénzügyeiről is azon békókat, melyek a nemzeti munkásság minden iránybani szabad tevékenységét akadályozzák. Mert szabad nemzetek kebelében egyedárúságot fentartani, ellentmondás a szabadság szellemével és lényegével.

Monopoliúm csak absolut államnak eszköze, s a mely nemzetek alkotmányhoz jutottak s mégis fentartják a monopoliúmot: ott gyenge lábön áll a valódi szabadság, alkotmányos érzület és szellem. A monopoliúmok arany hidjai az absolutismus visszatérő harczosainak.

Ha komolyan veszi a két törvényhozó hatalom az alkotmányt és szabadságot: szükség erős kézzel ragadni meg a pénzügyek reformját, és az igazság s termékenyítő nemzetgazdasági elvek alapján rendezni be összes gazdálkodását. Nem kételkedünk, miszerint a szabadságot renddel és ezt amazzal összeegyeztetni bíró parlamenteken nyugvó erős kormányok ily úton hamarabb és biztosabban tudnának egyensúlyt hozni be az államháztartás mérlegébe, mint a régi elmállott rendszer tákolgatásai útján.

Azonban, ha mégis a két törvényhozás, ha csak átmenetileg is és ideiglenesen fentartandónak találná az egyedárúságot: szerény véleményünkhez képest, hazánk törvényhozása ebbe csupán azon feltételek alatt egyezhetnék bele, ha oly kezelés-

módja és igazgatási rendszabályai találtatnának föl annak, melyek hazánk nemzetgazdasági és pénzügyi érdekeit is lehetőségig megóvják; a dohánytermesztés, kereskedelem és gyártási téren pedig a mezőgazdaság és iparra is jótékonyan ható, a fogyasztó közönség méltányos követeléseit is kielégíteni képes regeneratiót idéznek elő.

Távol vagyunk annak hitelétől, hogy mindez monopolium útján lehetséges volna, csupán annyit engedünk meg, hogy hibák orvosolhatók és javítások eszközölhetők.

Ha, mitől mentse Isten nemzetünket, e foltozgatási téren kellend maradnia: ezen esetre a következőket vélnénk keresztülvendőknek:

1. Az egyedáruság csak meghatározott rövid időre és átmenetileg állapíttatható meg.

2. Kiköttetik, hogy ez idő alatt az osztrák Regie részére beültetett holdak száma magyar királyságunkban a jelenlegi mennyiségen alól nem szállíttathatik.

E nélkül rosszabb állapotja lenne a magyar dohány kultúrájának, mint ha abszolút coloniája volnánk Ausztriának.

Mi pedig az egyedáruság kezelését illeti:

1. Fő és elengedhetetlen vezető elv: a dohányügy intézése köréből, irgalom nélkül eltávolítása minden szakismerettel nem bíró és kétes becsületességű tisztviselőnek.

2. Összekeresése az egész országban mindazon egyéneknek, kik szakismeret és feddhetetlen becsületesség dolgában az ügy színvonalán állanak, s elég tehetséggel bírnak ezzel folyvást haladni.

3. E szakértő valódi tehetségek képezzenek magok mellé buzgó férfiakat, kik az ügyet magokévé tenni képességgel és azt virágzásra segíteni nemes vágygyal, ambícióval bírnak. Hamar tanul az ifjúság, ha jól vezetetik, s tehetség, szorgalom és hűség elismerést s jutalmat talál.

E célból az alkalmazott kitünő gyári, beváltói és raktárnoki tisztviselők mellé, tehetséges, jól készült gyakornokokat ösz-

töndíjjal kell alkalmazni. Ezek, ha úgy hozza magával a jövő, válnak az államnak alkalmas tisztviselőivé, ha pedig megszűnik a monopólium, szerzett szakismereteikkel a szabaddá lett dohányipar terén még nagyobb szerencsét fognak csinálni.

4. Állítassék mintakertészet, a gazdasági intézetek, vagy (hol) elvállalják, a gazdasági egyletek telkein, sőt egyes buzgó és a dohányipar terén sikert vívott termesztők, kormányi támogatásban, például költségesebb szárasztó készülékek felállítására részletenkint letörlesztendő kölcsönben részesítessenek, de azon kötelezettséggel, hogy a kormány által gyakoronkókúl hozzájuk adandó buzgó fiatal embereket gyakorlati oktatásban részesítsék s a közönségnek tapasztalat szerzés végett őket meglátogató tagjait, kellő útmutatással lássák el.

Ezen mintakertészetek oszoljanak el a homok, televény, agyag és iszapföldek vidékeire, hogy legalább is legyen egy, minden nevezetesebb dohánytermő kerület kebelében. Tétessenek ezekben folytonos kísérletek a különböző vegyületű földeken különböző magokkal és a szárasztás különböző módjaival.

Mi a különféle új magokkal leendő költségeket illeti, biztos helyekről bizonyos jó magokat szerezzon az állam. Ezeket ossza el a kísérlet vezetői között és ezen kísérleti termények körüli eljárásnak kiadásait térítse meg.

Fődolog nagyban kísérleteket tétetni különböző vidékeken, a szárasztás különféle módjaival.

Jelesen világosszínű sárga pipadohánynál kísértessék meg a nürnbergi mód, mely a napra aggatja ki a dohányt és kiteszi ugyan a szél általi összetörés veszélyének, de a leveleket úgy fűzi, hogy egyik nem éri a másikat. Így teljesen és pedig valamennyi mind az annyira kedvelt világossárga színre szárad. Az eső és köd elől természettel behordják ezeket, mivel azok megbarnítanak és kiszapúlnak. Továbbá ezen dohányokat egész télen át függve tartják a raktárakban, hogy végkép kiszáradjanak és nem összefektetés által előidézett hőségbehozás, hanem a légnak naponkinti rájokhatása által essenek át egy bizonyos

csendes forráson, s így színüket és édes ízüket el ne veszítsék. Az összerongyolás ezeknél, miután úgy is összevágatnak, nem nagyon hátrányos. Szivar leveleknél, homokos vidéken, hol a dohány soványabb, kevesebb nedv és mézgával bír, kísérletet kellene tenni a pfaltzi modorral. Itt a leveleket még a letörés napján beszállítják a pajtákba és sietnek felfűzni, nehogy zöldön összelepedjenek, megfűljenek, felfűzik és pedig fél ölnyi jó erős de vékony czérnára. De nem lapján át, hanem a kocsányát oldalról szúrva keresztül, a másfél arasznyi hosszú, vékony tüvel. Egy fél öl czérnára csupán annyi levelet fűznek, hogy az a két végére vetett huroknál fogva, a pajtában alkalmazott állókon szegekre kifeszítettvén, egyik levél ne érje a másikat. Ez álló helyeikre akasztott s a czérnákon egymástól kellően eltávolítva elhelyezett levelek a többnyire szellős csűrőkben, félszerekben, néhol góré formára lécezett szellős pajtákban, minden további gond nélkül szép barna színre kiszáradnak.

Iszap-, agyag- és televényföldekben termeltt nedvdúsabb és kövérebb, mézgasabb leveleknél, a vidék melegebb vagy hidegebb természetéhez képest, a bordeauxi és hollandi modort kellene próbára tenni. A bordeauxi módot fent már röviden érintettük. Itt még azt adjuk hozzá, hogy midőn a szellős, azonban eső, nap és szél ellen egészen bezárható pajták tetejéről lefüggő zsinegekre felkötözzük a dohány tőkét, úgy hogy leveleik hegygyel mind lefelé csüggjenek, és a felül akasztott tőkék alsó levelei az alsóbbakra rá ne feküdjenek, kiváló gondot arra kell fordítani, hogy a pajta belül soha fel ne melegedjék. Ugyanazért azon oldalát, merről a nap süt, vagy meleg szél jön, mindég bekell zárni, és így reggel a keleti, délután a napnyugoti napot, a délit pedig folyton kirekeszteni, azért, mivel ha fölmelegszik a lég a pajtában, a dohánylevelek tőkéikről lepárlanak és a földre hullanak. Ez okból is, hogy t. i. a pajta légmérséklete föl ne hevüljön, de meg azért is, hogy a levelek párái elszabaduljanak, szükséges a nap elleni oldalt nyitva tartani, s általában azon lenni, hogy a nap melegének kizárása mellett, a lég szabad

folyása állandó legyen a pajtában. Felesleges mondani, hogy esőt, ködöt és az oly nagy szelet, mely a leveleket összerombolná, ki kell rekeszteni.

A hollandi mód az, mely hazánk legtöbb kertészetében leend legnagyobb sikerrel használható, de éghajlati viszonyainkhoz alkalmazottan. Azon termelő, kinek talaja dús tartalmú kövér, főleg pedig a mely sok növényeszurokkal telített leveleket hoz létre, ha igazán jól égő, finom testű és erezetű, jó egyenlő színű és mégis szívós, a gyártásnál felnedvesítést kiálló, kiszáradás után pedig a szivarról le nem porló leveleket kíván világra bocsátani, e célját legbiztosabban azon mód által érheti el.

Hollandiának alj- és gazdagon trágyázott földeiben, általában véve kövér, zsíros és nagy levelű dohány terem. Ehez hasonlítanak iszap és televény földeink termései. Ha pfaltzi módon száraztanánk az ily dohányt, azaz mindjárt letörés után felfűzve s a leveleket egymástól eltávolítva felagatnánk álló helyeikre a szellős pajtában szép barna színre nem száradna, de zöldön s a növényi mézgától meg nem szabadúlhatván, rossz égésűnek maradna. Az ily dohányt zöldjében meg kell füleszteni. Ezen fülesztésnek legegyszerűbb módja lenne, mindjárt törés után pajtába hordani a minőségük szerint még törés alkalmával jól különválogatott leveleket s kocsányaikkal a földre, hegyeikkel fölfelé egymasmellé rakni. Így egymástól csakhamar melegségbe jönnek, megizzadnak és elhervadnak, sárgás színbe mennek át és igen hajlékonyakká lesznek. Ekkor azonnal fel kellene őket fűzni, mert ha csak 6—8 órát maradnak is tovább a füllőben, mint szükséges, már a rothadás processusa áll be, a dohánysejtszövetjei ellazúlnak és a szívósságnak, erőnek vége. Ugy de a fűzés levélről levélre, tehát lassan mehet, a füllés pedig perczről perczre az egész mennyiségen egyaránt előre siet. Míg azért az elsőben kézbejutott leveleket épen kellő időben fűzzük fel, a hátrább maradt levelekben beáll a visszapótolhatlan veszteség. A hollandi azért nem engedi fektében megfűlni a dohányt. Ha-

nem siet azt felfűzni, és a füllesztést a felfűzött dohányon függében vezeti ok és czélszerűen keresztül. És mivel a vékonyabb részek hamar kiszáradnak, a nagy kövér levelek vastag nedvdús kocsányai ellenben igen nehezen: hogy ezek elhalását és kiszáradását elősegítse; a nálunk divatos széles tüvel és zsinigre fűzés helyett, egy alkalmas éles kiskéssel, fél arasz hosszú hasítást tesz a kocsányokon át, és ezen hasítékoknál fogva 4—5 láb hosszú mogyoró, éger vagy fenyőbotokra fűzi fel azokat. Egy ily botra aljdohányból 30—40, anyadohányból, azaz a plánta közepén lévő vékony finom levelekből (Erdgut) 20—30, a vastag, kövér, nedvdús hegylevelekből (Bestgut) 16—20 darabot. Ezeket a botokat szorosan egymáshoz tolja, hogy egyik levél a másikat hátalja. A botokat pedig a pajtában lévő állványokon úgy helyezi egymásmellé, hogy az egyik boton függő levelek a másik bot leveleihez érjenek, s ily módon a sok boton lévő levelek egy összecsoportosított tömeget alkossanak. Ez összetömegtelt levelek egymástól megmelegszenek, füllésbe jönnek. De a mint az elhervadás folytáni kellő citromsárga színű foltocskákat kapni kezdik, legnagyobb vigyázat mellett a botok egymástól eltávolíttatnak, a botokon levő levelek szintén elválasztatnak, szét húzogattatnak úgy, hogy egymást sehol ne ériék. Ezentúl arra ügyelnek, hogy a pajta fel ne melegedjék, de mindig szellős legyen, hogy a hervadó dohány kifejlő párái elszállhassanak. Midőn az időjárás ködös: akkor a pajták ajtajai, szellőablakai bezáratnak, hogy a köd betolakodása meggátoltassék. Midőn pedig az esős és ködös időt verőfényes napok váltják fel, a már jól megfonnyadt levelek a pajtából a szél ellen védett, szabadon lévő állványokra kihordatnak, hogy felesleges nedvességeiket néhány óra alatt hirtelen elpárologják. A napra kiaggatott pálczák jól egymásmellé tömegeltetnek, hogy a nap foltokat ne égethessen a levelekbe. Ezen napra kiaggatás egyébiránt csupán akkor szükséges, mikor nedves időjárás folytán a levelek lassan száradnak, bőnedvességűek s penésztől lehet tartani. A kiszikkadt levélpálczák a pajták felső részében végki-

száradás végett felhelyeztetnek. A levelek úgy rendeztetnek, hogy egymást sehol se ériék. Ezen munkálat az aratás egymásutánja szerint annyira rendszeresen folyik, hogy mikorra az az utolsó ültetés dohány hegylevelei a fűzőbe kerülnek, már akkorra az első törésű levelek majd nem egészen ki vannak száradva. E hamar kiszáradást eszközli azon hosszú hasítás, melyet a kocsányokon tesznek és az, hogy a felhasított levelek az egy és másfél újni vastag botokon egymástól széthúzogatva egészen körül járathatnak a lég által, és kifejlő gőzeiket úgy a levelek minden részén, mint a kocsányok hosszú hasításán is akadálytalanul elbocsájthatják. A mint az első törésű dohányoknak kocsányai is kiszikkadtak és megszíjjasodtak, az így beszáradt leveleket ismét összetömegelik, azaz két három bot tartalmát egyre rakják által, s ez alkalommal a netalán még zöldön maradt, vagy hibás színű, avagy megsérült levelet a maga osztályába külön teszik, a már most egymást érő levelekkel megterhelt botokat pedig ismét oly tömegeltten rakják egymásmellé, hogy mint a tető cserepei egymást hátalják. Ezt nevezik utófüggésnek (Schlusshang). Ez Hollandiában czélszerű és szükséges, mert ott az időjárás mindig esős, ködös és állandóan nyirkos: ott a dohányt ily erősen azért kell összetömegelni, hogy a ködös lég felesleges nyirkát attól elrekesszék. Ily tömegben t. i. csak a szélső sorokat érheti a nedvesség, a belsők teljesen védve maradnak. Nálunk az utó tömegelés nem szükséges, sőt káros majmolása lenne a hollandi modornak. Ugyan is míg Hollandiában a nyirok ellen kell az ültetéstől fogva a becsomózásig védekezni: addig nekünk a levegő szárazságával kell majd minden évben megbirkózni. Kivált őszeink szoktak igen szárazok, és néha heteken keresztül harminékhüek is lenni. Ha már mi a lég nyirkát elzárnök dohányunktól, lehetlenné tennénk annak összetördelés nélküli becsomózását. Azért midőn dohányunk kiszáradt, helynyerés tekintetéből összetömegelhetjük ugyan annyira, hogy egy pálczára három négynek tartalmát is átrakjuk, de a botokat a németalföldi móddal épen ellenkezőleg úgy kell

alkalmaznunk, hogy szorosan egymáshoz ne feküdjenek, a levelek közzé a lég mindenütt bejuthasson és azokat párájával megnyirkosíthassa. Ezen mérséklett nedvesség a dohánynak nem árt, sőt annak szép színűvé kifejlődésére és szívósságábani megmaradására kedvezően hat. Önkényt értetik azonban, hogy a ködtől és a tartós esőzések alkalmával előállani szokott felesleg nyirkosságtól az ajtók és szellőztető táblák bezárása által oltalmazni kell nekünk is termékeinket.

Szükség még itten jegyzésbe hozni, hogy a szárzató pajták cseréppel, sőt zindelylyel se fedettessenek, hanem náddal vagy zsúppal, falaik pedig legyenek téglá, vályog vagy vertföldből. Hanem szelelő ablakaik legyenek 2 — 3 sorral a falakon, bezárható deszkatáblákkal ellátva, valamint bezárható ajtókkal ellátott padlás ablakok, a héjjakon. A nálunk rendszerint uralkodó augusztusi és szeptemberi nagy meleg ellen még a pajtákban is védelmezni kell a dohányt, nehogy hirtelen csöregévé száradjon, zöldön maradjon, szívósságát, erejét ki ne fejthesse. Mert a szép barnapiros szín, szívósság és rugalmassági erő csak a lassú elhervadás s a nedvek apránkénti elpárolgásának folytán fejlenek ki. — Épen éghajlatunk e száraz természete megengedi, hogy mi a botokra sokkal több levelet fűzhetünk fel, mint a hollandiak.

Vólna még egy módja a szárításnak, t. i. a déltiroli, mely abból áll, hogy a letört leveleket pajtákba hordva, egymásmellé rakják kocsányaikkal le, s hegyeikkel felfelé, ott füllesztik, míg citrom színre nem sárgulnak és erős izzadásba nem jutnak. Ekkor egy két levelenként szét rakosgatják szélről védett udvarokon, hogy az izzadságtól megszabaduljanak. Estére 30 — 40 levelenként csomókba rakják kocsányaikkal kifelé. E csomók ismét füllésbe jönnek. Ezeket naponként átválogatják, és a szépen barnuló és szikkadó leveleket külön csomóba rakosgatják a nyersebb és zöldebbeket ismét külön. Így füllesztve és a szétrakosgatás által naponként szellőztetve, a rothadás meggátoltatik, a kiszáraztás hatalmasan előmozdítatik, elanynyira, hogy 3 — 4

hét alatt a legvastagabb kocsányú dohány is kiszárad. Azonban e mód csupán burnótdohánynál kívánatos. Úgy de a burnótnak nincs jövője. Erősen meggy ki a divatból. Azért ezzel bajlódni felesleges.

A dohánynak tűz általi kiszárasztását, mint ez p. o. a közönségesebbekkel Marylandban s Virginiában gyakoroltatik, a szegény hazánkban főleg ennek a konyhájára szükséges tüzelő szerrel sem bíró alföldjén megkísérteni is hiu törekvésnek gondoljuk.

5. A gyári főleg pedig beváltó tisztviselők és gyakornokaik a minta kertészeteket szorgalmasan látogassák, tanítsanak és tanuljanak. Különösen pedig látogassák meg az egyes termelőket, tanácsolják azokat és vezéreljék a földek megválasztása, trágyázása és előkészítése és ápolása, a kiültetés, földözás, kapálás, virág kitörés, kacsolás, törés, a törés alkalmávali válogatás, fűzés, szárasztás stb. körül, — figyelmeztessék őket a balfogásokra, oktassák be a jóba és ügyesbe, czélra vezetőbe. Különösen vegyék rá az ültetvényeseket, hogy a meleg ágyak sűrű keléseinek kiritkítása alkalmával kiszedett plántákat ne hanyják el, hanem ültessék át egy újnyi távolba egymástól ágyakba, 2 – 3 napig a hőség ellen takargassák és azután czélszerű locsolgatás és netaláni megfagyás ellen védelmezés mellett növeljék föl. Ezek lesznek drótszerűen erős, a földözásnál használandó és igen hirtelen növő olyan plánták, melyek az első ültetésüket rendszerint beérik, míg tudjuk, hogy a meleg ágyakból gyenge plántákkal tett földözások, vagy után ültetések, rendszerint elsülnek s a földet üresen hagyják.

Továbbá oktassák be a kertészeket arra, hogy szivarra törekvésnél a földet olyan apró táblácskákra osszák fel, miszerint mind egyikén két sor dohány térjen el. E sorok egymástól ne legyenek távolabb 18 – 20 hüvelyknél. E sorokban a növények szintén 18 hüvelyk távolra és úgy ültetendők, hogy a két sor növényei egymással ne szembe, de váltakozva álljanak, úgy nevezett ötösben (quincunx). E táblácskákat pedig egymástól há-

rom láb hézagok válasszák el azért, hogy e szélesebb közökön a munkások akadály nélkül művelhessék úgy a letörés mint a kacsozás valamint az alj levelek, majd később az anyalevelek, érettség szerinti kiválogatása és törése alkalmával a dohányt. E mód által azt nyerik, hogy a sorokban egymástól 18—20 hüvelykre ültetett plánták levelei mindkét sorban összehorúlnak, a szél hatásai ellen jobban védik egymást, a két széles út felé azonban kellően kiterjeszkedhetvén, több és egészségesebb termést adnak, mintha a sorok egymástól egyformán 3 láb távolban állanak. — Többet teremnek, mert több plánta jut a földbe, mint az egyformán 3 lábnyi távolba vont rendelnél; jobbat, mert a munkás a levelek összetördelése nélkül gondozhatja, tisztogathatja s az érés szerint egymásután kiválogathatja és törheti le a leveleket.

Vegyék rá a kertészeket, hogy tengeri, főleg pedig a mesgyékre duggatott napraforgó kórókra felfuttatandó bab sövények közzé foglalják dohányültetvényeiket. E bab sövények kevés helyet foglalnak, nagy árnyékot nem vetnek, de a szelet erősen felfogják, azok rombolása ellen a leveleket megvédik és a mellett terméseikkel a munkát s földet busásan megfizetik. A tengeri és napraforgó a dohányföld ültetés alá szántásakor már későn vettetik, rendszerint elkésik. A babot épen akkor t. i. májusban czélszerű elvetni.

Legkevesebbe kerülő s legjobban jövedelmező igen sikeres védsövényt növeszthetünk, ha mihelyest a földet ültetés alá kiszámítottuk, a nyers földbe azonnal kendermagot dugdostatunk le 4—5 hüvelyk távolban egymástól. Jó ápolás mellett felkapálva és töltögetve, a kender vastag, erős és bokros fákat hajt, sok jó olajnak való magot terem és a szárasztáshoz szükséges erős botokat is megadja.

Szoktassák rá a termelőket, hogy korán végezzék be az ültetést, mivel csak a korán ültetett dohány érke be korán s csak a jókor t. i. augusztusban és szeptember első felében beért

dohány szárad be igazán szép színre. Pedig a dohány olyan mint a leány, jósága mellett is inkább tetszik ha szép.

És a mi mindezek mellett fő dolog: győzzék meg a termelőket és vegyék reá arra, hogy ha nem mind is, de legalább terményeiknek zöldön külön osztályozott épen maradott szépen kifejlett vékony falu s finom erezetű anyaleveleit, szárasztassák okszerűen árnyékban, jól berendezett szellős pajtákban, a vidék különféleségéhez képest, pfaltzi, bordeauxi vagy hollandi mód szerint. A pfaltzi mód legkönnyebb s olcsóbb. De csupán sovány dohánynál kivihető. A bordeauxi mód sok helyet kíván, de semmi állványt belül, tehát a tetőn és egy igen egyszerű deszka vagy épen gyékény falon kívül semmi költséges belső készüléket; a hollandi mód kérdésen kívül legtöbb szerelvényt kíván, sűrűn álló oszlopokat és gerendákat és nagy mennyiségű szárasztó botokat. Jelesen minden hódra mintegy 2000 darabot. Azonban hol éger-fenyő és mogyoró, vagy más könnyű fa nem talál-tatik: használhatók e célra a napraforgó kórók s még inkább a dohánytáblák körül és a tengeri közé tavasszal elvetett magvas kendernek már augusztusra rendszerint megérő erős és évekig eltartó vastag kórói. De kurta erős és egyenesre kifeszíthető zsinegeken szinte kivihető az árnyékban zöld füllesztés és e melletti okszerű kiszárasztás.

Végezetre szoktassák rá a helyes osztályozásra, az alj-, anya- és hegy leveleknek a finomság- épség- és szín, ugyszinte hosszúság és szélesség egyenlőségei szerint való tökéletes kiválogatása- és e szerinti csinos becsomózására.

6. De mivel általában minden annyival inkább a költséges felszereléseket, újabb beruházásokat, fejtörést, folytonos figyelmet, utánlátást és gondot igénylő gazdálkodásban a nyeredő ár és méltó jutalom ad leghamarabb elfogadható tanácsot: szabjon a Regie olyan árakat, hogy a mázsára számított rossz dohány termelése, a minőségre törekvő finom mellett hátrányban maradjon. Fizesse jól a jót, hitványul a hitványat és vesse vissza a rosztat.

A fogyasztó nagy közönség megérdemli és joggal megköveteli, hogy drága pénzen számára jót termeltessen a Regie és nem rosszat. E célból

kötelessége lenne a Regienek az is, hogy termelési engedélyeket ne osszon oly földekbe, melyek durva rosszul és büdösen égő labodát teremnek. És hogy itt a Regie tisztviselői önkényt ne gyakorolhassanak s a közönség is meggyőződjék, hogy a fogyasztó közönség és a dohány cultura főlemelésének magas érdekei az irányadók: minden termelési kerületben a Regie képviselője mellé egy az ott székelő gazdasági egyletek választottaiból alakítandó bizottság intézné az engedélyek kiosztását, — mindent jegyzőkönyvileg okadatolva. Az engedélyeket nem tavasszal, de a termesztési évet megelőző októberben kellene már kiosztani, hogy a termelő földjeit ősszel előkészíthesse és minden szükségesekről télen át gondoskodhassék.

Mig egyedáruság létezik: minden annak részére termelő, ugy szólván részese annak. A fizető fogyasztók érdekében azért kötelessége az államnak csak olyanok részére adadni engedélyeket, kik alkalmas földdel és szárítási készletekkel birnak s így kezességet nyújtanak arranézve, hogy a kényszerített fogyasztásra úttal közönség jogos kívánatait kielégítő cikket állíthatnak elő. — Továbbá engedélyek csak olyanoknak adandók, kik terméseiket a Regie hasznára valóban beszolgáltatták, nem pedig dugáruskodás utján az állampénztárát megrövidítették. E büntetés azonban csupán a vétőket s néhány csempész kedvéért ne sujtson egész községeket.

7. A beváltásnál ismét a felügyelőség egész területén székelő valamennyi gazdasági egyletek választottaiból, és a Regie tisztviselőiből alakított bizottmány határozza el az osztályozást lelkiismeretesen és folytonos gonddal. Az osztályok egymástóli megkülönböztető jelei, irassanak le oly világosan és szabatosan, hogy azt minden kertész megérthesse, az osztályozás mint fenntebb mondva van, gyakorlatilag is mutattassék meg a kertészeknek, hogy ők magok képesek legyenek megítélni jól dolgoztak-e

vagy sem? E célból mindjárt ősszel a csomozási idő beálltával, a nevezett bizottmány minden beváltási raktár kerületében, állítsa össze az osztály mintákat és pecsételje le annyi példányban, hogy minden termelő község számára jusson mindenik osztályból egy példány, sőt az oly nagyobb természetűeknek is, kik 40 hólodon felüli téren munkálnak; egy egy példány.

A mint azután a dohány beváltatik községenként: a mustrák bevitessenek a beváltó hivatalba és azokhoz hasonlítva tétessék az osztályozás.

A ki rosszul osztályozott: költségére tétessék rögtön helyes osztályozás, vagy a bizottmány által találandó vegyességhez képest egy, sőt ha fölötte rosz a munka, két osztállyal is tétessék alább, mint melyikbe a kötegbeli dohánynak nagyobb része tartoznék.

A csalási szándékból fölnedvesített vagy rothadt dohány semmisíttessék meg. Ilyennel ne traktálja egyik termeszto se, fizető polgártársait.

Kacs és sarju ne váltassanak be. Jobb hasznát veszi annak a termelő különben is, ha juhái vagy borjaival télen kifagyás után legelteti, vagy pedig trágyának földébe zöldön leszántja.

Ki pedig az első osztályon felüli valami szépet, kitünőt, választékot (surcho) állit elő: azért mint Franciaországban kapjon mázsánként árán felül öt forint jutalmat.

8. A becsomózásokat ne siettesse a Regie mind addig, mig a dohány kellően kiszáradva nincs s a célszerű becsomózást az idő járás elő nem segíti.

A dohányt annyira roncsoló és annak belerejét, rugékony-ságát, szívosságát annyira kisoványító és teljesen szükségtelen s a mellett a munkát költségesítő kisimittatást szüntesse be. E helyett követelje a fentebbi pont alatt említett alj-, anya- és hegy levelek szerinti pontos elkülönítést, ezeket is épség- fain-ság- szívóság- szín és nagyság egyenlőségei szerint lelkiismeretesen osztályozva, ugyan a fentebbi 7. pontban megjelölt következmények terhe alatt.

9. A beváltás alkalmával alkalmazott munkások szoktassanak be csinos és figyelmes munkára. Ne dibolják, ne tapossák össze a leveleket, ki nem tudja vagy nem akarja megtanulni a finom elbánást: attól meg kell vonni a munkát. A raktárak éven át tisztességes kerestetet nyújtanak az ottan fölveteknek, bizonyára kerülni fognak lelkiismeretes jó munkások elegendő számmal, kik dicsvágyot találnak abban csinosan, okosan és hasznos eredménnyel dolgozni.

10. A forralást vezessék a tiszték nagy gond- vigyázat- és tapasztalat által igazolt tudomány útmutatásai szerint. Egyszer- mind figyelmeztessék a termelőket, a raktárakbai gyakortai megfordulásra s mutogassák meg ott nekik a helyes osztályozásnak jó, az alj- anya- és hegy levelek összezagyválásának pedig a forralás alatt kifejtett rosz következményeit.

11. Készíttessen az állam a dohánytermelése és kezelése körüli helyes eljárást magában foglaló útmutatásokat, még pedig oly egyszerű világos és népszerű nyelven, hogy azt a leg- egyszerűbb dohány kertész is megértse. És pedig mivel másként kezelendők a finom pipázó kertilevelek, máskint a bagó- burnót- és tekeres dohány, máskint ismét a szivar és mivel a talajnak iszap televény, homok vagy agyag szerinti különbözőzése, úgy szintén a vidék helyszerinti hűvösebb vagy forróbb, nyirkosabb vagy szárazabb természete szerint, szintén különböző eljárások kívántatnak meg: minden vidék számára készíttessenek ily a helyi viszonyok által indokolt útmutatások.

12. Tartassanak időnként minden dohánytermesztő vidékben kiállítások, és pedig nemcsak az ország terményeiből, hanem külföldi dohánymintákból is. E kiállításokra személyszerint felhívandók a termesztők, hogy ott saját terményeiket a belföld valamennyi termékeivel és az előbb haladott külföldi dohányokkal is összehasonlíthassák, sajátjaiknak úgy előnyeiket, mint hátrányait beismerhessék, és ez úton előítéleteik, balvéleményeiktől megszabadúlhassanak, s elfogultságaikból, — legyen az ön- hitség vagy kishitű bátortalanság, — kiemelkedhessenek. Ezen

kiállítások egyszersmind legyenek valódi értekezletek, a termelő és termelést vezető állami megbizottak között.

Azon dohánymintákat, melyek általunk külföldről hoztatuk, s melyekből hazaérkeztünk után kifejezett javaslatunkhoz képest Pesten, Debreczenben, Csabán és Aradon kiállítások rendezettek, szükséges lenne, ujabbakkal megpótolva szétosztani az ország különböző vidékein, a gazdasági intézetek és beváltó hivatalok körében, hogy ott jól elhelyeztetve, a termelők által bármikor megtekintethessenek és előképül szolgálhassanak.

Szóval szükséges elkövetni mindent, hogy a dohánycultura körében termeltetők és kertészek gondolkodásra ébredjenek, okoskodjanak, a helyi viszonyaiknak leginkább megfelelő, legjobb módszert elsajátítsák, és a szakismereten alapuló, okszerű és becsületes elbánás általánossá válják.

13. A külföldrei kivitelre termelés előmozdításának érdekében módot kell találni, hogy a termelő a csempészkedés ellenében nyújtandó kellő biztosítás mellett, termelvényét legcélszerűbb módon kiképezhesse. És hogy a dohánypiacok világversenyeinek körülményeitől függő árhullámzatok között védelmet találjon: a kiviteli dohányra nézve mellőzhetetlenül behozandó az állami raktárnokok (Braker) felügyelete alá helyezett s fentebb kifejtett dock-rendszer, — átvételi jegyek kibocsátása segélyezési bank és nyilvános árverések (Auctiok) hozzákapcsolása mellett.

14. Végre úgy a beváltási, mint gyári tisztviselők, kik munkásságaik által a nemzeti értelmesség kifejtésére is hivatvák, mostani szegény ellátásuk helyett, mely családjaik jelenét szükségre kárhóztatja, jövőjét nem biztosítja és mintegy útálja őket, hogy ne álljanak ellent a minden lépten nyomon kínálkozó kísértetnek, mellék úton segíteni sorsukon, — oly tisztességes fizetéssel láttassanak el, mely kiemelje őket ez övéik sorsa fölötti gond és aggodalom lidércnyomása alól, s képessé tegye szívvél-lélekkal teljesen hivatásaiknak szentelni összes értelmi és szorgalmi tevékenységüket. Egyszersmind, mivel a do-

hányipar körében annyi sokféle munka folyik össze, hogy főleg a gyárakban azok helyes elosztása és minden csekélységekre kiterjedő felügyelet és gondos megtakarítás, apróságokból is nagy összegekre menő hasznot, az ellenkező eljárás pedig tetemes kárt képes előidézni: adassék a tisztviselőknek, főleg a gyártás körében elég szabad mozoghatás, hogy szerzett tapasztalataik és észleleteik nyomán a szükséges javításokat megtehessék, hasznos újításokat létesíthessenek, üzletüket főlebb emelhessék; — az általuk létesített magasabb üzleti eredményből pedig adassék kiérdemlett ösztöndíjúl elegendő százalék.

Az ilyképen ellátott és jól megválasztott tisztviselőt inkább lehet reményleni, hogy a dohányügyet nemcsak mint kenyérkeresetet, de fölemelt lélekkel, mint a hon nagyszerű ügyét fogja tekinteni, és lelke legnemesebb vágyainak ismerendi: végképen kiirtani a dohányügy körében elharapózott tudatlanságot és visszaéléseket, s általános közkincscsé tenni a szakértelmet és becsületességet s európai színvonalra emelni hazánkban a kulturát.

Az egyedárúság kilátásban levő megszüntetése, a tehetséges, szakismerettel biró, tiszta jellemű, előretörekvő, szorgalmas és takarékos tisztviselőket aggodalomba nem hozhatja, sőt inkább ezek üdvözölhetnék egyéni szempontból annak megszüntetését legnagyobb örömmel. Mert mindazok, kik akár az állami dockoknál vagy más közalkalmazásba nem jönnének, míg egyfelől az államtól némi vizasztalás nélkül el nem bocsáttatnának, másfelül a szabaddá lett ipar terén, szerzett szakismereteikkel, közelismerést kivivott becsületességükkel, akár mint magánvállalkozók, akár mint vállalatok keresve-keresett vezetői és tisztviselői irigylendőbb sorsot fognak találni, mint a minőt az állam szolgálatában birhattak. A magán üzlet mindig jobban fizeti és fizetheti embereit, mint a közönség.

Ezekben foglaltatnak azok, melyeket nagy méltóságodnak azon kijelölt útásítása folytán, „hogy a dohányügy földművelési, gyáripari, nemzetgazdasági és finan-

tialis oldalait illetőleg kimerítő jelentést szerkesztenénk“, előterjeszteni jónak láttunk.

Végig olvassván tanulmányainkat, látjuk, mennyire meghaladta e tárgy tehetségeink tapasztalataink és ismereteink körét.

De lelkiismeretünk nyugodt azon részben, hogy legalább igyekeztünk a tárgyat teljes kiterjedésében felölelni és mennyire az összeszereshetett adatok engedték, lehetőségig megvilágítani.

Hogy ily későre maradt jelentésünk benyújtása, annak okát jól tudja nagy méltóságod. Az nevezetesen, hogy épen a saját hazánkbeli termelés és gyártásra való adatokat nem kaphattuk meg mindaddig, míg a pénzügyminiszteri Enquête részére készült emlékirathoz, május hóban, nem juthattunk.

Megkapván ezt, az addig nagy bajjal összeszerzett hézagossá adatok alapján összeállított jelentésünket, a nyert hivatalos adatokhoz képest, újból és egészen átdolgozni kénytelenítettünk.

Azon óhajtaással nyújtjuk be fentebbi munkálatunkat, vajha elérhetnénk ezáltal legalább annyit, hogy termelők, kereskedők, iparosok, kormány és törvényhozás, találjanak abban igazságokat és eszméket, melyeket komoly megfontolás- és megvalósításra érdemesnek itélnének.

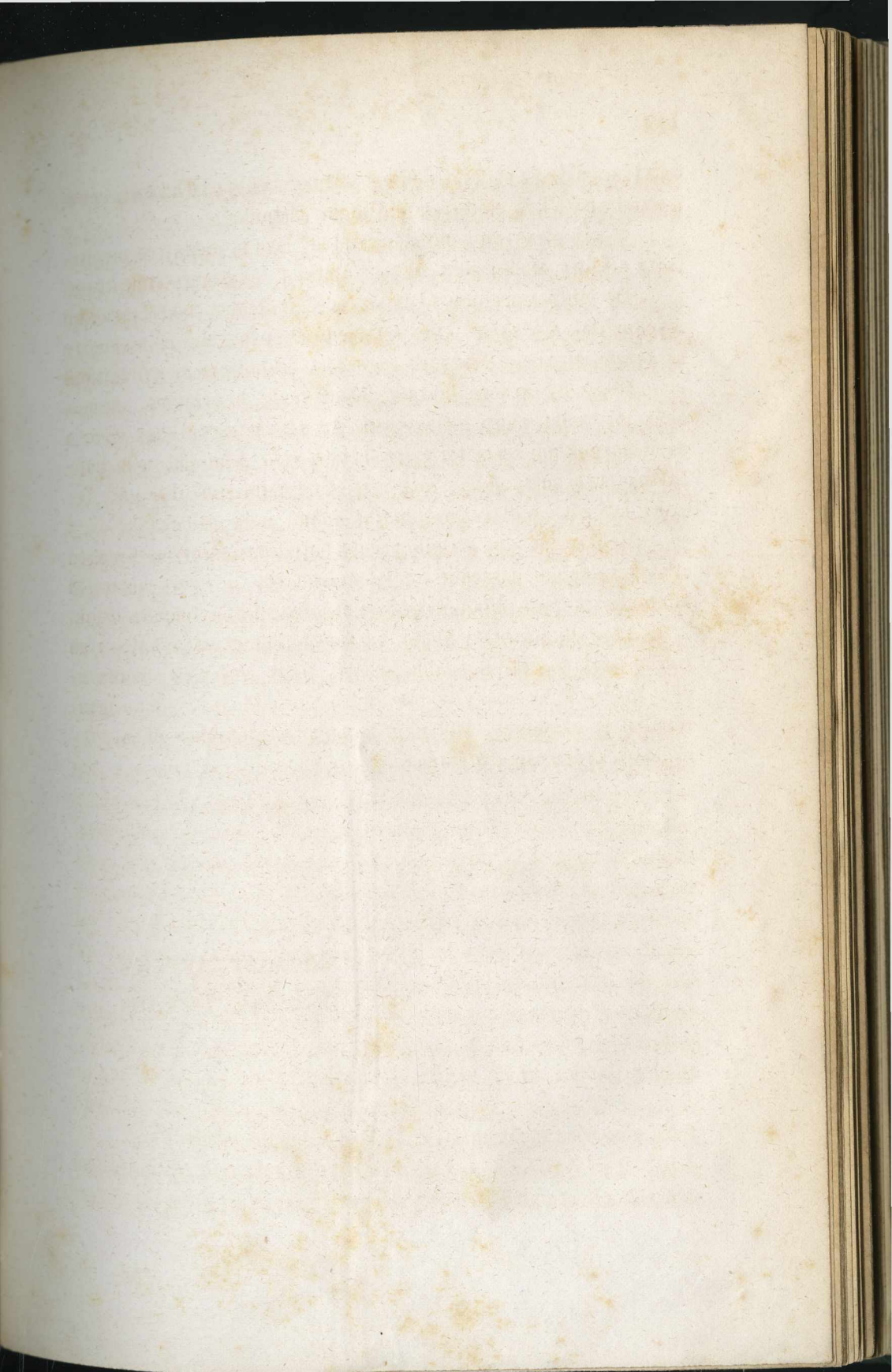
Mély tisztelettel

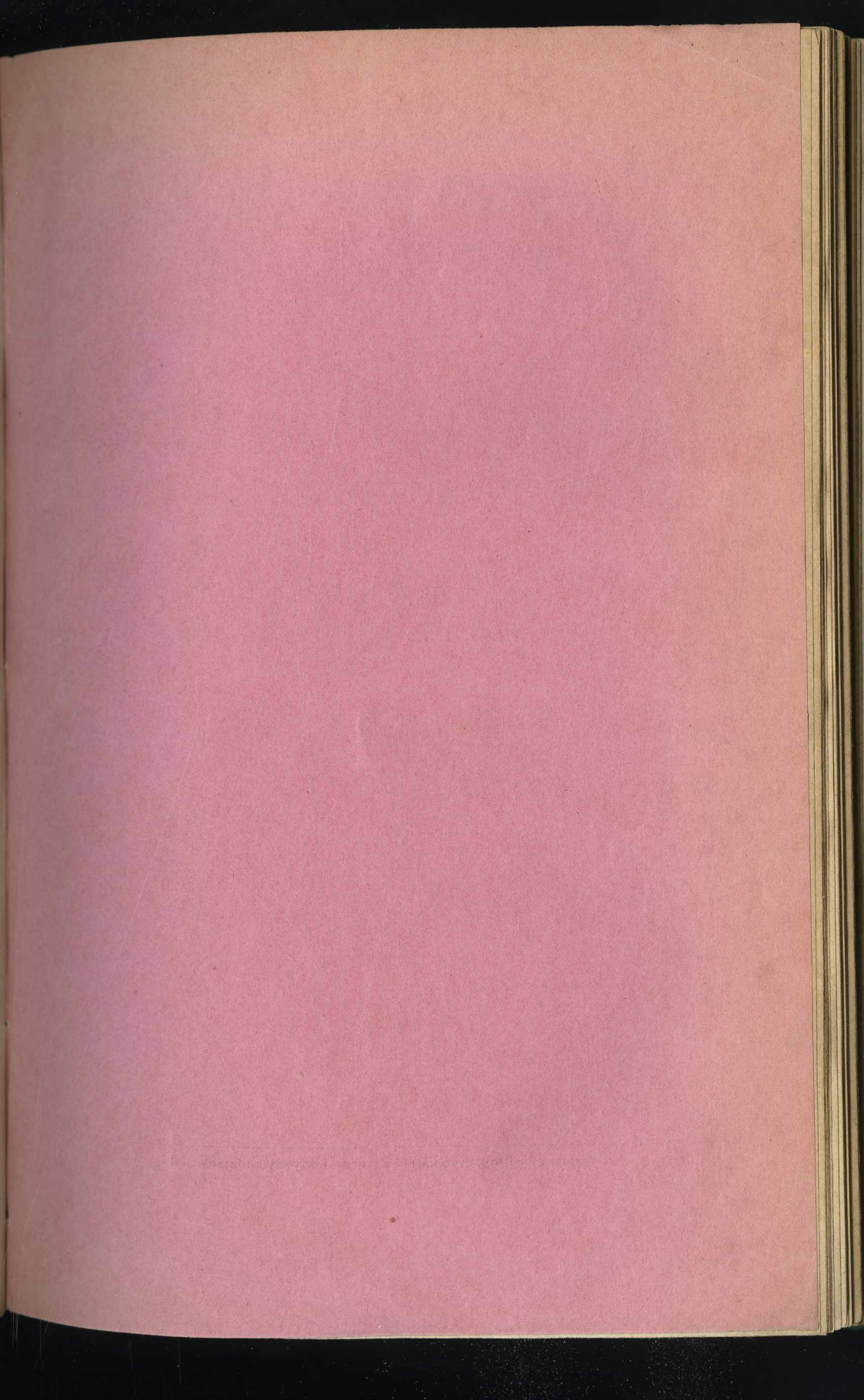
Pest, július 25. 1869.

Molnár György.

Beliczai István.

Dⁿ BALLAGI GÉZA.

TELEGDI K. LAJOS

debreczeni könyvtárosnál

megjelent:

NÉPSZERŰ ÚTMUTATÁS

AZ OKSZERŰ DOHÁNYTERMESZTÉSRE.

IRTA

GULÁCSY IMRE.

Ára 35 ábrával 1 frt. 40 kr., — a nélkül 1 frt.

